

αβαρία: [ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] *περί της αρχής αυτού του ονόματος άχρι τούδε δεν είναι σύμφωνοι οι πεπαιδευμένοι. Νομίζουντι τινές ότι παράγεται εκ της Αγγλικής λέξεως Average που σημαίνει λογαριασμός κατά διάμετρον. Αβαρία σημαίνει γενικώς λογαριασμό πάνω στη ζημία που μπορεί να συμβεί σε ένα πλοίο και στα εν αυτώ περιεχόμενα εμπορεύματα κατά τη θαλασσοπορία. Επίσης στα εξ ανάγκης γινόμενα έξοδα για τη διατήρηση και ασφάλεια του πλου, του πλοίου και των εμπορευμάτων. Η αβαρία είναι τριών ειδών: η κοινή και συνήθης, δηλαδή τα συνήθη έξοδα ενός ταξιδιού, η μεγάλη και έκτακτος αβαρία, δηλαδή η κάθε είδους ζημία σε κατάσταση ανάγκης και κινδύνου για το πλοίο και το φορτίο του, η κατά μέρος αβαρία, δηλαδή κάθε ζημία που δεν μπορεί να συναθροισθεί ούτε στη μεγάλη ούτε στη μικρή, π.χ. όταν κάποιο εμπόρευμα υποστεί βλάβη από τη θαλασσοταραχή, από εξωτερική βία, αν το πλοίο καθίσει στα αβαθή, αν οι εχθροί αρπάξουν κάτι από το πλοίο, κ.λπ.*

ΠΗΓΗ: Αγνώστου, *Διδασκαλία Εντελής συστηματική...*, Ιάσιον 1817, σ. 156-159.

αβαρία [ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] *Από του α στερητικού και του βάρους, η ελάττωσις του βάρους, προερχόμενη από την ανάλογη διαμοίραση αυτού σε όλα τα υπό την αυτή τύχη πράγματα κατά συνεισφορά και έρανο. Η λέξη αυτή, αν και είναι ελληνική, πολιτογραφήθηκε από τους λοιπούς Ευρωπαίους και νομίζεται από κάποιους ως ξένη. Με τον όρο αυτόν εννοούμε όλα τα έκτακτα έξοδα για το καράβι και τα εμπορεύματα, τις ζημίες στο καράβι και στα εμπορεύματα μετά το φόρτωμά τους και την απόπλευση έως την επιστροφή και εκφόρτωση.*

ΠΗΓΗ: Παπαδοπούλου Νικολάου, *Ο Εμπορικός Κώδηξ της Γαλλίας...*, Βιέννη 1817, σ. 135.

Αββά Κονδιλλιάκ ο Γάλλος: [ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] *επιχείρησε μία εντελή ανάλυση των δυνάμεων και ενεργειών της ψυχής, περί των οποίων ο Λώκιος είχε κάνει μια απλή νύξη, πρώτα στο Δοκίμιό του Περί αρχής των ανθρωπίνων γνώσεων και έπειτα λεπτομερέστερα στην Περί αισθημάτων Πραγματεία του. Η γνώμη του Κονδιλλιάκ είναι ότι όλες οι δυνάμεις της ψυχής ανάγονται στην αίσθηση και ότι αυτές δεν*

είναι τίποτε άλλο παρά απλοί τρόποι της ίδιας της αίσθησης. Ακόμη και αν οι απόψεις του δεν είναι πλήρως αποδεκτές, ωστόσο κανείς άλλος πριν από αυτόν δεν απόκτησε καλύτερα το αναλυτικότερο πνεύμα, κανείς δεν το εξάπλωσε περισσότερο με το παράδειγμα και με τη συμβουλή, κανείς δεν έδειξε καλύτερα το μάταιο και επικίνδυνο των αφηρημένων συστημάτων ούτε διδάξε καλύτερα την αληθινή εφαρμογή της Λογικής και Μεταφυσικής σε όλες τις υπόλοιπες επιστήμες.

ΠΗΓΗ: Κωνσταντά Γρηγορίου του Μηλιώτου, *Στοιχεία της Λογικής...*, τόμ. Α', Βενετία 1804, σ. 75-76.

αγαρικόν (ίσκα του δένδρου): [ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ] ανάγεται στο γένος των αμαυιτών (μυκήτων) και φυτρώνει συχνά ως σπλή ίππου πάνω σε διάφορα δένδρα, έχοντας χρώμα υπόλευκο και ανοιχτό πορτοκαλί. Για να μετατραπεί σε χρήσιμη ίσκα χρειάζεται να υποβληθεί αρχικά σε κατεργασία με δριμεία αλυσίβα και έπειτα ξηραίνεται και κοπανίζεται ελαφρά. Μετά μπαίνει εκ νέου σε αλυσίβα που παρασκευάζεται από στάχτη άλατος και αλινίτρου (ποτάσας) και ύστερα ξηραίνεται ξανά. Με την κατεργασία αυτή γίνεται όλη χρώματος πυρώδους, πορώδης και δερματώδης και επομένως κατάλληλη να χρησιμοποιηθεί στον *πυροβολισμό*. Για την παραγωγή μεγάλης ποσότητας ίσκας, οι άνθρωποι λυγίζουν τις νεοφύτες οξίες στη γη, τις σκεπάζουν με χώμα και χόρτα και πετυχαίνουν τη δημιουργία μιας μεγάλης ποσότητάς της. (σημ.: αγαρικόν, ύσκα.)

ΠΗΓΗ: Καπετανάκη Μανουήλ και Κυριακού, *Εικονολογία παιδική...*, τόμ. 9, Βιέννη 1812, σ. 1-2.

άγγελιοι: [ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] κατά τον Διονύσιο Αρεοπαγίτη καλούνται όλα τα ουράνια τάγματα, επειδή είναι δηλωτικά της θεαρχικής δόξας και μέσω αυτών η θεϊκή λάμψη μεταφέρεται σε μας. Κατά τον Αθανάσιο Αλεξανδρέα ο άγγελος είναι ζωολογικό, υμνολογικό και αθάνατο. Κατά το Γρηγόριο Ναζιανζηνό είναι οι ουράνιες δυνάμεις, οι δεύτερες λαμπρότητες, τα νοερά πνεύματα, οι οποίες δεν κινητοποιούνται προς το κακό αλλά μόνο προς το καλό. Κατά τον Θεοδωρή Κύρου είναι αδύνατες δυνάμεις που υμνούν τον ποιητή-δημιουργό και βοηθούν στην πραγματοποίηση του θελήματός του. Κατά τον Δαμασκηνό είναι ουσία νοερά, αεικίνητη, αυτεξούσια, ασώματη, *Θεω λειτουργούσα*, αθάνατη, τρεπτή κατά γνώμη και ανεπίδεκτη μετανοίας.

ΠΗΓΗ: Βλάχου Γερασίμου, *Αρμονία οριστική των όντων...*, Βενετία 1661, σ. 27-31.

αγκλικόν τέταρτον: [ΝΑΥΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] όργανο των ναυτικών για τον υπολογισμό του ύψους των άστρων. Δεν είναι παρά το τεταρτημόριο ενός κύκλου κατα-

σκευασμένου όμως από δύο τόξα διαφορετικής ημιδιαμέτρου για να είναι στερεότερο και περισσότερο εύχρηστο. Το μικρότερο από αυτά τα τόξα περιέχει από 0 μέχρι 60 ή 65 μοίρες, το δε άλλο με τη μεγαλύτερη ημιδιάμετρο περιέχει τις υπόλοιπες μοίρες μέχρι το 90. (σημ.: ο τετράς.)

ΠΗΓΗ: Ρώμπαππα Θεοδοσίου, *Μαθήματα της Ναυτικής Επιστήμης...*, τόμ. Α', Βονωνία της Ιταλίας 1806, σ. 234.

αγωγά του θερμαντικού σώματα: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] όσα σώματα δέχονται το θερμαντικό εύκολα και εύκολα το μεταδίδουν.

ΠΗΓΗ: Βαρδαλάχου Κωνσταντίνου, *Φυσική Πειραματική...*, Βιέννη 1812, σ. 65.

αγωγιάται (αμαξηλάται): [ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] όσοι δια ξηράς μεταφέρουν τα εμπορεύματα επάνω σε ζώα ή αμάξια.

ΠΗΓΗ: Παπαδοπούλου Νικολάου, *Ερμής ο Κερδώς...*, τόμ. Α', Βενετία 1815, σ. 7.

αδαμαντίνη γη: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] ενωμένη με τον άργιλο, διαλύεται από τα οξέα και κάλια. Ίσως αποτελεί ένα από τα συστατικά στοιχεία των τιμαλφών λίθων.

ΠΗΓΗ: Βαρδαλάχου Κωνσταντίνου, *Φυσική Πειραματική...*, Βιέννη 1812, σ. 203.

αδάμας: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] άνθρακας στην καθαρότατη κατάστασή του. Είναι σώμα εμπρησίμο. Η ιδιότητά του να θλα το φως δεν είναι ανάλογη με την πυκνότητα του λίθου, όπως παρατήρησε ο Νεύτων αλλά πολύ μεγαλύτερη. Βρίσκεται στις Ανατολικές Ινδίες, στη Βρασιλία.

ΠΗΓΗ: Βαρδαλάχου Κωνσταντίνου, *Φυσική Πειραματική...*, Βιέννη 1812, σ. 158-159.

αδράνεια: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] η δύναμη που υπάρχει σε κάθε σώμα, με την οποία κάθε σώμα προσπαθεί να διατηρήσει την ιδιαίτερη κινητική του κατάσταση —της κινήσης ή της ηρεμίας— αμετάβλητη. Όλα τα σώματα έχουν αδράνεια και τα στερεά και τα ρευστά, γιατί έχουν αδράνεια τα υλικά μερίδια από τα οποία αποτελούνται. Η αδράνεια δεν είναι αποτέλεσμα της βαρύτητας. Είναι ανάλογη προς την ύλη του σώματος. Σώμα που έχει διπλάσια ποσότητα ύλης από κάποιο άλλο, έχει και διπλάσια αδράνεια.

ΠΗΓΗ: Θεοτόκη Νικηφόρου, *Στοιχεία Φυσικής εκ νεωτέρων συγγραμμάτων...*, τόμ. Α', Λειψία Σαξωνίας 1766, σ. 43-47.

αδρανία: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] μία εκ φύσεως ιδιότητα της ύλης. Δίνεται και με

το όνομα *δύναμις αδράνειας*, σύμφωνα με την οποία καθ' αυτή θεωρούμενη η ύλη, έχει γεννηθεί έτσι ώστε να μην μπορεί από μόνη της να υποστεί καμμία αλλαγή και όταν ηρεμεί να μην μπορεί να κινηθεί, ενώ όταν κινείται να μην μπορεί να ηρεμήσει. Έχοντας δε το σώμα κάποιο σχήμα να μην το αλλάζει. Σε όποια κατάσταση και αν βρεθεί να παραμένει, αν δεν υποτεθεί κάτι που, ενεργώντας εξωτερικά, να τη μεταβάλλει. Η αδράνεια ορίζεται επίσης ως νωθρότητα και αδιαφορία της ύλης, δύναμη παθητική, διότι *εκμαγείον και πανδεχές* η ύλη, κατά τους αρχαίους (Πλάτων, Αριστοτέλης). Οι νεότεροι, όπως οι Newton, Κέιλλιος, Κλάρκιος, Γραβεσάνδιος, Μουσχεμβροέκιος, παρουσιάζουν μια συγκεχυμένη μορφή των δύο προηγούμενων ορισμών. Οι περί Leibniz την ορίζουν ως *αντενέργησιν*. Αίτιο της δύναμης της αδράνειας δεν είναι η βαρύτητα. Σε κάθε ύλη ακόμη και στα απλούστατα σωματίδια ταιριάζουν τα χαρακτηριστικά της αδράνειας, όχι όμως με την έννοια των Λεϊβνιτιανών, γιατί αυτοί προσθέτουν ουσιωδώς στην ύλη δύναμη ενεργητική και ορμή διηνεκή προς κίνηση, αναιρώντας έτσι την αδιαφορία της (την παθητικότητα της). Η ενεργητική αυτή δύναμη δεν μπορεί να ληφθεί ως ιδιότητα των σωμάτων, γιατί από ό,τι ξέρουμε η αδράνεια και η αδιαφορία είναι κατά την πρώτη και δεύτερη θεώρηση ιδιότητες της ύλης. Με τη δύναμη αυτή η ύλη αντενεργεί προς τα επ' αυτής ενεργούντα είτε ακίνητη είτε κινούμενη, αναλόγως του όγκου της και την ποσότητα της κινήσεως που έχει. (σημ.: αδράνεια.)

ΠΗΓΗ: Βουλγάρως Ευγενίου, *Τα ἀρέσκοντα τοις φιλοσόφοις...*, Βιέννη 1805, σ. 60-73.

αέρες δύσπνευστοι: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] οι κακοί για την αναπνοή αέρες που θανατώνουν τους ανθρώπους και σβήνουν τη φλόγα. Αυτοί επίσης ανομάζονται μεμφιτικοί. Από αυτούς άλλοι ενώνονται με ύδωρ και άλλοι ανθίστανται στην ένωση αυτή. Ανάμεσα στους δύσπνευστους αέρες υπάρχουν και κάποιοι οι οποίοι αναφλέγονται στον ατμοσφαιρικό αέρα, όπου τον αγγίζουν.

ΠΗΓΗ: Δαρβάρως Δημητρίου Νικολάου, *Επιτομή Φυσικής...*, τόμ. Β', Βιέννη 1812, σ. 98.

αέρες εύπνευστοι: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] οι καλοί για την αναπνοή των ανθρώπων και των ζώων αέρες που αποτελούν τροφή του πυρός και διατηρούν τη φλόγα.

ΠΗΓΗ: Δαρβάρως Δημητρίου Νικολάου, *Επιτομή Φυσικής...*, τόμ. Β', Βιέννη 1812, σ. 98.

αεροντιδόμετρον: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] όργανο με το οποίο μετρά κανείς την νοτίδα (υγρασία) του αέρα.

ΠΗΓΗ: Θεοτόκη Νικηφόρου, *Στοιχεία Φυσικής εκ νεωτέρων συγγραμμάτων*, τόμ. Β', Λειψία Σαξωνίας 1767, σ. 178-185.

αεροστατική μηχανή: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] μηχανή αποτελούμενη από ωσειδή σάκκο μεταξωτού λεπτού υφάσματος ή κατασκευασμένο από λεπτό πανί αλειμμένο με θειική άργιλο ή αλικό αμμώνιο, για να μην καεί από το πυρ. Στο κάτω τμήμα του υπάρχει στόμιο, όπου πλησιάζουν το πυρ με το οποίο αραιώνεται ο αέρας στο εσωτερικό του σάκκου και αφού αυτός γίνει ελαφρότερος, υψώνει τον σάκκο στον αέρα. Οι αεροστατικές μηχανές στηρίζονται στη θεωρία ότι κάθε σώμα του οποίου το μέγεθος είναι ελαφρότερο από τον ισομεγέθη όγκο του αέρα, υψώνεται στην ατμόσφαιρα. Η εξωτερική επιφάνεια της μηχανής σκεπάζεται με δικτυωτό κάλυμμα, από τους κροσσούς του οποίου κρέμεται πλοιάριο, όπου κάθονται οι αεροναύτες με τα εφόδιά τους και την καύσιμη ύλη, δηλαδή βαμβάκι, μαλλί βρεγμένο σε αλκοόλ, λίπος ή άλλη εύλεκτη ουσία. Όταν ο αεροναύτης υψωθεί με την ειδική βαρύτητα, μπορεί να ανεβεί ακόμη περισσότερο ρίχνοντας κάτω το έρμα (σαβούρα) ή αυξάνοντας τη δύναμη του πυρός για να αραιωθεί ο αέρας περισσότερο. Όταν ο αεροναύτης θελήσει να κατεβεί, πρέπει να μειώσει το πυρ, ώστε να αρχίσει ο αέρας να πυκνώνεται και να περισσεύει η βαρύτητά του. Πρώτοι που επινόησαν μία τέτοια μηχανή ήταν οι Μοντγολφιέροι στο Παρίσι το 1788. (σημ.: αερόστατο.)

ΠΗΓΗ: Βαρδαλάχου Κωνσταντίνου, *Φυσική Πειραματική...*, Βιέννη 1812, σ. 320-321.

αερώδη μετέωρα: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] ως τέτοια θεωρούνται ο άνεμος και τα είδη του. Ο άνεμος δεν είναι παντελώς μετέωρο, όπως και δεν υπάρχει πάλι κανένα μετέωρο καθαρό, χωρίς να περιλαμβάνει στη σύνθεσή του άνεμο.

ΠΗΓΗ: Γαζή Ανθίμου, *Γραμματική των Φιλοσοφικών Επιστημών...*, τόμ. Β', Βιέννη 1799, σ. 319.

αζιμούθ αστρου: [ΝΑΥΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] το τόξο του ορίζοντος που σχηματίζεται μεταξύ δύο σημείων: α) όπου ο μεσηβρινός τέμνει τον ορίζοντα και β) όπου ο κατά κορυφήν (κατακόρυφος) κύκλος του αστέρα τέμνει τον ορίζοντα. (σημ.: αζιμούθιο.)

ΠΗΓΗ: Ρώμπαππα Θεοδοσίου, *Μαθήματα της Ναυτικής Επιστήμης...*, τόμ. Α', Βονωνία της Ιταλίας 1806, σ. 139.

Αζιμούθ ηλίου - αστέρων: [ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΑ] το τμήμα του ορίζοντος (τόξο) που καθορίζεται από το μεσημβρινό και την τομή του κορυφικού (κατακόρυφου) του αστέρα με τον ορίζοντα. Διακρίνεται σε ανατολικό και δυτικό. (σημ.: αζιμούθιο.)

ΠΗΓΗ: Γορδάτου Κωνσταντίνου Χίου, *Εγχειρίδιον Περί της των Σφαιρών Χρήσεως...*, Βενετία 1730, σ. 30-31.

άζωτος αήρ, σηπτογόνον: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] είδος αέρα που έγινε από τη φύση για να σήπη και να χαλά τα πράγματα του κόσμου. Είναι αυτό που σήπει τα κρέατα, τα ωραία σώματα των ανθρώπων και τα μεταβάλλει εις σκαλήκων βρώμα και δυσωδία, μαζί με το φλογογόνο. Τον άζωτο αέρα αποβάλλουμε από τα χαλασμένα κρέατα δια του πυρός. (σημ.: άζωτο.)

ΠΗΓΗ: Πύρρου Διονυσίου του Θετταλού, *Γεωγραφία Μεθοδική Απόσης της Οικουμένης...*, Βενετία 1818, σ. 108.

άζωτος ή θανατηφόρος αήρ: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] ο αέρας αυτός ονομάζεται και πνιγώδης. Έχει όλες τις ιδιότητες του ζωτικού. Αυτός συγκεντρώνεται σε χώρους, όπου υπάρχουν πολλοί άνθρωποι και πολλά αναμμένα κεριά. Καθαρός βρίσκεται στις φούσκες των ψαριών. (σημ.: άζωτο.)

ΠΗΓΗ: Δαρβάρεως Δημητρίου Νικολάου, *Επιτομή Φυσικής...*, τόμ. Β', Βιέννη 1812, σ. 99.

αήρ: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] αποτελεί συστατικό μέρος της ατμόσφαιρας. Δεν είναι πνεύμα, όπως νόμιζαν οι παλαιοί, αλλά σώμα βαρύ, πειστό, ελαστικό, ηχητικό, τα μερίδια του οποίου συστέλλονται με τέχνη και επεκτείνονται. Δεν είναι σώμα απλό αλλά σύνθετο, τα συνθετικά μέρη του οποίου είναι το θερμοζυγόνο, το σηπτογόνο, το φλογογόνο και το ανθρακικό οξύ. Όλα αυτά τα συστατικά τα αναπνέουμε αλλά με κάποια αναλογία.

ΠΗΓΗ: Πύρρου Διονυσίου του Θετταλού, *Γεωγραφία Μεθοδική Απόσης της Οικουμένης...*, Βενετία 1818, σ. 86-107.

αήρ: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] κύριο στοιχείο όχι μόνο της ατμόσφαιρας αλλά και όλων των σωμάτων από τα οποία εξαγεται με χημική διαδικασία. Με αυτή μαθαίνουμε ότι υπάρχουν πολυειδείς αέρες, με ιδιότητες και δυνάμεις διάφορες και συχνά αντίθετες. Ο ατμοσφαιρικός αέρας δεν είναι στοιχείο απλό, όπως νόμιζαν παλαιότερα αλλά σύνθετο από διάφορους άλλους αέρες. Τα 100 μέρη αυτού αποτελούνται από 27 μέρη καθαρού αέρα, 71 παυσιζώου, και 22 οξυγόνου. Ο καθαρός αήρ ονομάζεται και Ζειδωρος ή Ζωογόνοσ, γιατί συντελεί στη διατήρηση της ζωής και της φλόγας. Ο Παυσιζώος είναι επιβλαβέστατος στην αναπνοή των ζώων και απαραίτητος για την ανάπτυξη των φυτών. Ο Οξυγόνοσ εμποδίζει τη σήψη. Με την ευτυχή μίξη των αέρων αυτών η φύση τελειοποιεί τους σκοπούς της, για τους οποίους ο αήρ αυτός εδωρίσθη.

ΠΗΓΗ: Καπετανάκη Μ., Κ., *Εισαγωγή Γενική της Γεωγραφίας...*, τόμ. Β', Βιέννη 1816, σ. 74-75.

αήρ: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] σώμα ρευστό, αόρατο, που περιβάλλει όλη τη γη. Είναι τόσο ρωώδες, που δεν πηζει —τόσο στη φύση όσο και στο εργαστήριο— ούτε με μεγάλη συστολή ούτε με πολυετή διαμονή στα αγγεία ούτε με υπερβολική πίεση ή με πολύ ψύχος σε μέρη κοντά στους πόλους ούτε αν αναμιχθεί με κρυσταλλωμένο ύδωρ, αμμωνιακό άλας ή νίτρο. *Άπηκτος ο αήρ*, όπως θεωρούσε και ο Αριστοτέλης. Μόνος ο αέρας από όλα τα άλλα σώματα παραμένει αόρατος, λόγω του αφεγγούς και της αραιότητάς του. Έχει βάρος, όπως και τα άλλα σώματα.

ΠΗΓΗ: Θεοτόκη Νικηφόρου, *Στοιχεία Φυσικής εκ νεωτέρων συνεραμισθέντα*, τόμ. Β', Λειψία Σαξωνίας 1767, σ. 165.

αήρ: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] στοιχείο που περιέχει τον πλανήτη μας *δέκα ή δεκαπέντε μιλια το χόνδρος γύρω τριγύρω, καθώς η φλούδα του αυγού*. Χωρίς αυτόν δεν μπορούμε να ζήσουμε και δεν μπορεί να δημιουργηθεί κανείς κρότος, τόνος ή φωνή μουσικής. Χωρίς αυτήν την ποιότητα δεν θα μπορούσαμε να κοινολογήσουμε τις ιδέες μας παρά μονάχα με χειρονομίες. Είναι το πιο λεπτό, ελαφρό, ευκίνητο από όλα τα σώματα, με εξαίρεση τον αιθέρα.

ΠΗΓΗ: Ρήγα Βελεστινλή Θετταλού, *Φυσικής Απάνδισμα...*, Βιέννη 1790, σ. 46-47.

αήρ: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] σώμα ρωώδες, διαφανές, αόρατο, ελαστικό, ένηχο, που περικυκλώνει τη γη. Πειραματικές διαδικασίες έδειξαν ότι ο αέρας δεν είναι *ύδωρ ευρρόστερον* (με μεγαλύτερη ρευστότητα) αλλά έχει ιδιαίτερη φύση. Ρωωδέστατος, δεν μπορεί να συμπηχθεί (να γίνει στερεότερος) ούτε με τη φύση ούτε με την τέχνη, όπως αποδεικνύει ο Βοεράβης. Έχει βάρος, όπως αποδεικνύεται από την πειραματική διαδικασία. Με τον αέρα το πυρ διασώζεται, ενώ με τις αναθυμιάσεις σβήνει. Ο αέρας είναι σωτήριος στους ανθρώπους και στα ζώα. Οι εξατμίσεις που προέρχονται από τα θειώδη πνεύματα της γη, τους αναμμένους άνθρακες, το φλεγόμενο πνεύμα οίνου, το έλαιο τερεβινθίνης, το χλοερό δρύινο ξύλο, τον οίνο, το ζύθο, είναι για τους ανθρώπους ολέθριες. Η πύκνωση και αραιώση του αέρα παρατηρείται από τους Boyle, Μουσχεμβροέκιο. Άλλη φανερή ιδιότητα του αέρα είναι η ελαστικότητά του, θέμα για το οποίο εξέφρασαν άποψη οι Νευτων, Αλλέσιος, Βοεράβης.

ΠΗΓΗ: Βουλγάρεως Ευγενίου, *Τα αρέσκοντα τοις φιλοσόφοις...*, Βιέννη 1805, σ. 315-338.

αήρ: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] η ρωώδης ουσία που εισπνέουμε ακατάπαυστα και η οποία περικυκλώνει τη γη πανταχόθεν. Τη δώρισε ο Θεός για να ζούμε, όπως το ύδωρ στους ιχθύς. Ο Δημιουργός χάρισε στον αέρα ελαστικότητα για να το διακρίνει από το ύδωρ και για το λόγο αυτό έχει βαρύτητα. Κανείς δεν αμφιβάλλει για

την ύπαρξή του. Ακόμη και αν δεν τον βλέπουμε, η αίσθηση μας πληροφορεί για τη σωματικότητα του. Ιδιότητες του η βαρύτητα και η ελαστικότητα. Η βαρύτητα του επιβεβαιώνεται στην πλάστιγγα, όπου ζυγίζεται και μπορούμε εκεί να προσδιορίσουμε πόσο βαρύς είναι ένας κυβικός πους αέρος.

ΠΗΓΗ: Κανέλου Στεφάνου, *Φυσική Δημιώδης εις Παύσιν της Δεισιδαιμονίας...*, Βενετία 1810, σ. 111-113.

αθανασία μεταφυσική και ηθική: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] το προνόμιο της ψυχής να ζει και μετά την αποσύνθεση του σώματος. Διακρίνεται σε εσωτερική, αφού η ψυχή δεν αγγίζεται από τις αιτίες των κτιστών-υλικών σωμάτων και παραμένει αναλλοίωτη και εξωτερική, ως αποτέλεσμα αναγκαιότητας. Για το ζήτημα της αθανασίας της ψυχής μόνη πηγή είναι η Αποκάλυψη. Όποιος θεωρεί την ψυχή θνητή θα πρέπει να ομολογήσει ότι ο θεός είναι άλογος, άδικος, ωμός ή να δεχτεί ότι η θεραπεία και η ισορροπία της αθλιότητας και κακοδαιμονίας των ανθρώπων είναι δυνατή στον παρόντα κόσμο.

ΠΗΓΗ: Παμπλέκη Χριστόδουλου, *Περί Φιλοσόφου, Φιλοσοφίας...*, Βιέννη 1786, σ. 349-351.

αθανασία ψυχής: [ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] από την απλότητα της ψυχής συνάγεται αναγκαιώς η αφθαρσία της. Επειδή η φθορά συνίσταται στη διαίρεση και διάλυση των μερών, δεν μπορεί αυτή να αποδοθεί σε ένα ον φύσει απλούν και άμοιρον, όπως η ψυχή. Η ψυχή επομένως δεν μπορεί να απολεσθεί παρά αν εξουδενωθεί τελείως. Όμως η δύναμη της εκμηδένησης ενός πράγματος δεν την έχει άλλος παρά εκείνος ο ίδιος που έχει τη δύναμη και να τη δημιουργήσει εκ του μη όντος, δηλαδή ο Θεός. Με το θάνατο του σώματος, όπως μας βεβαιώνει η πίστη μας, ο Θεός διατηρεί την ψυχή. Αλλά εκτός από τη θρησκεία και ο φυσικός λόγος μας δίνει ισχυρά επιχειρήματα που αρκούν για να αρθεί κάθε αμφιβολία. Γιατί και στη σωματική φύση δεν εξουδενώθη ποτέ τίποτε. Αν λοιπόν ο Θεός δεν υποφέρει ποτέ να χαθεί ούτε ένα άτομο της ύλης και περιβάλλει με φροντίδα και το ελάχιστο μόριο της σωματικής ουσίας, τότε πολύ περισσότερο θα πρέπει να δεχτούμε ότι διασώζει την πνευματική ουσία (την ψυχή) στην οποία ο ίδιος έδωσε φύση ευγενέστερη και εξοχότερη. Η ιδέα της απώλειας της ψυχής δεν συμβιβάζεται άλλωστε με την άπειρη αγαθότητα και δικαιοσύνη του Θεού, καθώς ο άνθρωπος διατηρεί μέσα του την ελπίδα της μέλλουσας ευδαιμονίας και αυτή δεν θα μπορούσε να αποκτηθεί παρά στη μετά θάνατο ζωή του. Γύρω από το θέμα αυτό υπάρχουν άπειρες μαρτυρίες, που μεταξύ των άλλων αναφέρει ο Στορχενάου στην *Ψυχολογία* του. Μόνο οι Επικουρείοι τόλμησαν να εναντιωθούν στην κοινή γνώμη και αυτό το έκαναν ίσως για να θεραπεύσουν με μεγαλύτερη ελευθερία τις κακίες και τα πάθη τους παρά από εσωτερική συναίνεση

και πληροφορία. Αλλά το να δείξει κανείς ότι η ψυχή υφίσταται μετά τον θάνατο του σώματος, δεν αρκεί, λένε μερικοί, για να αποδείξει πως είναι αθάνατη. Για να μπορέσει η ψυχή να ονομασθεί κατά την αληθινή έννοια αθάνατη, πρέπει να αποδειχτεί ακόμη ότι και χωρισμένη από το σώμα ζει, νοεί και έχει συνείδηση, όπως και προηγουμένως. Πώς όμως η ψυχή μπορεί να νοεί χωρισμένη από το σώμα, αφού δεν έχει κανένα αίσθημα ή αντίληψη προερχόμενη από προσβολή σωματική; Αφού δεν μπορεί να ανακαλέσει καμιά ιδέα ή έννοια, όταν δεν διεγείρεται από τον εγκέφαλο εκείνη η κίνηση από την οποία προήλθε προηγουμένως η ανάλογη αντίληψη ή το αίσθημα; Καθώς δεχόμαστε ότι η ψυχή υπάρχει και ότι δεν εξοντώνεται από το Θεό, τον μόνον που θα μπορούσε να την καταστρέψει, και φέρουμε ως δικαιολογία την ίδια τη δικαιοσύνη του Θεού, η οποία απαιτείται για να λάβει η ψυχή στην άλλη ζωή τις αντιμισθίες της, εννοούμε ότι αυτή υφίσταται ως κάτι ζωντανό, ενεργούν, διαχρονικό, όπως πριν, επειδή μήτε βραβεία μήτε τιμωρίες θα μπορούσε να αισθανεί αν υφίστατο ως ένα αργό, αναίσθητο και χωρίς διάνοια ον. Στη ζωή αυτή δεν γνωρίζουμε αν η ψυχή έχει κάποιο αίσθημα ή αντίληψη των παρόντων πραγμάτων ή μια ιδέα των περασμένων, χωρίς τη μεσολάβηση κάποιας κίνησης του εγκεφάλου. Όμως δεν μπορούμε να δεχτούμε ότι η κίνηση αυτή είναι ουσιάς στη νόηση και αναγκαία κατά φύση. Διότι η νόηση είναι όλη της ψυχής. Η δύναμη του νοείν είναι μία ιδιόζουσα ιδιότητα δική της και με κανένα τρόπο κοινή προς το σώμα, στο οποίο μάλιστα είναι τελείως αδύνατη κάθε αρχή νοήσεως. Δεν μπορούμε να καταλάβουμε με ποιο τρόπο οι σωματικές κινήσεις φτάνουν ως την ψυχή και συνεργούν στις νοήσεις της και αν αυτές συνεργούν ως αίτια ή ως απλή αφορμή. Όμως με όποιο τρόπο και αν συμβαίνει αυτό, επειδή η νόηση και η δύναμη του νοείν είναι όλη της ψυχής, τι εμποδίζει το Θεό να διατηρεί τη δύναμη σ' αυτήν, ακόμη και όταν χωριστεί από το σώμα και να κάνει να διατηρούνται τα αισθήματα και οι αντιλήψεις που αυτή έχει δια μέσου του σώματος, λαμβάνοντάς τα από την ίδια της τη φύση ή από τον ίδιο το Θεό, στον οποίο υπάρχουν βεβαιότατα όλες οι ιδέες των πραγμάτων και ο οποίος όχι μόνο με την άπειρη παντοδυναμία του μπορεί να ενεργήσει στην ψυχή με οποιοδήποτε τρόπο, αλλά μπορεί να ενεργήσει σε αυτήν αμέσως με τρόπο αναλογότερο και οικειότερο στην ίδια της τη φύση, αφού ο Θεός είναι πνεύμα καθαρότατο και δημιούργησε την ψυχή πνευματική, και κατ' εικόνα και ομοίωσή του;

ΠΗΓΗ: Κωνσταντά Γρηγορίου του Μηλιώτου, *Στοιχεία της Λογικής...*, τόμ. Γ', Βενετία 1804, σ. 16-20.

άθροισμα ή κεφάλαιον: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] δοθέντων δύο αριθμών, είναι ένας τρίτος αριθμός που δηλώνει και τους δύο μαζί. (σημ.: άθροισμα.)

ΠΗΓΗ: Θεοτόκη Νικηφόρου, *Στοιχεία μαθηματικών...*, τόμ. Α', Μόσχα 1798, σ. 263.

αιθέριον μέρος κόσμου: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] συνίσταται από οκτώ σφαίρες. Αυτές, με βάση την εγγύτητα προς τη γη είναι κατά σειρά οι εξής: Σελήνη, Ερμής, Αφροδίτη, Ήλιος, Άρης, Δίας, Κρόνος. Οι 7 αυτοί αστέρες ονομάζονται πλανήτες και οι σφαίρες τους σφαίρες πλανητών, γιατί κάνουν το δρόμο τους αντίθετα προς το δρόμο του παντός, από τη Δύση στην Ανατολή και διότι δεν διατηρούν πάντα την αυτή μεταξύ τους απόσταση. Πάνω από όλους αυτούς υπάρχει η σφαίρα των απλανών, που έλαβαν αυτή την ονομασία γιατί διατηρούν την αυτή μεταξύ τους απόσταση. Οι αστρονόμοι δέχονται την ύπαρξη μιας όγδοης και πολύαστρης σφαίρας που κινείται από τη Δύση στην Ανατολή, κατά τον Πτολεμαίο μια ημέρα κάθε 100 χρόνους, κατά δε τους νεότερους κάθε 71 σχεδόν χρόνους. Οι αστρονόμοι επινόησαν και άλλες δύο σφαίρες, μία πάνω από την όγδοη, την οποία κινεί και μία άλλη δέκατη πάνω από όλες, που λέγεται Πρώτον Κινητόν και κινεί όλες τις από κάτω ευρισκόμενες, από την Ανατολή στη Δύση και από τη Δύση στην Ανατολή σε διάστημα 24 ωρών. Οι Εκκλησιαστικοί και μάλιστα οι Σχολαστικοί Θεολόγοι, πάνω από όλες αυτές τις σφαίρες επινόησαν και άλλες δύο. Τη μία ονομάζουν Ουρανόν Υδάτειον ή Κρυστάλλινον, λέγοντας ότι είναι το ύδωρ εκείνο που ο Θεός διαχώρισε πάνω από το στερέωμα. Και μία άλλη παραπάνω δωδεκάτη, ακίνητη, που ονομάζουν Εμπύρινον Ουρανόν και της οποίας το κάτω μέρος θέλουν να είναι σφαιρικό, το άνω τετράγωνο, όπου και θεωρούν ότι βρίσκεται ο θρόνος του Θεού και ο τόπος των ψυχών των δικαίων.

ΠΗΓΗ: Νοταρά Χρυσάνθου, *Εισαγωγή εις τα γεωγραφικά και σφαιρικά*, Παρίσι 1716, σ. 13.

αιθήρ: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] καθαρότατη και λεπτότατη ύλη που μπορούμε να την ονομάσουμε και ουράνιο αέρα, λεπτή, διαπερνά τα γυαλία και γεμίζει τον ουρανόν. Ανακατωμένη παντού με τον αέρα μας είναι ενωμένη με την ηλεκτρική ύλη. Νερό και αιθέρας, ενωμένα μαζί μας κάνουν τον αέρα. Στον αιθέρα δεν μπορούμε να ζήσουμε, γιατί είναι πολύ λεπτός για μας, όπως το νερό είναι πολύ χονδρό. Ο αιθέρας λεπταίνοντας το νερό, όπως το νερό το μέλι, δημιουργεί τον αέρα. Αξιοπαρατήρητη δύναμη του αέρα η ελαστική δύναμη, από την οποία εξαρτώνται πολλά φαινόμενα στον κόσμο.

ΠΗΓΗ: Ρήγα Βελεστινλή Θετταλού, *Φυσικής Απάνδισμα...*, Βιέννη 1790, σ. 48.

Αιθιοπία: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] οι παλαιοί ονόμαζαν όλα τα ενδότερα μέρη της Αφρικής Αιθιοπία. Υπήρχε μία Αιθιοπία δίπλα στον Ατλαντικό Ωκεανό, μία στο εσωτερικό της Αφρικής και μία τρίτη κάτω από την Αίγυπτο. Η τελευταία είναι γνωστή για την εισβολή διαφόρων λαών ξένων και για την ανάπτυξη του εμπορίου.

ΠΗΓΗ: Κούμα Κ.Μ., *Σύνοψις της παλαιάς γεωγραφίας...*, Βιέννη 1819, σ. 65-66.

αίμα ανθρώπινον: [ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ] το λεπτότατο μέρος των χυμών μας αποτελείται από δύο διαφορετικές ύλες: το *είαρ*, δηλαδή το κυρίως κοκκίνο αίμα και τον ορρό ή ιχώρον, τα οποία, όταν το αίμα εκχυθεί από τις φλέβες, αμέσως διαχωρίζονται εύκολα. Το *είαρ* αποτελείται από μικροτάτα σφαιρίδια, όπως δαιπιστώνεται, αν παρατηρήσουμε ένα θρόμβο αίματος αυξημένο δια του μικροσκοπίου. Κόπτεται ευκολότατα και διαιρείται από αυτό ο ορρός συνεσταλμένος σε κίτρινους κλάδους. Αν ο ορός παρατηρηθεί αυξημένος στο μικροσκόπιο, είναι ρευστός, υποκίτρινος με υποκόκκινο χρώμα και περιέχει άλατα και μάλιστα μόρια αμμωνιακού και κοινού άλατος, τα οποία ευθύς αποκρυσταλλώνονται, αν ένας θρόμβος ορρού αφεθεί στον υάλινο δίσκο του μικροσκοπίου.

ΠΗΓΗ: Καπετανάκη Μανουήλ και Κυριακού, *Εικονολογία παιδική...*, τόμ. 5, Βιέννη 1811, σ. 1-2.

αισθηματική καθαρά: [ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] κλάδος της φιλοσοφίας που εξετάζει τις διαβατικές αρχές του κατ' αίσθησιν αρέσκοντος και των αισθηματικών κρίσεων που απορρέουν από αυτό, ερευνώντας τις ιδιότητες των πραγμάτων, οι οποίες κατά την μαρτυρία της συνειδήσεως του καθενός προκαλούν αισθηματική ευαρέστηση και ζητούν το λόγο, για τον οποίο δημιουργούν τέτοια προσβολή στην ψυχή. Τις έννοιες των ιδιοτήτων αυτών ονομάζουμε αισθητικές ιδέες, επειδή ο Λόγος, ο οποίος είναι η δύναμη των ιδεών ενεργεί κατά ιδιαίτερο τρόπο στην αντίληψη των ιδεών αυτών. Τις δε επί των ιδεών αυτών στηριζόμενες κρίσεις ονομάζουμε αισθηματικές κρίσεις. Πρώτες αισθηματικές ιδέες είναι του κάλλους και του ύψους. Δεύτερες όσες είτε κατά διάφορους βαθμούς παριστάνουν το κάλλος και το ύψος είτε είναι σύνθετες και ανάμικτες από αυτές τις δύο ή είναι εκ διαμέτρου αντίθετες, όπως η ιδέα του αισχρού και ταπεινού.

ΠΗΓΗ: Κούμα Κ.Μ., *Σύνταγμα φιλοσοφίας*, τόμ. Γ', Βιέννη 1819, σ. 157-159.

αισθηματική: [ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] η επιστήμη των αρχικών νόμων της ενέργειας του ανθρώπινου πνεύματος, δια της οποίας αυτό διακρίνει το αρεστό ή δυσάρεστο στα καλά και υψηλά ή στα εκ τούτου σύνθετα ή τέλος στα τούτων αντίθετα. Την ονομάζουμε έτσι επειδή τα μεν πράγματα περί των οποίων κρίνει, πρέπει να εποπτευθούν ή να γίνουν αισθητά είτε δια της εξωτερικής είτε δια της εσωτερικής αισθήσεως. Αυτή δε κρίνει τα εκ τούτων συμβαίνοντα αισθήματα σε μας τους ίδιους. Μπορεί να ονομαστεί και Θεωρία των Καλών Τεχνών. Την Αισθηματική οι νεότεροι ονομάζουν Αισθητική αλλά επειδή το όνομα αυτό μπορεί να σημαίνει θεωρητικότερα την επιστήμη των αισθητών, αυτή δηλαδή που ερμηνεύει πώς γίνονται αισθητά τα εξωτερικά αντικείμενα και να συμπέσει έτσι με το μέρος της Εμπειρικής Ψυχολο-

γίας και της Μεταφυσικής, προτιμότερος είναι ο όρος Αισθηματική. Πρώτος έδωσε κατά το έτος 1750 την ιδέα μιας τέτοιας επιστήμης, ο Αλέξανδρος Γοττλείβος Βαϋμεγκάρτενος. Περιήφημοι συγγραφείς της επιστήμης αυτής στη Γερμανία είναι ο Ιωάννης Παύλος Ρίχτερος, Πολίτιος και Κρύγιος.

ΠΗΓΗ: Κούμα Κ.Μ., *Σύνταγμα φιλοσοφίας*, τόμ. Γ', Βιέννη 1819, σ. 153-154.

αισθήσεις: [ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] οι πρώτες δυνάμεις της ψυχής με τις οποίες οι εντυπώσεις των αντικειμένων έρχονται στην ψυχή. Αισθήσις είναι μία κοινή ονομασία της αφής, της ακοής, της οράσεως, της γεύσεως και της οσφρήσεως. Αν δεν είχαμε ποτέ καμία αίσθηση δεν θα μπορούσαμε να γνωρίζουμε κανένα από τα αντικείμενα της φύσεως. Ωστόσο για να γνωρίσουμε τα αντικείμενα αυτά δεν αρκεί να έχουμε μόνο αισθήσεις, γιατί με τον τρόπο αυτό, εφ' όσον οι αισθήσεις μας είναι κοινές θα ήταν κοινές και οι γνώσεις όλων των ανθρώπων. Η ανισότητα όμως των γνώσεών μας αποδεικνύει ότι δεν ξέρουμε να κάνουμε εξ ίσου χρήση των αισθήσεών μας. Οι αισθήσεις επομένως δεν είναι παρά το οργανικό αίτιο των εντυπώσεων-προσβολών που τα έξωτερικά αντικείμενα ασκούν πάνω μας. Η ψυχή είναι που αισθάνεται και σε αυτή μόνο ανήκουν τα αισθήματα. Ο όρος αισθήματα είναι φιλοσοφικός και σημαίνει το ενέργημα, το εντύπωμα που γίνεται στην ψυχή και το οποίο διεγείρεται από τις αισθήσει. Και αυτό που η ψυχή αισθάνεται είναι η πρώτη δύναμη που σ' αυτή σημειώνουμε. Αυτή η δύναμη διακρίνεται σε πέντε είδη αισθημάτων: Η ψυχή αισθάνεται δια της οράσεως, της ακοής, της οσφρήσεως, της γεύσεως, και μάλιστα της αφής.

ΠΗΓΗ: Φιλιππίδου Δανιήλ Δημητρίου, *Η Λογική ή Αι πρώται αναπτύξεις της τέχνης του στοχάζεσθαι...*, Βιέννη 1801, σ. 7-10, 31.

αισθήσις: [ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] κατά τους Στωικούς είναι η αντίληψη του αισθητηρίου, κατά τους Επικούριους είναι η δύναμη και το επαίσθημα — το ενέργημά της. Κατά τον Πλάτωνα είναι επικοινωνία της ψυχής και του σώματος προς τα εκτός. Κατά τους Πυθαγόρειους είναι γνώση αψευδής δια σώματος. Κατά τον Αλκίνοο είναι πάθος ψυχής το οποίο δια του σώματος απαγγέλλει τη δύναμη που έχει ασκηθεί, κατά τον Σιμπλίκιο είναι δύναμη ενεργητική της ψυχής, κατά τον Γρηγόριο το Θεολόγο είναι εισδοχή των έξω ευρισκομένων, κατά το Δαμασκηνό είναι δύναμη της ψυχής αντιληπτική ή διαγνωστική των υλών. Αισθητήρια είναι τα όργανα, δηλαδή τα μέλη διά των οποίων αισθανόμαστε. Αισθητά είναι όσα υποπίπτουν στην αίσθηση. Αισθητικό είναι το ζώο το οποίο έχει αίσθηση. Οι έξωτερικές αισθήσεις είναι πέντε. όρασις, ακοή, όσφρησις, γεύσις, αφή.

ΠΗΓΗ: Βλάχου Γερασίμου, *Αρμονία οριστική των όντων...*, Βενετία 1661, σ. 155-157.

αίσθησις: [ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] οι εξωτερικές προσβολές δια μέσου των νεύρων διαπορευούνται στον εγκέφαλο. Γνωρίζουμε εκ πείρας ότι μόλις κεντηθεί ένα από τα δάκτυλά μας, η ψυχή αισθάνεται πόνο, χωρίς να μπορούμε να διακρίνουμε κάποιο διάλειμμα μεταξύ των στιγμών της κεντήσεως και της αισθήσεως. Αυτή η ακαριαία ταχύτητα εξηγήθηκε με διάφορους τρόπους. Μερικοί θεώρησαν ότι η κίνηση καθώς προσβάλλει οποιοδήποτε μέρος του νεύρου, ευθύς διαβιβάζεται στο άκρο του, που βρίσκεται στον εγκέφαλο. Για να συμβεί όμως αυτό θα πρέπει τα νεύρα να είναι τεντωμένα και ελεύθερα από κάθε εμπόδιο. Η πολύ μεγάλη ταχύτητα με την οποία το ηλεκτρικό ρευστό διαχέεται ακαριαία σε τόσο μήκος, έκανε άλλους να υποθέσουν ότι αυτό είναι που περνάει στον εγκέφαλο και κατά μήκος των νεύρων στις εξωτερικές προσβολές. Αλλά σύμφωνα με τους κανόνες της ηλεκτρίσεως γνωρίζουμε ότι το ηλεκτρικό ρευστό δεν διαπερνά από ένα τόπο σε άλλο και από ένα σώμα σε άλλο, παρά μόνο όταν πλεονάζει σε ένα μέρος ή σώμα και λείπει από το άλλο. Άλλοι θεωρούν τα νεύρα ως σίφωνες ή σωληνάκια, μέσα στα οποία τρέχει ένα λεπτότατο ρευστό που υπολογίζεται ότι προέρχεται από το καθαρότερο και πνευματωδέστερο μέρος του αίματος, το οποίο γι' αυτό το ονόμασαν χυμό νευρικό ή πνεύμα ζωτικό. Κάποιοι θεωρούν ότι το ρευστό αυτό είναι εκείνο το οποίο από τη στιγμή που θα κεντηθεί ή με οποιοδήποτε τρόπο πιεστεί ένα νεύρο, λόγω της μεγάλης συνέχειας των μερών του, διαδίδει αμέσως και ακαριαία την προσβάλλουσα κίνηση στον εγκέφαλο. Αυτή την άποψη δέχονται γενικά σήμερα οι φιλόσοφοι και αυτή φαίνεται να είναι η πιο πιθανή. Διότι από παρατηρήσεις που έκαναν με τα πλέον οξύτερα μικροσκόπια, δεν ανακάλυψαν ακόμη έως τώρα κανένα βέβαιο σημείο μήτε των σωληναρίων ή της κοιλότητας των νεύρων μήτε του ρευστού που τρέχει μέσα σε αυτά. Αυτό φαίνεται ακόμη πιθανότερο, διότι σύμφωνα με τις πρόσφατες παρατηρήσεις του Αββά Τοφφόλη, από όλη την επιφάνεια του εγκεφάλου αναφύονται, ως ένα λεπτότατο χνούδι, άπειρα νεύρα των οποίων οι άκρες μπαίνουν στις μεμβράνες που περιζώνουν τον εγκέφαλο ή από αυτές τις μεμβράνες λαμβάνουν την αρχή τους. Διατί, καθώς αυτές οι μεμβράνες δεν είναι άλλο από μια λεπτοτάτη υφή αιματηρών αγγείων, φαίνεται πιθανόν ότι η φύση στο μέρος αυτό έβαλε την αρχή τόσων νεύρων για να απορροφούν από το αίμα το ρευστό εκείνο που μέσα σε αυτές διαχέεται. Η πιθανότητα θα μπορούσε να θεωρηθεί ακόμη μεγαλύτερη, αν ήταν βεβαιωμένη η παρατήρηση του Π. Τόρρη, ο οποίος εξετάζοντας με εντελέτεστα μικροσκόπια κάποια κομμάτια νεύρων, ισχυρίζεται ότι ανακάλυψε πως όλες οι ίνες τους συντίθενται από λεπτότατα σφαιρίδια συνεχόμενα και ότι είδε να τρέχουν ανάμεσα σ' αυτές τις ίνες ένα άπειρο πλήθος τέτοιων σφαιριδίων.

ΠΗΓΗ: Κωνσταντά Γρηγορίου του Μηλιώτου, *Στοιχεία της Λογικής...*, τόμ. Γ', Βενετία 1804, σ. 41-53.

αισθητός (υλικός κόσμος): [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] το άθροισμα των σωμάτων, οι ιδιότητες των οποίων, όπως διδάσκει η πείρα, μεταβάλλονται με ποικίλους τρόπους. Π.χ. το ύδωρ με τη θερμότητα μεταβάλλεται σε ατμούς, γίνεται νέφος και μετά βροχή, ενώ με το κρύο συστέλλεται και μετατρέπεται σε πάγο. Ο αέρας μεταβάλλεται άλλοτε σε θερμό και άλλοτε σε ψυχρό.

ΠΗΓΗ: Δαρβάρεως Δημητρίου Νικολάου, *Επιτομή Φυσικής...*, τόμ. Α', Βιέννη 1812, σ. 2.

αίτημα: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] γνώση αναπόδεικτος, που λαμβάνεται ως αληθής στην κατασκευή και αρχή κάποιου συλλογισμού.

ΠΗΓΗ: Ραζή Δημητρίου, *Γεωμετρία νέα τάξει τε και μεθόδω...*, Βενετία 1787, σ. 9.

αίτια διαφοράς ψυχικών ιδιοτήτων: [ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] στις ψυχικές δυνάμεις των ανθρώπων παρατηρούνται διαφορές. Οι αιτίες της διαφοράς αυτής διαιρούνται σε: ι) φυσικές και ιι) ηθικές. Και οι μεν πρώτες είναι τέτοιες που δεν είναι στην εξουσία μας να τις διατάξουμε κατά την αρέσκειά μας, τις δεύτερες όμως μπορούμε κατά το μάλλον ή ήττον να τις διατάξουμε και να τις μεταβάλλουμε κατά τη θέλησή μας. ι) Από τις φυσικές αιτίες κυριότερες είναι: α) Η ποιότητα του σώματος που προέρχεται από το διαφορετικό λόγο των υγρών προς τα στερεά μέρη του οργανισμού μας, από τη βραδύτερη ή ταχύτερη κίνηση των υγρών του σώματος, από τα αγαθά ή κακά αισθητήρια, από νεύρα κατά το μάλλον και ήττον ερεθιζόμενα. Από αυτά γεννιέται η συνηθισμένη διαίρεση των κράσεων σε: αιματώδη, χολερική, μελαγχολική, φλεγματική. Από τις τέσσερις αυτές κράσεις υπάρχουν πολλές φορές και αυτές που είναι σύνθετες, όπως αιματοχολερικοί, αιματοφλεγματικοί, κ.λπ. β) Η διαφορά των φυσικών της ψυχής διαθέσεων προέρχεται από τη διαφορά των αισθητικών, νοητικών και ορεκτικών δυνάμεων του ανθρώπου. Από αυτό προέρχονται νόες αγαθοί, μέσοι, φαύλοι, οξείς, αδρανείς και μωροί. Από αυτούς άλλοι είναι εκ φύσεως ιλαροί, σιωπηλοί, άλλοι εύθυμοι, ακράτητοι και άλλοι επιρρεπείς σε διάφορα παθήματα. γ) Η ηλικία. Το σώμα, με την πάροδο της ηλικίας, υπόκειται σε κάποιες μεταβολές. Έτσι για μικρό χρονικό διάστημα ενδυναμώνεται και πάλι εξασθενεί. Οι μεταβολές αυτές συμβάλλουν πολύ στην τροποποίηση των νόων και χαρακτήρων των διαφόρων ηλικιωμένων ανθρώπων. Γι' αυτό βρέφη, παιδιά, έφηβοι, νέοι, άνδρες, ηλικιωμένοι, κοπέλες, γυναίκες διαφέρουν μεταξύ τους ως προς το νου, τα ήθη, τα παθήματα, τα πάθη και τις ροπές. δ) Το γένος. Γενικώς θεωρούμενοι, άνδρες και γυναίκες παρουσιάζουν μεταξύ τους διαφορές στα ψυχικά προτερήματα, τις κλίσεις και τα φρονήματα, καθώς διαφέρουν και στη σωματική τους διοργάνωση. ε) Το κλίμα, η ως προς την ψυχρότητα και θερμότητα διαφορά του αέρος, η φυσική ή δια της καλλιεργείας μεταβληθείσα ποιότητα της χώρας, η θέση της προς ανατολάς

ή δυσμάς, επενεργούν επίσης στους κατοίκους. στ) Η τροφή. Παχυλή και ωμή τροφή, λιπαρά φαγητά, θερμά και ισχυρά ποτά, πολλές ζωικές τροφές είναι αιτίες εθνικών ιδιωμάτων. ι) Από τις ηθικές αιτίες αναφέρονται: α) Η γλώσσα. Από αυτή εξαρτάται το πλήθος και η ευκρίνεια των ιδεών, η τελειότητα των γνωστικών δυνάμεων του ανθρώπου. Βάρβαρες και ατελείς γλώσσες περιέχουν σημεία μόνο των πιο συνηθισμένων αισθητών αντικειμένων. Πολύ απέχουν από του να φανέρωνουν τις ιδέες, τα παθήματα και τις ροπές του ανθρώπου. Όσο καλλιεργημένη και πλουτισμένη είναι η γλώσσα του ανθρώπου, τόσο η περιοχή των γνώσεων του πλατύνεται και η οξύτητα των γνωστικών του δυνάμεων στομώνεται. *Ελέγχεται η αθλιότητα των ελεινών δοκησιόφων, όσοι αμελούντες τη γενική της γλώσσας του έθνους διόρθωση, προστρέχουν σε γλώσσες παλαιές και νεκρές από τις οποίες το έθνος δεν έχει καμία ωφέλεια. Αν η ανάσταση των γλωσσών ήτο πράγμα εύκολο, ήδελαν προ πολλού αναστήσιν οι Ιταλοί και οι Γάλλοι τη Λατινικήν !* β) Η διαίτα. Ο ερημικός και κοινωνικός βίος, η σωματική σχολή ή ασχολία, τα είδη των ασχολιών, π.χ. του στρατιωτικού, του φιλοσόφου, του τεχνίτη, του πραγματευτή, του γεωργού, του πλουσίου, του αγροίκου, του αστού, ασκούν μεγάλη επίδραση στο χαρακτήρα του ανθρώπου. Από αυτό γεννιούνται τα ήθη των νομάδων, των γεωργών, των ναυτών, κ.λπ. γ) Η αγωγή που παρέχεται σε ιδιωτικά ή δημόσια διδασκαλεία, οι αναγνώσεις, τα παραδείγματα, τα βραβεία, οι ποινές, κ.λπ. δ) Η θρησκεία. Οι ιδέες του Θεού, οι τιμές του Θεού δι' έξωτερικών τύπων, οι ιδέες περί προσδιορισμού του ανθρώπου και των καθηκόντων του, οι σχέσεις του προς το Θεό και τους άλλους ανθρώπους, οι ελπίδες του μετά θάνατο. Από αυτά προκύπτουν οι διάφοροι εθνικοί χαρακτήρες, όπως ο πάντας τους ετερόδηρησκους μισών και κατατρέχων Ιουδαίος, ο υπερήφανος και φιλάνθρωπος Μωαμεδανός, ο ταπεινός και ανεξίκακος Χριστιανός, ο δεισιδαίμων και εκδικητικός ειδωλολάτρης, ο την απάθειαν γυμναζόμενος Ινδός, κ.λπ. ε) Η πολιτεία, οι διάφοροι νόμοι και η διαφορετική τους εφαρμογή, η μεγαλύτερη ή μικρότερη ελευθερία του φρονείν, λαλείν, γράφειν, η ανάπτυξη ή μη της γεωργίας, του εμπορίου, το δημοκρατικό, αριστοκρατικό ή δεσποτικό είδος του πολιτεύματος, μπορούν να μεταβάλλουν τα ήθη των ανθρώπων. στ) Οι αρχές και τα δόγματα της ηθικής, σύμφωνα με τα οποία οι άνθρωποι φρονούν και πολιτεύονται με τρόπους διαφορετικούς. Από όλα τα παραπάνω μορφώνεται ο ονομαζόμενος χαρακτήρας του ανθρώπου, δηλαδή η διάθεση της ανθρώπινης ψυχής κατά θεωρία και πράξη.

ΠΗΓΗ: Κούμα Κ.Μ., *Σύνταγμα φιλοσοφίας*, τόμ. Α', Βιέννη 1818, σ. 118-122.

αίτιο κίνησης: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] γενικότατη και άμεση αιτία κάθε κίνησης είναι η ανισοροπία των ενεργουσών στα σώματα δυνάμεων. Όπως ο ζυγός δεν ηρεμεί, όταν τα σταθμά δεν είναι ίδια, έτσι και στα σώματα είναι αδύνατη η κίνηση, αν

κάποια από τις ενεργούσες δυνάμεις δεν είναι μεγαλύτερη από τις άλλες δυνάμεις. Πολλές οι ενεργούσες δυνάμεις στα σώματα, εσωτερικές και εξωτερικές. Εσωτερικές θεωρούνται η βαρύτητα, η συνεχώς κάτω ωθούσα, η αδράνεια που διατηρεί την κινητική κατάσταση του σώματος, η εφελκυστική δύναμη με την οποία τα σώματα έλκουν άλλα, η ηλεκτρική με την οποία τα σώματα ωθούν και εφέλκουν, η ελαστική με την οποία τα θλιβόμενα (πιεζόμενα) και συστελλόμενα εκτινάσσονται, η μαγνητική με την οποία ο μαγνήτης έλκει, απωθεί και κατευθύνεται προς τους πόλους του ουρανού. Εξωτερικές είναι τα μηχανικά όργανα, το έξωθεν ωθούν πυρ, ο αέρας και το νερό και όλα όσα ωθούν και έλκουν κατά κάποιο τρόπο. Η λογική ψυχή, έχοντας κάποια άρρητη και ανεμνήνευτη δύναμη, κινεί με ανεξήγητο τρόπο όχι μόνο το σώμα, αλλά και τα μέλη του και πολλά από τα μέρη του. Δεν μπορούμε να κατανοήσουμε πώς αυτή, αν και πνεύμα, ενεργεί στα σώματα.

ΠΗΓΗ: Θεοτόκη Νικηφόρου, *Στοιχεία Φυσικής εκ νεωτέρων συγγραμμάτων*, τόμ. Α', Λειψία Σαξωνίας 1766, σ. 100.

ακακία η Νειλώα: [ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ] το φυτό το οποίο αποδίδει σε μας το περίφημο αραβικό κόμμι. Φυτρώνει άγρια στους τραχείς τόπους της Αραβίας, της Αιγύπτου και όλης της Αφρικής. Υψώνεται αρκετά, έχει φύλλα τρυφερά διπλά πτεροειδή, όπως η κοινή ακακία, άνθη σφαιροειδή και πυρώδη, μακρύ και κυρτό λοβό, ο οποίος περιέχει ωειδείς σπόρους. Το αραβικό κόμμι δακρύζει αυτομάτως από τη φλούδα του δένδρου και κολλά σ' αυτή σε βόλους ισομεγέθεις με καρύδι. Αυτό φαίνεται λευκό, κίτρινο, πυρώδες. Διαλύεται παντελώς στο νερό. Στην Ευρώπη φέρεται από την Τουρκία. Το χρησιμοποιούν στα ιατρικά, τα χρώματα, τα τεχνουργεία των μεταξωτών και για το λόγο αυτό αποτελεί αξιόλογο είδος του εμπορίου.

ΠΗΓΗ: Καπετανάκη Μανουήλ και Κυριακού, *Εικονολογία παιδική...*, τόμ. 5, Βιέννη 1811, σ. 1-2.

ακέραιος αριθμός: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] εκείνος ο οποίος συντίθεται από μονάδες, που παριστάνουν κάτι ακέραιον. Π.χ. *Επτά γρόσια συνίστανται από επτά μονάδες, από τις οποίες εκάστη διηρημένως λαμβανόμενη δηλώνει ακέραιον γρόσι.*

ΠΗΓΗ: Δούκα Κωνσταντίνου Μ., *Πρακτική Αριθμητική...*, τόμ. Α', Βιέννη 1820, σ. 3.

άκτια (actien): [ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] αποδεικτικά γράμματα τα οποία εκδίδονται για τα μερίδια στα οποία μοιράζεται το κεφάλαιο μιας εταιρείας. [Ο όρος actien είναι απόδοση στα ελληνικά του γερμανικού όρου Aktien που σημαίνει μετοχές.] Τα αποδεικτικά αυτά γράμματα πωλούνται και με αυτά μεταβιβάζεται η συμμετοχή στην εταιρεία στον αγοραστή. Αν οι περιστάσεις δείχνουν ότι η συ-

ντροφία πρόκειται να έχει κέρδη, τα αποδεικτικά γράμματα πωλούνται με κέρδος. Αν το εμπόριο δίδει κακές ελπίδες, τα γράμματα πωλούνται με ζημία. Και με τον τρόπο αυτόν γεννιέται το εμπόριο των αποδεικτικών γραμμάτων. [Ο όρος εμπόριο αποδεικτικών γραμμάτων αποδίδει τον γερμανικό *Actienhandel* [Aktienhandel] που σημαίνει εμπόριο μετοχών.] (σημ.: μετοχές.)

ΠΗΓΗ: Αγνώστου, *Διδασκαλία Εντελής συστηματική...*, Ιάσσιον 1817, σ. 71.

άλας: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] οξύ που έχει ενωθεί με μία άλλη ουσία. Π.χ. Όταν οι γαίες, τα κάλια, οι μεταλλικές ουσίες ενωθούν με οξέα λήγοντα σε -ώδες, τότε αποτελούν άλατα, τα οποία λέγονται με δύο ονόματα, το ένα είναι ουσιαστικό και παράγεται από τη βάση, το άλλο κτητικό σε -ώδες, παραγόμενο από τη βάση του οξέος. Π.χ. αν η πότασσα ενωθεί με νιτρώδες οξύ, λέγεται νιτρώδης πότασσα. Η νεότερη ονοματολογία πρόσφερε μεγάλη ωφέλεια, γιατί αν ακούσουμε το όνομα ενός οξέος, οξειδίου ή αλάτος, ευδύς κατανοούμε τα συστατικά του μέρη ή όταν γνωρίζουμε τα μέρη του μπορούμε να το ονομάσουμε. Πρώτος ονοματοθέτης εχρημάτισε ο Λαουϊσίηρος.

ΠΗΓΗ: Βαρδαλάχου Κωνσταντίνου, *Φυσική Πειραματική...*, Βιέννη 1812, σ. 127-128.

αλατοκρύσταλλα: [ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ] οι μεταμορφωμένες στερεές ύλες ως επί το πλείστον των ορυκτών, οι οποίες έχουν σχεδόν πάντοτε σχήμα μαθηματικό, τρίγωνο, τετράγωνο, πεντάγωνο, εξαγώνο, πυραμιδοειδές, πρισματοειδές, κυβικόν, κ.λπ. Είναι συνήθως διαφανείς, όπως ο κρύσταλλος και οι περισσότεροι πολύτιμοι λίθοι. Τα άλατα, όταν διαλυθούν λαμβάνουν τέτοιες μορφές ενώ πήζουν, και τότε λέμε ότι αποκρυσταλλώνονται. Κάθε ορυκτό ή φυτικό άλας, λαμβάνει πάντοτε ορισμένα σχήματα ενώ πήζει, εάν δεν αναγκασθεί την ώρα αυτής της αλλοίωσης από κάποια άλλη αιτία, όπως το πυρ. Αυτά τα αλατοκρύσταλλα έχουν πολλές φορές σχήματα και χρώματα ωραιότατα. Γνωστά άλατα είναι: 1) το κρύσταλλον ιού (εάν διαλύσει κάποιος *ιον χαλκού με οξύδιον* και βάλει μία σταγόνα του σε γυάλινη επιφάνεια να ξεραθεί και έπειτα το εξετάσει δια του μικροσκοπίου, βλέπει τότε σε όλη την περιφέρεια ωραία γαλιανοπράσινα και ρομβοειδή κρύσταλλα, από τα οποία αναφύονται άλλα κρύσταλλα λεπτότερα ως ξερά δένδρα. Στο μέσον φαίνονται εκατέρωθεν μικρά και εντελώς ρομβοειδή κρύσταλλα παραπλήσια με ωραιότατους σμάραγδους. 2) το βοράκιον άλας, γνωστότατον ιατρικό, το οποίο ενώ αποκρυσταλλώνεται, φαίνεται λευκόφαιο και σχηματίζει ανώμαλα κρύσταλλα, πολλά ως ξηρούς και παχείς κλάδους δένδρου ή ως φύλλα και άνθη.

ΠΗΓΗ: Καπετανάκη Μανουήλ και Κυριακού, *Εικονολογία παιδική...*, τόμ. 5, Βιέννη 1811, σ. 1-2.

Αλβανία (Ηπειρος): [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] χώρα ορεινή και πετρώδης. Σημαντικές πόλεις της τα Ιωάννινα, περίφημη για τους φιλογενείς πολίτες της, οι οποίοι ωφέλησαν την Ελλάδα με δασκάλους και βιβλία, το Σκούταρι, όπου και το Μοντενέγρον (Μαυροβούνιο), το Δουλσίνον (Ολκίνειον), το Δοράτσον (Δυρράχιο), η Άρτα, πόλεις εμπορικές.

ΠΗΓΗ: Κούμα Κ.Μ., *Σύνοψις επιστημών δια τους πρωτοπείρους...*, Βιέννη 1819, σ. 131.

Αλβανία (Σιρβάν): [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] περιοχή της Ασίας που εκτείνεται μεταξύ Καυκάσου στο βορρά, Κασπίας θάλασσας στην ανατολή, Αρμενίας στο νότο και Ιβηρίας στα δυτικά. Στην περιοχή ρέουν οι ποταμοί Κύρος, Άραξης, Αλβανός, που όλοι τους χύνονται στην Κασπία θάλασσα.

ΠΗΓΗ: Κούμα Κ.Μ., *Σύνοψις της παλαιάς γεωγραφίας...*, Βιέννη 1819, σ. 44.

άλγεβρα: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] είναι η επιστήμη που ασχολείται με την εύρεση της αριθμητικής τιμής των αλγεβρικών συμβολιζόμενων (μεταβλητών) με τις δικές της αρχές. (σημ.: άλγεβρα.)

ΠΗΓΗ: Κοσμά, Μπαλάνου Βασιλοπούλου, *Έκδεις συνοπτική αριθμητικής, άλγεβρας και χρονολογίας*, Βιέννη 1798, σ. 47.

άλγεβρα ή ανάλυσις: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] είναι μέθοδος μέσω της οποίας δοθέντων κάποιων όρων προσδιορίζονται τα ζητούμενα.

ΠΗΓΗ: Θεοτόκη Νικηφόρου *Στοιχεία μαθηματικών...*, τόμ. Γ', Μόσχα 1799, σ. 3.

άλγεβρα ή αριθμητική καρτεσιανή ή αριθμητική ειδική: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] ο κλάδος της αναλύσεως που ασχολείται με προσδιορισμένες ποσότητες. Η ονομασία καρτεσιανή οφείλεται στον Καρτέσιο, τον εισηγητή αυτής. Η ονομασία ειδική οφείλεται στο ότι χρησιμοποιεί τα γράμματα ως μέσον συμβολισμού και για το λόγο αυτό θα μπορούσε να ονομαστεί και αριθμητική συμβολική, γιατί με γράμματα και σημεία δηλώνει τα πράγματα. Το χαρακτηριστικό αυτό, να χρησιμοποιούνται τα γράμματα ως αριθμοί, ενυπήρχε και στην Αριθμητική του Διοφάντου. (σημ.: γραμμική άλγεβρα.)

ΠΗΓΗ: Θεοτόκη Νικηφόρου, *Στοιχεία μαθηματικών...*, τόμ. Γ', Μόσχα 1799, σ. 3.

άλγεβρα νευτωνιανή ή λογισμός ολοκληρωτικός ή λογισμός διαφορικός: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] ο κλάδος της αναλύσεως που ασχολείται με απειροελάχιστες και απροσ-

διόριστες ποσότητες. Πήρε το όνομά της από τον ευρετή της Νεύτωνα. (σημ.: απειροστικός λογισμός.)

ΠΗΓΗ: Θεοτόκη Νικηφόρου, *Στοιχεία μαθηματικών...*, τόμ. Γ', Μόσχα 1799, σ. 4.

άλγεβρα: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] η επιστήμη που ασχολείται με ποσότητες αφηρημένες, διακεκριμένες και αόριστες. Επειδή οι παλαιότεροι ονόμαζαν αριθμητική την επιστήμη των αριθμών, η νεότεροι ονομάζουν την άλγεβρα επιστήμη των στοιχείων ή των γραμμάτων, διότι χρησιμοποιεί τα στοιχεία για το συμβολισμό των πραγμάτων.

ΠΗΓΗ: Γοβδελά Δημητρίου, *Στοιχεία Αλγέβρας*, Χάλλη 1806, σ. 13.

άλγεβραϊκά και καμπύλαι: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] οι καμπύλες στις οποίες, κατά τον Ουόλφιο, ο λόγος των *αποτετμημένων* (τετμημένων) και *τεταγμένων* παρίσταται με εξίσωση. Αλγεβραϊκή (άλγεβρική) δε εξίσωση λέγεται αυτή που έχει συγκεκριμένο βαθμό και επαληθεύεται (η αυτή διαμένουσα) για κάθε σημείο της καμπύλης. (σημ.: άλγεβρικές καμπύλες.)

ΠΗΓΗ: Θεοτόκη Νικηφόρου, *Στοιχεία μαθηματικών...*, τόμ. Γ', Μόσχα 1799, σ. 246.

άλγεβραϊκός χαρακτήρ: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] συμβολισμός όπου σημειώνονται ή υπονοούνται όλοι οι όροι, δηλαδή σημείον (+, -), συνθέτης, στοιχείον, εκθέτης. Π.χ. το *a* σημειώνεται ως *+IaI*.

ΠΗΓΗ: Γοβδελά Δημητρίου, *Στοιχεία Αλγέβρας*, Χάλλη 1806, σ. 23.

άλγεβρας περιεχόμενα: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] α) οι *αρχτικές, αρχικές* πράξεις (πρόσθεση, αφαίρεση πολλαπλασιασμός, διαίρεση), β) οι συνδυασμοί των δυνάμεων, γ) οι εξισώσεις και οι κανόνες ανάλυσης και δ) διάφορα αλληλένδετα και εν σειρά εξεταζόμενα θέματα των ποσοτήτων.

ΠΗΓΗ: Γοβδελά Δημητρίου, *Στοιχεία Αλγέβρας*, Χάλλη 1806, σ. 26.

αλευρόγαια (η): [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] απλή γη, διεσπαρμένη στη φύση, ενωμένη με άλλες ουσίες και κυρίως με θειικό οξύ. Παλαιότερα οι χημικοί την ταύτιζαν με την τίτανο. Από την ένωση αυτή δημιουργείται το κοινώς λεγόμενο *άλας του έψομ*, η θειική αλευρόγαια. Όταν είναι λευκή και καθαρή, είναι απαλή και χωρίς γεύση, πρασινίζει λίγο τη βαφή των ινών και του ηλιοτροπίου. Όταν μένει πολύ στον ανοικτό αέρα απορροφά ανθρακικό οξύ και προξενεί έκζεση με τα οξέα. Χρησιμοποιεί-

είται στην ιατρική, ως απορροφητική των οξέων του στομάχου και ως καθάρσιο για τα βρέφη. Η μέτρια οξύτητά της στους γαστρικούς χυμούς προκαλεί χώνευση, αλλά η κατάχρησή της βλάπτει. Οι Άγγλοι γιατροί την ενώνουν με ιατρικές βαφές. (σημ.: μαγνήσιο.)

ΠΗΓΗ: Βαρδαλάχου Κωνσταντίνου, *Φυσική Πειραματική...*, Βιέννη 1812, σ. 199-200.

αλήθεια ηθική: [ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] συνίσταται στη συμφωνία των διαθέσεων της ψυχής με τις λέξεις και τα κινήματα (πράξεις) των ανθρώπων, δια των οποίων εκφράζονται.

ΠΗΓΗ: Κωνσταντά Γρηγορίου του Μηλιώτου, *Στοιχεία της Λογικής...*, τόμ. Α', Βενετία 1804, σ. 8.

αλήθεια λογική: [ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] υπάρχει όταν οι ιδέες και οι κρίσεις μας συμφωνούν με τα πράγματα στα οποία αναφέρονται. Λογική αλήθεια είναι όταν κάποιος λέει π.χ. ότι ο κύκλος είναι στρογγυλός και λογικό ψεύδος είναι όταν λέει ότι ο κύκλος είναι τετράγωνος.

ΠΗΓΗ: Κωνσταντά Γρηγορίου του Μηλιώτου, *Στοιχεία της Λογικής...*, τόμ. Α', Βενετία 1804, σ. 8.

αλήθεια μεταφυσική: [ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] υπάρχει όταν ένα πράγμα έχει όλα όσα ανήκουν στη φύση του. Έτσι αληθινός χρυσός και άργυρος λέγεται εκείνο που έχει όλες τις ποιότητες που ανήκουν στη φύση του χρυσού και αργύρου. Κατά αυτή την έννοια όλα τα πράγματα είναι αληθινά επειδή έχουν όλες τις ποιότητες που ανήκουν στην φύση τους.

ΠΗΓΗ: Κωνσταντά Γρηγορίου του Μηλιώτου, *Στοιχεία της Λογικής...*, τόμ. Α', Βενετία 1804, σ. 8.

αληθινή αρχή του κόσμου: [ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] την αληθινή αρχή των πραγμάτων μας την ερμήνευσε ο Μωυσής στα πρώτα κεφάλαια της *Γενέσεως* και εκτός του ότι έχει προς εμάς όλη εκείνη τη βεβαιότητα που πρέπει να έχουν οι θείες Γραφές, τα άσφαλτα δηλαδή λόγια του ίδιου του Θεού, έχει και μια πλήρη βεβαιότητα και ενέργεια θεμελιωμένη στον ορθό λόγο. Σύμφωνα με αυτή: α) Αν ο κόσμος δεν υφίσταται απ' εαυτού, έλαβε την ύπαρξή του από ένα ον υφιστάμενο παρ' εαυτού, το Θεό. β) Αν ο κόσμος προ της υπάρξεώς του δεν υφίστατο, που σημαίνει ότι ήταν μηδέν, πρέπει αναγκαιώς να εκτίσθη από του μηδενός. γ) Αν δεν εκτίσθη παρά Θεού απ' αιώνος, πράγμα το οποίο αλόγως πρέσβευε ο Αριστοτέλης, κτίστηκε εν χρόνω, καθώς μας βεβαιώνει η Γένεσις. Ο χρόνος κατά τον οποίο κτίστηκε ο κόσμος είναι αδύνατο

να προσδιορισθεί με ακρίβεια. Τα τιτανώδη-ασβεστώδη όρη τα οποία είναι άλλοτε το ένα πάνω στο άλλο και άλλοτε μειγμένα με τα γρανιτώδη και λεπιδωτώδη, τα εριπειώδη, τριφώδη ή κρημνώδη όρη, τα οποία φαίνονται ότι συγκροτούνται από ποτάμιες ύλες, τα πρόδηλα σημεία κρατήρων από καιρούς αμνημονεύτους, η πρόσβαση των οριζοντικών, κεκλιμένων, κάθετων ή τελείως ανώμαλων στρωμάτων στα όρη, όλα αυτά αποτελούν σημάδια μεγάλων μεταβολών που συνέβησαν στον κόσμο, χωρίς όμως να μας δώσουν το φως να προσδιορίσουμε μήτε πότε οι μεταβολές αυτές συνέβησαν, μήτε πόσος καιρός πέρασε πριν συμβούν. Οι υπολογισμοί των κατοίκων της Ισπανικής Βατικής, που προέκυπταν από 6 000 χρονικά, των Ινδών που αριθμούσαν 6461 χρόνους από τον Βάκχο ως τον Αλέξανδρο, των Αιγυπτίων που ισχυρίζονταν ότι έχουν 12 ή 15 χιλιάδων χρόνων ιστορία και απέδιδαν 18 000 χρόνους στις βασιλείες των Θεών, των Ηρώων, ώστε να ανεβάζουν την αρχαιότητα τους στους 30 000 χρόνους και περισσότερο, των Χαλδαιών οι οποίοι κατά τον Διόδωρο το Σικελιώτη στον καιρό ακόμη του Μ. Αλεξάνδρου καυχώνταν ότι είχαν 473 χιλιάδες χρόνων αστρονομικές παρατηρήσεις φαίνονται εντελώς μωθώδεις, εκτός αν όλοι αυτοί θεωρούσαν ως χρόνο την περίοδο της Σελήνης, πράγμα που έκαναν πολλοί, κατά τους Μακρόβιο, Εύδοξο, Βάρωνα, Διόδωρο, Πλίνιο, Πλούταρχο και Ιερό Αυγουστίνο ή αν λάμβαναν ως χρόνο μία μόνη ημέρα, που και αυτό γίνονταν μερικές φορές, όπως μαρτυρούν οι Παλαιάφατος και Σουίδα. Τα πλέον βέβαια τεκμήρια θα έπρεπε να τα λάβουμε από τις θείες Γραφές, ως το παλαιότερο βιβλίο από όσα έχουμε, μιας αυθεντίας ανωτέρας. Όμως και εδώ βρίσκουμε μεγάλη διαφορά ανάμεσα στο Εβραϊκό και Σαμαριτικό κείμενο και στη μετάφραση των Εβδομήκοντα και μάλιστα για τους χρόνους που πέρασαν από κτίσεως κόσμου ως τον κατακλυσμό και από αυτόν έως τον Αβραάμ. Και ούτε είναι εύκολο να συμβιβαστούν οι πληροφορίες αυτές, αν και ασχολήθηκαν με το ζήτημα οι Ιούλιος ο Αφρικανός, Διονύσιος ο Μικρός, Ευσέβιος, Άγιος Κύριλλος, Βέδας, Σκαλίγερος, Πετάνιος, Ουσσέριος, Μερχάμ, Βόσσιος, Πάγισ, Ριτζιόλης, Πεζρόν, Δεβινιόλ, Φρερέτ, Νεύτων κ.α., ώστε να δημιουργηθούν έως 70 διαφορετικά συστήματα χρονολογίας. Δεν μπόρεσαν όμως όλοι αυτοί να αποφασίσουν πιο είναι το αληθινό. Μερικά από τα πιο αξιόλογα συστήματα χρονολόγησης από κτίσεως κόσμου ως τη γέννηση του Χριστού είναι των Σκαλίγερου που αριθμεί 3950 χρόνους, Πετάνιου που αριθμεί 3984, Ουσσέριου που αριθμεί 4004, Ριτζιόλη κατά την Βουλγάτα που αριθμεί 4184, των 70 που αριθμεί 5634, Ευσέβιου που αριθμεί 5200 και οι Αλφόνσειοι Πίνακες που αριθμούν 6934 χρόνους. Ανάμεσα όμως σε τόση διαφωνία συστημάτων, η χρονολογία που κοινώς σήμερα αποδέχονται —επειδή πρέπει να ακολουθήσουμε μία για να γράψουμε ιστορία— είναι εκείνη του Ουσσερίου. Ο κόσμος δεν θα μπορούσε να κτισθεί με άλλο τρόπο παρά εκ του

μη όντος, διότι η ύλη δεν μπορεί να υπάρξει αφ' εαυτής. Παρ' όλο που οι παλαιοί φιλόσοφοι το είχαν ως αξίωμα ότι *εκ του μηδενός ουδέν γίνεται*, γι' αυτό και παραδέχτηκαν την ύλη αμετάβλητη και αφ' εαυτής υπάρχουσα, όμως η ύλη δεν υπάρχει αφ' εαυτής και έπεται εξ ανάγκης ότι κτίσθηκε από το μηδέν. Ο τρόπος με τον οποίο ο Θεός παρήγαγε την ύλη εκ του μη όντος είναι πράγμα ακατάληπτο και πολύ ανώτερο προς τις δικές μας δυνατότητες να δημιουργήσουμε κάτι από το μηδέν. Η άγνοια όμως του τρόπου δεν αναιρεί την αλήθεια του πράγματος. Η ποσότητα του χρόνου που χρειάστηκε για να δημιουργήσει ο Θεός τον κόσμο κατά τη Γένεση είναι 6 ημέρες, από τις οποίες στην πρώτη ο Θεός έκτισε το φως, στη δεύτερη το στερεώμα, στη τρίτη τη θάλασσα, τη γη και τα φυτά, στην τέταρτη τον ήλιο, τη σελήνη και τα άστρα, στην πέμπτη τα ψάρια και τα πτηνά και στην έκτη τα τετράποδα και τον άνθρωπο. Όμως και εδώ οι συγγραφείς διαφωνούν αν οι ημέρες αυτές πρέπει να νοηθούν ως ημέρες αληθινές και φυσικές ή εκφράσεις μεταφορικές και αν η κτίση του Παντός πρέπει να θεωρηθεί ότι έγινε ακαριαία, άποψη προς την οποία τείνει ο Ιερός Αυγουστίνος. Βέβαια εκείνος που μπορεί με ένα κίνημα βουλήσεως να κτίσει ένα πράγμα εκ του μη όντος, μπορεί με την ίδια κίνηση να κτίσει χιλιάδες και μιλιόνια (εκατομμύρια) και γι' αυτό δε χρειάζεται παρά μία στιγμή, αλλά μπορεί παρ' όλα αυτά να φάνηκε στο Θεό αρεστό να χρησιμοποιήσει πραγματικά 6 ημέρες ή μπορεί ακόμη να του άρεσε να μεταχειριστεί 6 χρόνους. *Ποιός μπορεί να του ζητήσει λογαριασμόν περί τούτου;*

ΠΗΓΗ: Κωνσταντά Γρηγορίου του Μηλιώτου, *Στοιχεία της Λογικής...*, τόμ. Γ', Βενετία 1804, σ. 264-268.

αλικόν οξύ πνεύμα: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] αέρας του οποίου η βάση παραμένει ακόμη άγνωστη, γιατί είναι τόσο δυνατά αυτό ενωμένο με το οξυγόνο, ώστε δύσκολα χωρίζεται από αυτό. Οι παλαιοί το ονόμαζαν *αέρα οξύ θαλάσσιο*. Παρασκευάζεται από αλική σόδα (κοινό άλας, λίγο υγρό) και θεικό οξύ. Έχει συγγένεια με το ύδωρ, το αλκοόλ, τον θεικό αιθέρα, τα έλαια. Διαλύει τον πάγο λόγω της συγγενείας του με το οξυγόνο. Διαλύει τα μέταλλα. Είναι ενάντιο στην αναπνοή και την καύση. Θεωρείται καλό μέσο για τον καθαρισμό του αέρα των νοσοκομείων και δεσμοτηρίων, μετά τον οποίο όμως πρέπει να ακολουθεί καλός αερισμός του χώρου. (σημ.: υδροχλωρικό οξύ.)

ΠΗΓΗ: Βαρδαλάχου Κωνσταντίνου, *Φυσική Πειραματική...*, Βιέννη 1812, σ. 312.

αλκοόλ: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] πτητικό ρευστό πνεύμα που το αποκαλούμε κοινώς πνεύμα οίνου ή σπίριτον και οι χημικοί με το αραβικό όνομα ελ-κοχούλ (*alcohol*). Αποτελεί το κυρίως αποτέλεσμα της οινώδους ζυμώσεως και παράγε-

ται ως εξής: τα οινώδη ποτά συνίστανται από ένα άλας, το τάρταρον, απαραίτητο για την οινώδη ζύμωση, από μια ρητινώδη ιξώδη ύλη, που δίνει χρώμα και γεύση και στο μέγιστο μέρος από το πτητικό πνεύμα. Όταν είναι αμιγές, είναι άχρωμο, διαυγές, με καυστική γεύση και οσμή, κατά το 1/3 ελαφρότερο του ύδατος (ειδική βαρύτητα), ανάβει εύκολα στον ελεύθερο αέρα, καίει χωρίς καπνό με κυανή φλόγα. Αν κρατηθεί στο χέρι εξατμίζεται. Δεν κρυσταλλώνεται σε κανένα γνωστό βαθμό ψύχους, ενώνεται με το ύδωρ, έχει συγγένεια και με άλλα σώματα, ενώ με το οξύ του θείου σχηματίζει βιτριολικό αιθέρα ή βιτριολική νάφθα, με του νίτρου νιτρική, με του όξους οξώδη νάφθα. *Εις τον αδάνατον Λαβροαζιέρον χρωστά η ιστορία της φυσικής αιώνιο έπαινο, γιατί αυτός πρώτος έδειξε ότι 200 λίτρα οινώδους πνεύματος καιόμενα δίδουν 116 λίτρα καθαρού ύδατος.*

ΠΗΓΗ: Γαζή Ανθίμου, *Γραμματική των Φιλοσοφικών Επιστημών...*, τόμ. Β', Βιέννη 1799, σ. 660-662.

αλλαξία: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] οι ισότιμες ανταλλαγές εμπορευμάτων.

ΠΗΓΗ: Γλυτζούνη Μανουήλ, *Βιβλίον Πρόχειρον τοις πάσι...*, Βενετία 1568, σ. 101.

αλληλεγγύησις: [ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] άπαντες όσοι υπογράψουν, αποδεχτούν ή γυρίσουν (μεταβιβάσουν) τη συναλλαγματική, υπόκεινται εις αλληλεγγύησιν προς τον κρατούντα αυτό, δηλαδή εγγυώνται την πληρωμή της συναλλαγματικής προς τον φέροντα.

ΠΗΓΗ: Παπαδοπούλου Νικολάου, *Ο Εμπορικός Κώδηξ της Γαλλίας...*, Βιέννη 1817, σ. 48.

άλογος ποσότης αλγεβραϊκώς: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] κάθε αριθμός που δεν μπορεί να παρασταθεί ως κλάσμα. (σημ.: άρρητος αριθμός.)

ΠΗΓΗ: Βουλγάρεως Ευγενίου, *Τών Μαθηματικών Στοιχείων αι πραγματεΐαι...*, Λειψία της Σαξονίας 1767, σ. 315.

αλόη η κοινή: [ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ] ανήκει στα ιατρικά φυτά. Η αρχαία πατρίδα της είναι κυρίως η Αφρική και οι Ανατολικές Ινδίες. Τώρα όμως αναπτύσσεται άγρια και στη Μεσημβρινή Ευρώπη. Είδη της υπάρχουν διάφορα. Από το μέσο των παχυτάτων κρεατώδων και ακανθωτών της φύλλων φυτρώνει ένας τριποδιαίος βλαστός με άνθη κίτρινα και σωληνώδη. Από φύλλα της, όταν κόβονται, κατασταλλάζει μία κολλώδης και ρητινώδης ύλη, η οποία συναθροίζεται σε μεγάλες ποσότητες στην Αφρική, στεγνώνεται και από εκεί στέλλεται στην Ευρώπη, όπου πωλείται από τα φαρμακοπωλεία με το όνομα αλόη. Η αγάβη αποτελεί ένα άλλο

είδος αμερικανικής αλόης, παντελώς διαφορετικό, το οποίο τώρα φυτρώνει στην Ιταλία και Ισπανία και συχνά στα θερμοκήπια της Γερμανίας. Αυτή είναι αρκετά μεγάλη, έχει φύλλα πολυάκανθα και σχεδόν χειροπαχή και ανθίζει μεταξύ των 20 και 30 χρόνων της ηλικίας της, οπότε βλαστάνει εξ αυτής ένας παχύς έως 4 δακτύλους βλαστός, ύψους 15 ποδών, ο οποίος στην κορυφή του έχει βοτρυώδη κίτρινα άνθη, που φτάνουν πολλές φορές τα 4000. Οι ίνες των ανθέων αυτών γίνονται αντικείμενο επεξεργασίας στην Ιταλία, την Ισπανία και την Αμερική. Είναι όμοιες με τις ίνες του λιναριού και από αυτές κατασκευάζονται ωραιότατα υφάσματα, τα ονομαζόμενα δενδροφλοιοί, τα οποία γυαλίζουν όπως τα μεταξωτά, αλλά είναι λίγο τραχύτερα.

ΠΗΓΗ: Καπετανάκη Μανουήλ και Κυριακού, *Εικονολογία παιδική...*, τόμ. 5, Βιέννη 1811, σ. 1-2.

Αμβούργον: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] μία από τις ελεύθερες πόλεις της Γερμανίας, το πρώτο και δυνατότατο εμπορικό κέντρο της Γερμανίας με πολλά οικοδομικά αξιοθέατα, ορφανοτροφείο, πολλά νοσοκομεία, 2 γυμνάσια, βιβλιοθήκη, συλλογή φυσικών πραγμάτων, ακαδημία τεχνών και εμπορίας, εργαστήρια τεχνών.

ΠΗΓΗ: Κούμα Κ.Μ., *Σύνοψις επιστημών δια τους πρωτοπείρους...*, Βιέννη 1819, σ. 156.

Αμερική Βόρειος: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] εκτείνεται από την Παγωμένη Θάλασσα (Αρκτικός Ωκεανός) ως τον Ισθμό του Παναμά. Διέρχεται δια αυτής σειρά ορέων που φτάνουν μέχρι τη Ν. Αμερική. Περιλαμβάνει τις χώρες: Γροιλανδία, Αγγλική Βόρειο Αμερική, Βόρειες Αμερικανικές Πολιτείες, Βόρειο Ισπανική Αμερική, Βόρειες Αμερικανικές Χώρες Εντοπίων.

ΠΗΓΗ: Κούμα Κ.Μ., *Σύνοψις επιστημών δια τους πρωτοπείρους...*, Βιέννη 1819, σ. 209-211.

Αμερική: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] την ανακάλυψε πρώτος το 1492 ο Χρυστόφορος Κολόμβος ο Γενουήσιος, έχει όμως το όνομα του Αμερικού Ουεσπουκίου από τη Φλωρεντία, ο οποίος έφτασε εκεί αργότερα, το 1797. Καλείται επίσης Δυτική Ινδία και Καινός Κόσμος. Τα κλίματά της είναι διάφορα κατά τις διάφορες ζώνες της. Η γη της ευφορότατη, παράγει άριστους καρπούς, ζάχαρη, καφέ, κακάο και πλήθος θεραπευτικών βοτάνων, χρυσό, αργύρο και πολύτιμους λίθους. Οι τόποι της, όταν οι Ευρωπαίοι τους βρήκαν, κατοικούνταν από λαοαγέλες, με διαφορετικούς τρόπους διοίκησης. Ήταν ηλιολάτρες και ειδωολάτρες, ενώ τώρα άλλοι έχουν αποδεχτεί το Χριστιανισμό και άλλοι εξακολουθούν να δέχονται τις πατρικές θρησκείες. Διάφορες οι διάλεκτοι που μιλούνται και οι οποίες δεν έχουν καμμία σχέση με τις διαλέκτους του λοιπού κόσμου, είναι δε κατά πολύ ελλειπέστερες ως προς την τε-

λειότητα την οποία κατέχουν οι περισσότερες της Ευρώπης και Ασίας. Η Αμερική χωρίζεται σε δύο μέρη: 1) τη Βόρειο που αποτελείται από 6 επαρχίες που βρίσκονται υπό την εξουσία των Άγγλων: την Νέα Ισπανία ή Μεξικό, το Νεομέξικον (*Le Nouveau Mexique*), την Φλόριδα (Φλώριδα) την υπό τους Άγγλους, τον Καναδά ή Νέα Γαλλία (*Nouvelle France*), την Βιργίνια την υπό των Άγγλων και τη Νέα Βρετανία, τη χερσόνησο που περιέχει τη χώρα των *Εσκιμάουξ* (Εσκιμώων), *έθνους αγριών ιματισμένων μεν κατά πάντα καιρό, ωμοφάγων δε και το Λαβραδόρ ή Εστοτιλανδία* (Χερσόνησο του Λαμπραδόρ), *την ψυχροτάτη και υπό αγριών ανδρώπων οικουμένη.* 2) τη Νότιο που αποτελείται από 7 επαρχίες: την ήπειρο στην οποία οι Ολλανδοί έχουν τις κυριότερες αποικίες, το Περού ή Περουβία —την παλαιά αυτοκρατορία του Ύγκας (Ινκας)— που ανήκει στους Ισπανούς, το Χίλι ή Χιλία που κατοικείται από αυτόχθονες Ινδούς τους Κατζίκους, την Μαγγελανική Γη ή Μαγγελανία, το Παραγουάι ή Παρακουάια, που ανήκει στους Ισπανούς και Πορτογάλους, το Βρεσίλ ή Βρασιλία (Βραζιλία) που ανήκει στους Λουσιτανούς (Πορτογάλους) και τη χώρα των Αμαζόνων, που πήρε το όνομά της από τον ποταμό των Αμαζόνων. Σημαντικότερες νήσοι είναι: της Νέας Γης, οι Αντίλλες, η Κούβα, η νήσος του Σανδομίνιγου (Αγιου Δομίνικου), η Ιαμάικα, η Πορτορικό, η Τεραϊγούις ή Γη του Πυρός. Κυριότερες πόλεις: το Μεξικόν, η Ακαπούλκο, η Γουατιμάλο, η Βερακρούζ (Vera-Cruz), η Σανταφέ, η Βοστόν, η Αβάνα, η Παναμά, η Λίμα, το Κούσκο, το Σανσαλβαδόρ (San-Salvator), το Βουενοςάυρες (Buenos-Ayres).

ΠΗΓΗ: Θεοτόκη Νικηφόρου, *Στοιχεία Γεωγραφίας...*, Βιέννη 1804, σ. 232-245.

Αμερική: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] χωρίζεται από την Ασία δια του Γαληνού Ωκεανού (πρόκειται για τον Ειρηνικό) και από την Ευρώπη με τη Σκανδιναυική Θάλασσα (πρόκειται για τη Νορβηγική και Θάλασσα Μπάρεντς) και τον Ατλαντικό Ωκεανό. Από την Αφρική με τον Ατλαντικό και τον Αιθιοπικό Ωκεανό (πρόκειται για το Νότιο Ατλαντικό). Στο βορρά εξαπλώνεται ως την Παγωμένη Θάλασσα (Αρκτικός Ωκεανός) και ακόμη δεν έχει ανακαλυφθεί αν είναι νήσος ή συνέχεια της Ασίας. Το πλήθος των κατοίκων της υπολογίζεται σε 6 εκατομμύρια. Οι φυσικοί Αμερικανοί των οποίων το πλήθος λιγοστεύει πάντοτε είναι καστανέρυθροι ως προς το χρώμα. Εκτός τούτων υπάρχουν και πολλοί μαύροι. Από τις επιμιξίες άσπρων, μαύρων και καστανέρυθρων γεννήθηκαν οι λεγόμενοι *βαμμένοι άνθρωποι*. Η Αμερική χωρίζεται στη Βόρειο Αμερική, Νότιο Αμερική και Δυτικές Ινδίες. Η Βόρειος χωρίζεται από τη Νότιο με τον Ισθμό του Παναμά και στην ανατολική πλευρά της Νοτίου υπάρχουν νήσοι που αποτελούν τις Δυτικές Ινδίες.

ΠΗΓΗ: Κούμα Κ.Μ., *Σύνοψις επιστημών δια τους πρωτοπείρους...*, Βιέννη 1819, σ. 208-209.

αμμωνιακόν άλας: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] παλαιότερα το παρήγαγαν από την άμμο της Κυρηναϊκής χώρας. Προέρχεται όμως και από άλατα που ελευθερώνονται από τα ανθρώπινα ούρα, από άλατα αιθάλης και από το θαλάσσιο άλας.

ΠΗΓΗ: Βουλγάρεως Ευγενίου, *Τα αρέσκοντα τοις φιλοσόφοις...*, Βιέννη 1805, σ. 276.

αμμώνιον: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] βάση ικανή να μεταβληθεί σε άλας. Από τους αρχαίους ονομάζεται *πηγνόν κάλιον* ή *αιθέριον αλκάλι*, λόγω της ιδιότητάς του να μετεωρίζεται με πολύ λίγη θερμότητα ακόμη και σε αγγεία καλώς ασφαλισμένα και να ανεβαίνει στο σκέπασμα του αγγείου. Προέρχεται από την ανάλυση ζωικών υλών ή από κάποια φυτική ουσία με σήψη. Επειδή από αυτό το κάλιο προέρχεται το αμμωνιακό άλας ή αλικό αμμώνιο, χρησιμότητα στη χημεία, οι νεότεροι το ονόμασαν αμμώνιο. Η πειραματική διαδικασία επιβεβαίωσε ότι είναι σύνθετο από υδρογόνο και νιτρογόνο. Ιδιότητες του: έχει δριμύ, καυστικό χυμό, ενώνεται με τα οξέα και γίνεται πηκτό, αποχωρίζει τις γαιώδεις μεταλλικές ύλες, διαλύει όσες ουσίες μπορούν να διαλυθούν από τα κάλια, μεταβάλλει σε πράσινο χρώμα τα κυανά χρώματα των φυτών. Καθαρό αμμώνιο στο πυρ και σε ανοικτό αέρα εξατμίζεται. Πηκτό διαλύεται στο ύδωρ. Περισσότερη ποσότητα διαλύεται σε θερμό ύδωρ και όταν το υγρό αυτό κρυώσει κρυσταλλούται. Ενωμένο με πάγο προκαλεί υπερβολικό ψύχος. Διαλύει μέταλλα και μάλιστα το χαλκό. Στην Ιατρική χρησιμοποιείται ως παροξυντικό και διεγερτικό, ως διαλυτικό στους ρευματισμούς και στα κωλικά πάθη. Δεν πρέπει να το εισπνέουμε χωρίς αιτία, γιατί λόγω της δριμυτήτάς του μπορεί να προκαλέσει λιποθυμία.

ΠΗΓΗ: Βαρδαλάχου Κωνσταντίνου, *Φυσική Πειραματική...*, Βιέννη 1812, σ. 163-168.

Αμστελόδαμον: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] μητρόπολις και καθέδρα του βασιλείου της Ολλανδίας, κτισμένη πάνω σε ελώδες έδαφος. Πολλοί πλευστοί οχετοί την διαπερῶσιν και την διαιρούν σε πολλά νησία, τα οποία συνάπτονται με γέφυρες. Δεν έχει πόσιμο νερό. Το Βουλευτήριο που υποβαστάζεται από 13 659 στήλες χρησιμοποιείται ως κατοικία του βασιλέως. Έχει Ακαδημία και σχολείο τεχνών και επιστημών. σχολείο ναυτικής και πολλές αξιόλογες συλλογές τεχνών και επιστημονικών πραγμάτων. Ως προς το εμπόριο είναι η αξιολογότερη όλη της Ευρώπης. Οι κάτοικοι της ανέρχονται στους 220 000. (σημ.: Άμστερνταμ)

ΠΗΓΗ: Κούμα Κ.Μ., *Σύνοψις επιστημών δια τους πρωτοπείρους...*, Βιέννη 1819, σ. 173.

αμυδροί αστέρες: [ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΑ] αυτοί οι οποίοι εν μέρει λόγω της υπερβολικά μεγάλης απόστασης, εν μέρει λόγω της αραιότητας του φωτός, δεν γίνονται αντιληπτοί από την όραση των ανθρώπων. Τέτοιοι παρατηρούνται εννέα.

ΠΗΓΗ: Ζαβείρα Γεωργίου του Σιατιστέως, *Μέθοδος Αστρογνωσίας...*, Πέστη της Ουγγαρίας 1815, σ. 6.

άμυλον (νισεστές): [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] άλευρο που περιέχεται σε όλους τους σπόρους και σε μερικές ρίζες. Θεωρείται ως η πρώτη εκ των φυτών τροφή. Κυρίως προέρχεται από το σπόρο του σίτου, τη συνηθέστερη τροφή των ανθρώπων. Αυτό περιέχει μία κόλλα ελαστική και γλοιώδη από την οποία θεωρούν ότι παράγεται η καλύτερη ζύμη.

ΠΗΓΗ: Βαρδαλάχου Κωνσταντίνου, *Φυσική Πειραματική...*, Βιέννη 1812, σ. 330-331.

αμφίσκιοι: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] όσοι κατοικούν στη διακεκαυμένη ζώνη, γιατί όταν ο ήλιος βρίσκεται προς τον θερινό τροπικό, στέλνει τις σκιές του στον Ανταρκτικό πόλο και όταν βρίσκεται προς τον χειμερινό τροπικό τις στέλνει προς τον Αρκτικό.

ΠΗΓΗ: Νοταρά Χρυσάνθου, *Εισαγωγή εις τα γεωγραφικά και σφαιρικά*, Παρίσι 1716, σ. 42.

αναδοχή: [ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] η διαδικασία αποδοχής μιας συναλλαγματικής από τρίτο, διαφορετικού του αρχικού οφειλέτη. Η αναδοχή έχει ημερομηνία και ο ανάδοχος είναι υποχρεωμένος να πληρώσει την ποσότητα της συναλλαγματικής. Επίσης δεν μπορεί να αναιρέσει την αναδοχή του, αν ο αρχικός οφειλέτης έχει πτωχεύσει. (σημ.: αναδοχή χρέους.)

ΠΗΓΗ: Ράκου Θεοδ., *Γαλλικός Εμπορικός Κώδης...*, Παρίσι 1820, σ. 44-46.

ανάξεις: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] η κατάσταση βρασμού στην οποία περιέρχεται ένα σώμα, δεκτικό αυτής της ιδιότητας, αν μεταβληθεί σε ρευστό δια του θερμαντικού. Πολλοί φυσικοί αποδίδουν την αιτία της αναξέσεως στον αέρα που εξέρχεται από τα μέρη του ύδατος. Η αληθής όμως αιτία είναι ότι μέρος του υγρού ματαβάλλεται σε εκτεταμένο ατμό με την ενέργεια του πυρός.

ΠΗΓΗ: Βαρδαλάχου Κωνσταντίνου, *Φυσική Πειραματική...*, Βιέννη 1812, σ. 76-78.

αναθυμιάσεις: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] υδατώδεις εκροές της γης που προκαλούν δρόσο, πάχνη, καταχνιά, σύννεφα. Σύμφωνα με τις υδροστατικές αρχές, ως ελαφρότερες από τον αέρα, που βρίσκεται στην επιφάνεια της γης, ανεβαίνουν ως το σημείο εκείνο όπου με τον αέρα ισοσταθμίζονται με τη βαρύτητα. Το ύψος μπορεί να είναι ως τη μισή ατμόσφαιρά μας, δηλαδή 7, 5 μίλια. Εκεί στέκονται για πολύ καιρό, μένουν εκεί, χοντραίνουν με τη ζέστη, ενούμενες μεταξύ τους και αφού γίνουν βαρύτερες του αέρα πέφτουν ως βροχή ή σταλαγματιές στη γη. Άλλοι θεωρούν ότι η ανάβαση των αναθυμιάσεων προέρχεται από την κίνηση του αέρα που διαστελλεται

λόγω της θερμότητας, σύμφωνα με τις διαλύσεις της χυμικής, η οποία κρύβει το νερό στα εύκερα μέρη του αέρος, με την προϋπόθεση ότι ο αέρας είναι ζεστός. Άλλη αιτία της ανάβασης είναι η δύναμη που κεντά με βία τις υδατώδεις αναθυμιάσεις και προέρχεται από την θερμότητα.

ΠΗΓΗ: Ρήγα Βελεστινλή Θεταλού, *Φυσικής Απάνδισμα...*, Βιέννη 1790, σ. 70-72.

αναλογία αριθμητική: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] τρεις (τουλάχιστον) ή τέσσερις ή περισσότεροι αριθμοί που έχουν μεταξύ τους (δηλαδή μεταξύ δύο διαδοχικών όρων) την ίδια διαφορά. Ονομάζεται *συνεχής* όταν είναι τρεις οι αριθμοί και τότε το άθροισμα των ακραίων (όρων) ισούται με το διπλάσιο του μεσαίου όρου. Ονομάζεται *διαζευγμένη*, όταν είναι τέσσερις οι αριθμοί και τότε το άθροισμα των ακραίων (όρων) ισούται με το άθροισμα των μεσαίων όρων. (σημ.: αριθμητική πρόοδος.)

ΠΗΓΗ: Κοσμά, Μπαλάνου Βασιλοπούλου, *Έκδσεις συνοπτική αριθμητικής, άλγεβρας και χρονολογίας*, Βιέννη 1798, σ. 43.

αναλογία αρμονική: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] όταν οι αριθμοί είναι τρεις (συνεχείς), οι διαφορές έχουν τον ίδιο λόγο που έχει ο πρώτος αριθμός με τον τρίτο. Όταν οι αριθμοί είναι τέσσερις, ο λόγος της διαφοράς του πρώτου από τον δεύτερο προς τη διαφορά του τρίτου από τον τέταρτο είναι ίδιος με το λόγο του πρώτου αριθμού προς τον τέταρτο.

ΠΗΓΗ: Κοσμά, Μπαλάνου Βασιλοπούλου, *Έκδσεις συνοπτική αριθμητικής, άλγεβρας και χρονολογίας*, Βιέννη 1798, σ. 43-44.

αναλογία κεχωρισμένη ή διακεκριμένη: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] η αναλογία που δεν είναι συνεχής.

ΠΗΓΗ: Θεοτόκη Νικηφόρου, *Στοιχεία μαθηματικών...*, τόμ. Α', Μόσχα 1798, σ. 124.

αναλογία συνεχής: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] η αναλογία κατά την οποία ο επόμενος (παρονομαστής) του ενός λόγου ισούται με τον ηγούμενο (αριθμητή) του άλλου λόγου.

ΠΗΓΗ: Θεοτόκη Νικηφόρου, *Στοιχεία μαθηματικών...*, τόμ. Α', Μόσχα 1798, σ. 124.

αναλογία: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] η ομοιότητα ή ισότητα δύο λόγων.

ΠΗΓΗ: Θεοτόκη Νικηφόρου, *Στοιχεία μαθηματικών...*, τόμ. Α', Μόσχα 1798, σ. 124.

ανάλυσις: [ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] η μέθοδος που μας δίνει ιδέες ακριβείς και γνώσεις αληθινές. Οι γνώσεις μας προέρχονται από τις αισθήσεις. Όταν μπαίνουν με τάξη μέσα

στο νου μας και διατηρούν εκεί την τάξη που τους δώσαμε, μπορούμε εύκολα να τις παραστήσουμε ξανά με την ίδια ευκρίνεια με την οποία τις αποκτήσαμε. Αν, αντί να τις αποκτήσουμε με τη μέθοδο αυτή, τις επισωρρεύουμε με τυχαίο τρόπο, αυτές θα βρίσκονται σε μεγάλη σύγχυση. Για να μιλήσουμε με έναν τρόπο που να κάνει τους άλλους να μας καταλαβαίνουν, πρέπει να συλλαμβάνουμε και να αποδίδουμε τις ιδέες μας με την αναλυτική τάξη, η οποία αποσυνθέτει και ξανασυνθέτει κάθε στοχασμό. Αυτή η τάξη είναι η μόνη που μπορεί να δώσει στις ιδέες μας όλη την καθαρότητα και ορθότητα που επιδέχονται. Για να καταλάβω π.χ. τι είναι μια μηχανή, θα την αποσυνθέσω, για να σπουδάσω ξεχωριστά το κάθε μέρος της. Όταν θα έχω μια ακριβή ιδέα του κάθε μέρους και θα είμαι σε θέση να ξαναβάλω τα μέρη στην ίδια τάξη που ήταν και πριν, τότε θα καταλάβω εντελώς τη μηχανή. Για να καταλάβουμε λοιπόν κάτι πρέπει να έχουμε ένα στοχασμό αποτελούμενο από τόσες ιδέες όσα είναι και τα μέρη του πράγματος, ιδέες που παριστάνουν το κάθε μέρος με ακρίβεια και διατίθενται με την ίδια τάξη. Έτσι ο στοχασμός μου προσφέρει ιδέες ευκρινείς και αναλύεται μόνος του, είτε αποδίδοντας λόγο στον εαυτό μας είτε στους άλλους. Η μέθοδος αυτή είναι γνωστή από όλον τον κόσμο. Κάθε ένας μπορεί να πεισθεί για την αλήθεια της, έως και οι παραμικρά ραπτισσαι την ηξέυρουν. Αλήθεια πρακτική και γνωστή και εις τους βαναυσότερους τεχνήτας. Δι' αυτής σχηματίζεται και γίνεται ο ορθός νους. Αι αχρείαι μέθοδοι κάμνουν τους ψευδονόας. Αυτοί επαγγέλλονται πολλήν μέθοδον και δεν συλλογίζονται παρά χειρότερα. Η αιτία είναι, επειδή όταν μία μέθοδος δεν είναι καλή, όσον περισσότερον την ακολουθεί τινάς, τόσον περισσότερον πλανάται. Παίρνει αρχάς, εννοίας αορίστους, λέξεις κενάς από νόημα, κάμνει εις τον εαυτόν του μίαν επιστημοποιόν διάλεκτον εις την οποίαν νομίζει ότι βλέπει την σαφήνειαν, και μ' όλον τούτο δεν ηξέύρει την αλήθεια μήτε εκείνο οπού βλέπει, μήτε εκείνο οπού στοχάζεται, μήτε εκείνο που λέγει. Δεν θα είναι τινάς ικανός να αναλύσει τους στοχασμούς του, ειμή μόνον όσον αυτοί οι ίδιοι είναι έργον της αναλύσεως. Η ανάλυση είναι η απλούστερη, φυσικότερη και βραχύτερη οδός. Αυτή έκανε όλες τις ευρέσεις και δι' αυτής θα ξαναεύρωμεν κάθε τι οπού είχαν εύρει και εκείνο που ονομάζουεν εφευρετική μέθοδον δεν είναι άλλο παρά η ανάλυσις. Η ψυχή είναι η μόνη που γνωρίζει, επειδή αυτή μόνη είναι που αισθάνεται και δεν ανήκει, παρά σ' αυτή να κάνει την ανάλυση κάθε πράγματος που της είναι γνωστό δια του αισθήματος. Κάθε τι μας προσκαλεί να κάνουμε την ανάλυση της αισθητικής μας δυνάμεως. Αυτό ολοκληρώνεται με τη μελέτη της προσοχής, της συγκρίσεως, της κρίσεως, της σκέψεως, της φαντασίας, του συλλογισμού ή διανοητικού, του νου. Δεν ζητείται λοιπόν να φαντασθούμε εμείς οι ίδιοι ένα σύστημα για να ξέρουμε πώς να αποκτήσουμε γνώσεις. Η φύση αυτή η ίδια το δημιούργησε και δεν μας μένει παρά να παρατηρήσουμε εκείνο που αυτή μας μαθαίνει. Για να σπουδάσουμε τη

φύση, πρέπει να παρατηρήσουμε στα παιδιά τις πρώτες αναπτύξεις των δυνάμεων τους ή να ανακαλέσουμε στον εαυτό μας εκείνο που συνέβη σε μας τους ίδιους. Και το ένα και το άλλο είναι δύσκολο και συχνά υπάρχει κίνδυνος να οδηγηθούμε σε υποθέσεις. Γιατί πολλές γνώσεις λησμονήσαμε πώς τις αποκτήσαμε και οι πολυθρύλητες έμφυτες ιδέες δεν είναι παρά άτοπες υποθέσεις, επειδή αν αναλύσει κανείς τις γνώσεις και δεν προσδιορίσει όλες όσες έχουν αποκτηθεί, δεν μπορεί να κάνει την ανάλυση. Και οι υποθέσεις φαίνονται χωρίς θεμέλιο είτε απαιτούν να μπει κανείς σε θέσεις στις οποίες δεν μπορεί να μπει όλος ο κόσμος. Αρκεί να παρατηρήσει επομένως κανείς ότι τα παιδιά αποκτούν αληθινές γνώσεις μόνο όταν παρατηρούν πράγματα σχετικά με τις γνώσεις και τις ανάγκες τους και δεν απατώνται ή αν απατώνται ειδοποιούνται ευθύς για τις απάτες τους.

ΠΗΓΗ: Φιλιππίδου Δανιήλ Δημητρίου, *Η Λογική ή Αι πρώται αναπτύξεις της τέχνης του στοχάζεσθαι...*, Βιέννη 1801, σ. 19-20, 32-38, 74-83.

ανάλυσις: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] η εργασία με την οποία χωρίζουμε τα συστατικά μέρη ενός μεμιγμένου σώματος, το ένα από το άλλο, δια χημικών μέσων.

ΠΗΓΗ: Δαρβάρεως Δημητρίου Νικολάου, *Επιτομή Φυσικής...*, τόμ. Α', Βιέννη 1812, σ. 131.

αναπλήρωσις: [ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] στην αγορά και πώληση κάποιων εμπορευμάτων πραγματειών που περιέχουν και άλλες ουσίες συνηθίζεται μία αφαίρεση, η οποία λέγεται αναπλήρωση και γίνεται κυρίως στην πορτογαλική ζάχαρη, στον καπνό (*ταβάκον*), στις σταφίδες, κατ' εξοχήν όμως στα προϊόντα εκείνα που περιέχουν *κοτσάνια*. [Ο όρος είναι απόδοση του γαλλικού όρου *refaction* που σημαίνει υποτίμηση εμπορευμάτων που έχουν υποστεί βλάβη.] Αυτή η αναπλήρωση ανέρχεται συνήθως στο 1%. (σημ.: υποτίμηση προϊόντων που έχουν υποστεί βλάβη.)

ΠΗΓΗ: Αγνώστου, *Διδασκαλία Εντελής συστηματική...*, Ιάσσιον 1817, σ. 141.

αναφορικοί κύκλοι: [ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΑ] από τους Άραβες ονομάζονται Αλμουκανταράτ. Είναι οι παράλληλοι προς τον ορίζοντα κύκλοι που άγονται από τυχαίο σημείο ενός κατακόρυφου κύκλου. Οι αναφορικοί κύκλοι τέμνουν τους κατακόρυφους σχηματίζοντας ορθή γωνία σε οποιοδήποτε σημείο τομής. Είναι κύκλοι νοητοί γεγραμμένοι (χαραγμένοι) επί της σφαίρας, που απέχουν μεταξύ τους ανά μία μοίρα του κατακόρυφου. Αναφορικοί λέγονται διότι λαμβάνοντας την αρχήν από τον ορίζοντα φέρονται πάντοτε προς τα πάνω, καταλήγοντας στο κατά κορυφήν σημείο.

ΠΗΓΗ: Γορδάτου Κωνσταντίνου Χίου, *Εγχειρίδιον Περί της των Σφαιρών Χρήσεως...*, Βενετία 1730, σ. 33.

ανεμοκύκλιον βούσολας: [ΝΑΥΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] επειδή στη θάλασσα δεν αρκεί να γνωρίζουμε το Βορρά και το Νότο αλλά απαιτείται να γνωρίζουμε μεγαλύτερο αριθμό διευθύνσεων γι' αυτό το λόγο τοποθετείται πάνω στη μαγνητική βελόνη ένα ελαφρότατο κομμάτι χονδροχάρτου ή κομμάτι λεπτότατου τάλκου (ένυδρο πυριτικών άλας μαγνησίου) της Ηρλάνδας (Ιρλανδίας), ολοστρόγγυλο, ανάμεσα σε δύο κομμάτια χαρτιού, πάνω στο οποίο καταγράφεται ένα ανεμοκύκλιο. Πρόκειται για έναν κύκλο διηρημένο σε 32 ίσα μέρη συνδεδεμένα με ακτίνες ή διαμέτρους που ονομάζονται *ρόμβοι ή εμβάδα του ανέμου*. Ο *Απαρκτίας* ή *Τραμοντάνα* (Βορράς) σημειώνεται με ένα κρίνο και πρέπει να βρίσκεται στην άκρη της βελόνης. Οι τέσσερις διευθύνσεις *Απαρκτίας*, *Νότος*, *Απηλιώτης* (Ανατολή ή Λεβάντε) και *Ζέφυρος* (Δύση ή Πονέντε) διαιρούν τη βούσολα (ναυτική πυξίδα) και επομένως τον ορίζοντα σε τέσσερα ίσα μέρη. Αυτά θεωρούνται ως κύρια, ονομάζονται *κυριακοί άνεμοι* και δίνουν τα ονόματά τους σε όλους τους άλλους ανέμους, σύμφωνα με την ορολογία των Ιταλών. (σημ.: ανεμολόγιο ναυτικής πυξίδας.)

ΠΗΓΗ: Ρώμπαππα Θεοδοσίου, *Μαθήματα της Ναυτικής Επιστήμης...*, τόμ. Β', Βονωνία της Ιταλίας 1806, σ. 5.

ανεμόμετρον: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] το όργανο που μετρά την ορμή και ταχύτητα των ανέμων, των οποίων η μέση ταχύτητα υπολογίζεται μέχρι 12 μίλια την ώρα.

ΠΗΓΗ: Πύρρου Διονυσίου του Θεεταλού, *Γεωγραφία Μεθοδική Απόσης της Οικουμένης...*, Βενετία 1818, σ. 114.

άνεμος: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] οι εκροές της ατμόσφαιρας γύρω από τη γη. Συστατικό μέρος του ανέμου είναι ο αέρας, αναγκαϊότατο στοιχείο για κάθε ον.

ΠΗΓΗ: Πύρρου Διονυσίου του Θεεταλού, *Γεωγραφία Μεθοδική Απόσης της Οικουμένης...*, Βενετία 1818, σ. 106.

άνεμος: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] η αισθητή κίνηση του αέρος. Όταν αυτή η κίνηση γίνει σφοδρή, ονομάζεται θύελλα ή ανεμοστρόβιλος. Θεωρείται από τα ευεργετήματα του Θεού προς τους ανθρώπους, γιατί αν δεν έπνεαν άνεμοι, ο αέρας θα ήταν νοσηρός και θα προκαλούσε επιβλαβείς νόσους σε ανθρώπους και ζώα. Οι άνεμοι προφυλάσσουν τον άνθρωπο από την επιβλαβή σήψη, κινούν μύλους και πλοία, βοηθούν στην αύξηση των φυτών, και διασφαλίζουν την υγεία. Η αρθείσα ισορροπία του αέρα θεωρείται ως αρχή των ανέμων. Η ισορροπία αυτή ταρασσεται με διάφορους τρόπους, π.χ. με τον καύσωνα, το ψύχος, τη βροχή, τις ακτίνες του ηλίου.

ΠΗΓΗ: Κανέλου Στεφάνου, *Φυσική Δημώδης εις Παύσιν της Δεισιδαιμονίας...*, Βενετία 1810, σ. 143-144.

ανεμοσκόπιον: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] το όργανο που δείχνει τον άνεμο που φυσά.

ΠΗΓΗ: Πύρρου Διονυσίου του Θετταλού, *Γεωγραφία Μεθοδική Απόσης της Οικουμένης...*, Βενετία 1818, σ. 114.

ανεπάρκειες πτολεμαϊκού συστήματος ως προς Αφροδίτη - Ερμή: [ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΑ] Οι πρώτοι παρατηρητές λένε ότι η Αφροδίτη δεν απομακρύνετο ποτέ από τον Ήλιο παρά από τις 45 στις 48 μοίρες και ο Ερμής από τις 18 στις 20. Ήταν φυσικό όμως να πιστεύουν ότι αν η Αφροδίτη γύριζε καθώς ο Ήλιος γύρω από τη Γη, θα φαινόταν *αντικειμένη* στον Ήλιο ή απομακρυσμένη από αυτόν κατά 180 μοίρες. Για το λόγο αυτό οι Αιγύπτιοι στοχάστηκαν ότι η Αφροδίτη γύριζε γύρω από τον Ήλιο σαν σε επίκυκλο και δια μέσου αυτού εξηγούσαν καλά γιατί φαίνεται λιγότερο ή περισσότερο λαμπρή σε κάποιες εποχές χωρίς να παύει να συνοδεύει τον Ήλιο. Το ίδιο έκαναν και για τον Ερμή. Ο Μακρόβιος διηγείται με εγκώμια αυτή τη γνώμη των παλαιών Αιγυπτίων. Ο Βιτρούβιος αναφέρει ρητώς ότι ο Ερμής και η Αφροδίτη περικυκλώνουν τον Ήλιο και γυρίζουν περί το κέντρο του και αυτό είναι η αιτία των στάσεων τους και των φαινομένων των οπισθοδρομιών τους. Έτσι ο Βιτρούβιος μπορεί να θεωρηθεί ως ο παλαιότερος από εκείνους που δέχτηκαν αυτό το σύστημα των Αιγυπτίων. Ο Μαρτιανός Καπέλλας, συγγραφέας του 5ου αιώνα, αναπτύσσει ακόμη καλύτερα αυτό το σύστημα, στο οποίο αναφέρει ότι η Γη δεν είναι το κέντρο όλων των πλανητών. Εξηγεί δε ότι οι γύροι της Αφροδίτης και του Ερμή δεν περικυκλώνουν τελείως τη Γη αλλά τον Ήλιο, μόνο όπου είναι το κέντρο των κύκλων (τροχιών) τους. Το σύστημα των Αιγυπτίων στάθηκε η αρχή των ιδεών του Κοπερνίκου για το Γενικό Σύστημα του Κόσμου.

ΠΗΓΗ: Φιλιππίδου Δ.Δ., *Επιτομή Αστρονομίας...*, τόμ. Α', Βιέννη 1803, σ. 240-242.

ανθρακικό πνεύμα: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] οξύ που παράγεται όταν καθαρός άνθρακας καεί (ενωθεί) με το οξυγόνο της ατμόσφαιρας. Το οξύ αυτό είναι ισοβαρές προς τον αναλωθέντα άνθρακα και το οξυγόνο, βάφει τους φυτικούς χυμούς από κυανούς σε κόκκινους, είναι ειδικώς βαρύτερο από την ατμόσφαιρα. Είναι ακατάλληλο για εμπρησμό και θανατηφόρο στα αναπνέοντα ζώα. Λαμβάνεται δια συνθέσεως. Ο αέρας που αναπνέουμε αναλύεται στους πνεύμονες και μέρος του οξυγόνου, αν ενωθεί με το ανθρακικό του αίματος, εκπνέεται με τον αζωτικό, ενώ το λοιπό οξυγόνο μένει στο εσωτερικό του σώματος. Το ανθρακικό οξύ κατέρχεται και το οξυγόνο ανέρχεται, ενώ ο αζωτικός αέρας είναι ο πιο ελαφρός. (σημ.: διοξείδιο του άνθρακος.)

ΠΗΓΗ: Γαζή Ανθίμου, *Γραμματική των Φιλοσοφικών Επιστημών...*, τόμ. Β', Βιέννη 1799, σ. 657.

ανθρακικός οξύς αήρ: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] διαφέρει από τον κοινό αέρα, όχι μόνο στην ξινή γεύση του αλλά και επειδή είναι βαρύτερος. Είναι ακατάλληλος για την αναπνοή ή καύση των σωμάτων. Αν το νερό αναμιχθεί με ανθρακικό οξύ αέρα, γίνεται θανατηφόρο για τα ψάρια. Τα φυτά καταστρέφονται, αν μεταφερθούν σε τόπο πλήρη με ανθρακικό οξύ αέρα. Ο ανθρακικός οξύς αήρ διατηρεί για πολύ καιρό άσηπτο το κρέας των ζώων και τα οπωρικά. Οι γιατροί τον χρησιμοποιούν για τη θεραπεία της λοιμικής, του καρκίνου, του σκορβούτου, των αποστημάτων του πνεύμονος και άλλων παρόμοιων ασθενειών. Αυτό το είδος του αέρα αποτελεί ένα από τα δραστικότερα συστατικά μέρη των ξινών υδάτων, των οποίων η ξινή γεύση προέρχεται ακριβώς από τον αναμεμιγμένο με αυτά ανθρακικό οξύ αέρα. Έτσι κατασκευάζεται το Πυρμόντειον ύδωρ και άλλα ξινά ύδατα ωφέλιμα στην υγεία. Ο ανθρακικός οξύς αήρ αποκτάται δια της τέχνης στο εργαστήριο, π.χ. από άσβεστον και ασπρόχρωμα (ανθρακικό ασβέστιο), αν χυθεί πάνω τους ένα μίγμα ελαίου του χαλκάνθου και ύδατος (αραιό θειικό οξύ). Βρίσκεται όμως σε φυσική μορφή άφθονος και σε διάφορους τόπους — μεταλλεία, κελλάρια, υπόγεια και σπήλαια, π.χ. σπήλαιο του Κυνός κοντά στη Νεάπολη. (σημ.: αέρας βεβαρυμένος με διοξείδιο του άνθρακος.)

ΠΗΓΗ: Δαρβάρεως Δημητρίου Νικολάου, *Επιτομή Φυσικής...*, τόμ. Β', Βιέννη 1812, σ. 100-101.

ανθρακικός οξύς αήρ: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] περιέχει 72 περίπου μέρη οξυγόνου και 28 άνθρακος. Βρίσκεται παντού και μάλιστα κάτω από τη γη, κοντά σε πυρίπνοα μέρη (ηφαιστεια). Είναι ακατάλληλος για την αναπνοή των ζώων και την καύση των σωμάτων. Περιέχεται στο γύψο, στο μάρμαρο, στις ασβεστώδεις γαίες, στα οστρακόδερμα και σε όσα σώματα ζυμώνονται με οξέα. Είναι λίγο όξινος, μεταβάλλει σε κόκκινο το γαλάζιο χρώμα του χυμού του ηλιοτροπίου και έχει συγγένεια προς το ύδωρ. Είναι επιβλαβής στην αναπνοή και θανατηφόρος. Είναι βαρύτερος του ατμοσφαιρικού αέρα, ενώνεται με τα κάλια και τα κρυσταλλώνει. Κατά τη γνώμη των νεωτέρων από αυτόν προέρχονται οι τριταίοι πυρετοί σε ανθρώπους που κατοικούν κοντά σε λιμνάζοντα ύδατα, την περίοδο του θέρους και φθινοπώρου. Στην ιατρική θεωρείται ωφελιμότετος για τη θεραπεία του σκορβούτου, των πληγών των πνευμόνων, της φθίσης, της κακοήδους φλυκταίνουσας λοιμικής (ευλογιάς), του καρκίνου και γενικά κάθε σηπτικής ασθένειας. Η πείρα βεβαιώνει ότι διαλύει την πέτρα στην κύστη του ούρου (ουροδόχο κύστη). Παρατηρήσεις έδειξαν ότι αέρας αυτός διατηρεί τα σώματα άσηπτα. (σημ.: μονοξείδιο ή διοξείδιο του άνθρακα.)

ΠΗΓΗ: Βαρδαλάχου Κωνσταντίνου, *Φυσική Πειραματική...*, Βιέννη 1812, σ. 300-310.

άνθραξ: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] έτσι ονομάζεται από τους νεότερους χημικούς το καθαρότερο μέρος των κάρβουνων, δηλαδή το αμιγές από κάθε άλλη ύλη. Κατατάσσεται στις απλές ουσίες, γιατί δεν είναι δυνατή μέχρι τώρα η ανάλυσή του. Ποτέ όμως δεν είναι ο άνθρακας καθαρός, γιατί μόλις λυθεί από κάποια σώματα βρίσκεται ενωμένος με άλλα. Αποτελεί τη βάση του ανθρακικού οξέος, το οποίο κατασκευάζεται και δια της τέχνης, αν κάψουμε άνθρακα με οξυγονικό αέρα ή ενώσουμε κόνη ανθράκων με μεταλλικό οξείδιο. Το οξυγόνο του οξειδίου ενώνεται με τον άνθρακα και αποτελεί το ανθρακικό οξύ, το δε μέταλλο, μένοντας ελεύθερο μεταβάλλεται στο πρώτο του σχήμα. Βρίσκεται διεσπαρμένος στη φύση, στην κιμωλία γη —τεμπεσήρι— στα μάρμαρα, στις τιτανώδεις πέτρες, στον ινώδη σκελετό των φυτών, στα ζώα, στη μολύβδαινα (μεταλλείον μολύβδου). Ο ανθρακικός οξύς αέρας είναι επιβλαβέστατος για την αναπνοή και ζωή των ζώων.

ΠΗΓΗ: Βαρδαλάχου Κωνσταντίνου, *Φυσική Πειραματική...*, Βιέννη 1812, σ. 152-155.

άνθρωποι της Αμερικής: [ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ] η Αμερική είναι μια μακρότατη ήπειρος που εκτείνεται από τον ένα πόλο ως τον άλλο, διαπερνώντας όλες τις ζώνες και γ' αυτό κατοικείται από πολύ διαφορετικά ανθρώπινα γένη. Οι εντόπιοι όμως Αμερικάνοι πρέπει να διακρίνονται από τους Ευρωπαίους, που ζουν στα παραθαλάσσια και τα νησιά της Αμερικής. Οι εντόπιοι ζουν ως άγριοι στα ενδότερα μέρη του τόπου, όπου τους ανάγκασε να αποχωρήσουν η ωμότητα των Ευρωπαίων, μετά την ανακάλυψη της Αμερικής. Αναφέρονται 5 γένη εντοπιών: οι Γροιλανδοί, οι Ουναλάσκιοι, οι Βιργίνιοι, οι Παταγόνες, οι Πεςχεραίοι. 1) Οι Γροιλανδοί είναι οι αρκτικότατοι πολικοί κάτοικοι της Αμερικής. Έχουν μικρό ανάστημα, κίτρινο ρυπαρό χρώμα, τρίχες μελανές και μαλακές. Κατασκευάζουν τα ενδύματά τους από δέρμα φώκιας. Είναι περίφημοι στην αλίευση των φαλαινών και όπλα τους είναι το τόξο, τα βέλη και το κοντάρι. 2) Οι Ουναλάσκιοι είναι ένα γένος που ανακαλύφθηκε κατά την τρίτη περιήγηση του κοσμοπεριηγητή Κορκ στα μακρά παραθαλάσσια της Αρκτικής (Βορείου) Αμερικής. Είναι όλοι αλιείς, βάρβαροι και άγριοι. Έχουν τρίχες μελανές και χρώμα μαυριδερό, ενώ περνούν στο άνω και κάτω χείλος τους κόκκαλα για καλλωπισμό. Οι γυναίκες φορούν ένα πλατύ σαν πουκάμισο ένδυμα από δέρμα φώκιας, στολισμένο με λωρίδες ρούχου, στην κεφαλή καπέλο πλεγμένο από καλάμια και στα πόδια ατέχνως κατασκευασμένα υποδήματα από φλούδες δένδρων ή δέρμα φώκιας. 3) Επειδή η Βιργινία είναι θερμός τόπος, οι περισσότεροι από τους αγρίους κατοίκους της περιφέρονται φορώντας μία λινή και ποικιλόχρωμη ποδιά και φτερά ψιττακών γύρω από τη μέση τους. Το δέρμα τους είναι χαλκόμαυρο, η κόμη μελανή και μακριά, το ανάστημα μέγα και ευγενές. Γύρω από τον τράχηλο φορούν ορμαθούς κοχυλιών και κοκκάλων και χαράσσουν, για καλλωπισμό, διάφο-

ρα σχήματα στα σώματά τους. Τα όπλα τους είναι τόξα και βέλη. Για να φαίνονται φοβηροί, κρεμούν πίσω από την ποδιά τους μια μακρά ουρά τίγρης ή άλλου ζώου, η οποία σύρεται πάνω στη γη. 4) Οι Παταγόνες ζουν στην Παταγονία, στο μεσηβρινό ήμισυ μέρος της Αμερικής (Νότια Αμερική). Είναι οι πιο μεγαλόσωμοι άνθρωποι του Κόσμου, από όσους έχουν μέχρι τώρα ανακαλυφθεί, επειδή το ύψος ανδρών και γυναικών δεν είναι μικρότερο των 7 ποδιών. Έχουν δέρμα μαυροχάλκινο και στολίζουν την περιοχή του προσώπου και γύρω από τα μάτια με λευκό χρώμα. Η κόμη των ανδρών είναι βραχεία, μελανή και σκληρή. Οι γυναίκες πλέκουν δύο πλεξούδες και τις στολίζουν με πολύχρωμες χάνδρες. Περιφέρονται γυμνοί, κρεμώντας από τη μέση ένα μέρος δέρματος της γκουανάκης και κατασκευάζουν από αυτό περικνημίδες. Στα πόδια τους φορούν ξύλινα πλήκτρα, επειδή πορεύονται πάντοτε έφιπποι. Το όπλο τους είναι η σφενδόνα, την οποία χρησιμοποιούν στο κυνήγι. 5) Οι Πεσχεραίοι είναι οι μεσημβρινότατοι πολιτικοί άνθρωποι, που κατοικούν στη Γη του Πυρός, αντίκρυ στο Μαγελανικό πορθμό (πορθμός Μαγγελάνου). Έχουν ύψος μόλις 4 ποδιών. Το χρώμα τους είναι ρυπαρό πυρώδες και είναι άσχημοι και τρισάθλιοι. Περιφέρονται ως επί το πλείστον γυμνοί, αν και στην πατρίδα τους επικρατεί δριμύ ψύχος. Όλος ο ιματισμός τους είναι ένα κάλυμμα για το σώμα τους και ένα είδος υποδημάτων από δέρματα φώκιας, κόκκινα κοράλλια και μέρη παλαιών ρούχων, τα οποία παίρνουν από τους ναύτες με ανταλλαγή για να στολίζονται.

ΠΗΓΗ: Καπετανάκη Μανουήλ και Κυριακού, *Εικονολογία παιδική...*, τόμ. 2, Βιέννη 1812, σ. 1-2.

άνθρωποι της Αουστραλίας: [ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ] το εύκρατο και κατά θέρος θερμό κλίμα της Αυστραλίας καθιστά τα ενδύματα σχεδόν περιττά στους κατοίκους της. Πολλά γένη αυτών πορεύονται παντελώς γυμνοί, όπως οι Νεολλανδοί, οι δε λοιποί ενδύονται με παπυροϋφασμα ή ψάθες καλαμιών, για τις οποίες λόγω στέρξης των αναγκαίων γνώσεων, καταβάλλουν επιμελώς πολλούς κόπους για την κατασκευή τους. Τα πιο γνωστά γένη αυτού του πρόσφατα ανακαλυφθέντος πολυνήσου Κόσμου είναι τα εξής: 1) οι Οταγαίται, οι Σανδβίχιοι, 3) οι Νεοζεελανδοί, 4) οι Νεολλανδοί. 1) Οι Οταγαίται έχουν χρώμα κίτρινο-πυρώδες, τρίχες μελανές και εριώδεις, φορούν ενδύματα από παπυρόπανο, που κατασκευάζουν από πάπυρο και ψωμοκαρπίες. Πολλές φορές τυλίγουν το σώμα τους ακολουθώντας τις οδηγίες της φαντασίας τους με κομμάτια 30-40 πήχεων. Οι επίσημοι τυλίγουν την κεφαλή τους με κομμάτια του ίδιου παπυρόπανου. 2) Οι Σανδβίχιοι (κάτοικοι των νησιών Sandivich) είναι και αυτοί ερυθρόμορφοι και χαράσσουν το σώμα τους, κυρίως οι άνδρες, με διάφορα μελανά σχήματα για καλλωπισμό. Οι τρίχες τους είναι κοκκινόμαυρες και εριώδεις. Άνδρες και γυναίκες κρεμούν γύρω από τη μέση τους μικρή

ποδιά από παπυρόπανο και αφήνουν το υπόλοιπο σώμα τους γυμνό. Οι γυναίκες κοσμούν την κεφαλή και τον τράχηλο με ορμαθούς ποικίλων πτερών. 3) Οι Νεοζεελανδοί έχουν το χρώμα των προηγούμενων αλλά κόμη μελανή και ομαλή. Φορούν επενδύτη δασύ, πλεγμένο από καλάμια, που προξενεί σχήμα φοβερό και άγριο και καλύπτει το κατάγυμνο σώμα τους. Για καλλωπισμό κρεμούν στα αυτιά και το λαιμό κόκκαλα και ψαρόδοστα, βάζουν στην κεφαλή χτένι και κόκκινα φτερά. Χρησιμοποιούν ως όπλο πέλεκυ, κρεμώντας από τη ζώνη τους ένα λίθινο και πρόχειρο όπλο, το ονομαζόμενο Πετού Πετού. Οι γυναίκες φορούν πουκάμισο πλεγμένο από ίνες φυτού και στολισμένο έντεχνα με φτερά. 4) Οι Νεολλανδοί είναι οι κάτοικοι της ηπείρου Αουστραλίας που ονομάζεται και Νέα Ολλανδία. Οι κάτοικοι της θεωρούνται οι ηλιθιότατοι άγριοι, από όσους μέχρι σήμερα ανακάλυψαν στα μέρη εκείνα. Αυτοί ανθίστανται πάντοτε γενναία στις αποβάσεις των Ευρωπαίων. Έχουν χρώμα μελανό, όπως οι Αφρικανοί Νίγροι, όμως διαφορετικό προσωπικό χαρακτήρα, μελανά και εριώδη γένια. Περιφέρονται παντελώς γυμνοί, χωρίς να έχουν ιδέα των ενδυμάτων. Στολίζουν τα σώματά τους με λευκή βαφή, αλείφοντας πολλές φορές όλο το σώμα με ένα κόκκινο χρώμα, πάχους σχεδόν ενός δακτύλου. Τα όπλα τους είναι ξύλινες ασπίδες, ρόπαλα και λόγχες από ψαροκόκκαλο. Αυτοί είναι οι γείτονες της Νέας Αγγλικής αποικίας, στον Κόλπο Μποτάνη (*Botany Bay*), όπου οι Άγγλοι εξορίζουν τους κλέφτες και άλλους κακούργους.

ΠΗΓΗ: Καπετανάκη Μανουήλ και Κυριακού, *Εικονολογία παιδική...*, τόμ. 2, Βιέννη 1812, σ. 1-2.

άνθρωποι της Αφρικής: [ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ] διαφέρουν μεταξύ τους στη μορφή, το χρώμα και το ήθος, καθώς είναι λευκοί, κίτρινοι και μελανοί. Επειδή σε μας είναι λίγο γνωστοί οι ενδότεροι τόποι αυτής της ηπείρου, περιγράφουμε μόνο τους παραθαλάσσιους κατοίκους της. Αυτοί είναι οι Αιγύπτιοι, οι Χοτεντότοι, οι Γονάκοι και οι Κάφροι. 1) Οι κάτοικοι της Αιγύπτου είναι λευκοί και ευειδείς, καθώς οι Ευρωπαίοι. Οι επίσημοι ζουν και ενδύονται με πολυτέλεια μεγάλη και σχεδόν όπως οι Τούρκοι. Αυτό συμβαίνει επειδή η Αίγυπτος είναι τουρκική αποικία και κατοικούν εκεί πολλοί Τούρκοι και Γραικοί. 2) Οι Χοτεντότοι κατοικούν στη μεσημβρινή άκρη της Αφρικής. Το χρώμα τους είναι στιλπνό πυρώδες. Ο δε προσωπικός τους χαρακτήρας, τον οποίο ασχημίζουν με το χρωματισμό τους, βδελυκτός, επειδή φαίνονται σχεδόν ως πίθηκοι. Περιφέρονται σχεδόν εντελώς γυμνοί, με μια μεγάλη προβιά και καλύπτουν τις κεφαλές τους με διάφορους πύλους. Γύρω από τους τραχήλους και τις κοιλίες τους κρεμούν ορμαθούς λευκών και κοκκίνων χανδρών, γύρω από τους βραχίονες και τις κνήμες τους τυλίγουν νωπά και ακάθαρτα έντερα προβάτων. Οι γυναίκες κρεμούν γύρω από τους γόφους τους ένα χονδρό πανί

και μπροστά μια ποδιά. Το όπλο τους είναι το κοντάρι. 3) Οι Γονάκοι και Κάφροι κατοικούν στα μεσημβρινά και δυτικά παράλια της Αφρικής, καταγόμενοι κυρίως από το γένος των Νιγρών. Ο Γονάκοι έχουν χρώμα κοκκινόμαυρο, όψη ευειδή, κόμη βραχυτάτη, εριώδη και μελανή. Περιπλανώνται γυμνοί, κρεμώντας μια μικρή ποδιά κατά το υπογάστριο και οι γυναίκες ένα ύφασμα γύρω από τους γομφούς. Τον τράχηλο, τους βραχιόνες και την κοιλιά τους στολίζουν με πολλούς ορμαθούς λευκών κογχυλιών, κοκκάλων και χανδρών. Τα όπλα τους είναι τα τόξα και τα βέλη. 4) Οι Κάφροι έχουν χρώμα καστανομέλανο, κόμη μελανή και εριώδη, όπως οι Γονάκοι, όμως μεγαλύτερη από εκείνους. Στο πρόσωπό τους χαράσσουν διάφορα σχήματα. Οι άνδρες περιφέρονται παντελώς γυμνοί και κρεμούν στον τράχηλο ορμαθό λευκών κοκκάλων και μία καλαμοζώνη γύρω από τους γοφούς. Οι γυναίκες κρεμούν μπροστά μια ποδιά, στον τράχηλο ορμαθούς κοραλλιών και πολλές φορές στον τράχηλο μια προβιά ως μανδύα, κάτω από την οποία κρύβουν τα βρέφη τους. Το όπλο τους είναι το κοντάρι.

ΠΗΓΗ: Καπετανάκη Μανουήλ και Κυριακού, *Εικονολογία παιδική...*, τόμ. 2, Βιέννη 1812, σ. 1-2.

ανθρωπόμορφα: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] ζώα τετράποδα που έχουν τα πόδια τους διηρημένα σε 5 μεγάλα νύχια, όπως τα δάκτυλα του ανθρώπου και σχηματίζουν το τρίτο είδος της τάξεως των ανθρώπων, που έχουν νύχια, όπως είναι οι πίθηκοι χωρίς ουρά, οι πίθηκοι με ουρά και άλλοι μεγαλύτεροι που ονομάζονται τρωγλοδύτες. Στην τάξη αυτή μπορεί να εντάξει κανείς και το Σάτυρο ή αγριάνθρωπο, τον Ταρδιγράδο του Βρασιλίου και τους κερκοπιθήκους ή πιθήκους διαφόρων τόπων.

ΠΗΓΗ: Γαζή Ανθίμου, *Γραμματική των Φιλοσοφικών Επιστημών...*, τόμ. Β', Βιέννη 1799, σ. 581.

άνθρωπος: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] τιμώτατο προϊόν της γης. Πλάσθηκε ως φυσικό σώμα της γης, όπως και τα λοιπά προϊόντα από την ίδια ύλη και υπόκειται στην ίδια διαδικασία γένεσης και φθοράς, υπερβαίνει όμως όλα τα προϊόντα και μάλιστα τα τετράποδα, ως προς το ορθό βάδισμα, την λεπτότατη αίσθηση των χεριών, τα όργανα του προφορικού λόγου, την ψυχή, που έχει την ικανότητα να κρίνει μετά λόγου τις αποκτηθείσες γνώσεις και τα παριστώμενα πράγματα. Η τελευταία αυτή δυνατότητα τον κάνει ανώτατο πάντων των ζώων, τον πείθει ότι είναι κύριος της γης και έτσι χρησιμοποιεί τα προϊόντα της γης κατά την αρέσειά του. Ως τέτοιος αισθάνεται θαυμασμό για την ομορφιά της φύσης και παρ' όλο που προσπαθεί διαρκώς να ανακαλύψει τον κόσμο, στρέφει το νου σε ένα Ον αγαθό, παντοδύναμο αιώνιο και δημιουργό αυτής. Επειδή ο άνθρωπος έχει φυσικές ιδιότητες, όπως και

τα άλλα φυσικά ζώα, η γεωγραφία εξετάζει την έκταση, τα είδη, τον πληθυσμό και την εσωτερική του αναλογία.

ΠΗΓΗ: Καπετανάκη Μ., Κ., *Εισαγωγή Γενική της Γεωγραφίας...*, τόμ. Β', Βιέννη 1816, σ. 172-173.

άνθρωπος: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] διαφέρει από όλα τα ζώα κατά το ορθό ανάστημα, το μόνο σε αυτόν δοθέν χάρισμα της γλώσσας και κατά την αθάνατη ψυχή. Ένα μόνο γένος ανθρώπων υπάρχει στη γη, αν και οι άνθρωποι διαφέρουν στο ανάστημα, στους διάφορους προσωπικούς χαρακτήρες και το χρώμα. Το χρώμα των ανθρώπων παραλλάσσει ποικιλοτρόπως από το λευκότατο ως το αλάβαστρο, ως το μαυρότατο και ως την πίσσα. Υπάρχουν άνθρωποι άσπροι, ελαιόμορφοι, χαλκοειδείς, καστανοειδείς, μαύροι. Πολύ μεγαλύτερη είναι η διαφορά των ανθρώπων στο πρόσωπο και τον σχηματισμό. Υπάρχουν ολόκληρα έθνη με δικούς τους χαρακτήρες, κληρονομικούς τρόπον τινά εκ φύσεως. π.χ. οι Έλληνες είναι ως επί το πλείστον μαυρόμαλλοι και μαυρομάτοι, οι Μαυρούσιοι μαύροι ως την πίσσα, σιμοί στη μύτη, με τρίχες της κεφαλής χονδρές και ελικοειδείς. Αιτίες αυτών των παραλλαγών είναι το κλίμα, η τροφή και οι διαίτά τους.

ΠΗΓΗ: Κούμα Κ.Μ., *Σύνοψις επιστημών δια τους πρωτοπείρους...*, Βιέννη 1819, σ. 112-113.

άνθρωπος: [ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] από όλα τα ζώα περιγράφεται με πολλούς τρόπους ως το ευγενέστερο. Κατά τον Πλάτωνα ο άνθρωπος είναι ζώον άπτερον, δίπουν πλατυώνυχον, το μόνο από τα λοιπά ζώα που είναι δεκτικό έλλογης γνώσης. Ο άνθρωπος είναι παίγνιο των θεών. Κατά τον Αριστοτέλη ο άνθρωπος είναι ζώον φύσει πολιτικόν. Ο άνθρωπος είναι υπόδειγμα ασθeneίας, καιρού λάφυρο, τύχης παίγνιο, εικόνα μεταπτώσεως, φθόνου και συμφοράς πλάστιγξ και κατά το υπόλοιπο φλέγμα και χολή. Κατά τον Τιμοκλέοντα ο άνθρωπος είναι εκ φύσεως ζώο επίπονο. Κατά τους Ακαδημικούς ο άνθρωπος είναι μικρός κόσμος, επίλογος και σύνοψις του μεγάλου κόσμου, θεός θνητός, τεχνούργημα ένδοξο θαυμασίου φύσεως, δένδρο ανωσκελές, πρωτεύς, στον οποίο είναι δυνατό να γίνονται τα πάντα. Κατά τον ορισμό του Ηρακλείτου ο άνθρωπος είναι ρυθμός των όντων. Κατά το Σπεύσιππο ο άνθρωπος είναι ζώο άπτερο, δίπουν, πλατυώνυχον. Κατά το Λούκκιο ο άνθρωπος είναι ζώο έξοχο εν γη υπάρχον. Κατά τον Πορφύριο είναι ζώο λογικό θνητό. Κατά τον Ερμή Τρισμέγιστο άνθρωπος είναι παν κτίσμα εκ θεού και νοός συγκείμενον, θείου σώματος κόσμος, των θειών έργων γεννηθείς θεωρητής, του κόσμου γονή, ζώο θείο, θεός θνητός, του θεού καταληπτικός, φαντασία και άκρον ανάπλασμα. Σύμφωνα με τους όρους του Γαληνού, ο άνθρωπος είναι ζώο λογικό, θνητό, δεκτικό γνώσης. Κατά τον Αθανάσιο Αλεξανδρείας ο άνθρωπος είναι ουσία που συνίστα-

ται εκ ψυχής και σαρκός και λόγου και αίματος και στοιχείων κ.α. Κατά το Γρηγόριο το Θεολόγο, ο άνθρωπος είναι πλάσμα και εικόνα του Θεού. Μικτός επόπτης της ορατής κτίσεως, μύστης της νοουμένης, βασιλεύς επί γης και βασιλευόμενος άνωθεν, επίγειος και ουράνιος, πρόσκαιρος και αθάνατος, ορατός και νοούμενος, ενδιάμεσος μεταξύ μεγέθους και ταπεινότητας, ο αυτός από πνεύμα και σάρκα, πνεύμα λόγω της χάρις, σάρκα λόγω της έπαρσης. Κατά το Βασίλειο το Μέγα, ο άνθρωπος είναι δημιούργημα του Θεού λογικό, κατ' εικόνα του κτήσαντος αυτό. Κατ' εικόνα Θεού είναι το λογικό, καθ' ομοίωσιν, η αναλαβή της χρηστότητας. Κατά το Γρηγόριον Νύσσης, ο άνθρωπος είναι μικρός κόσμος, ο οποίος πάντα έχει μέσα του τα χαρακτηριστικά του μεγάλου κόσμου.

ΠΗΓΗ: Βλάχου Γερασίμου, *Αρμονία οριστική των όντων...*, Βενετία 1661, σ. 123-127.

άνθρωπος: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] νους που διαθέτει έμφυχο και ζωτικό σώμα.

ΠΗΓΗ: Μακρραίου Σεργίου, *Επιτομή Φυσικής Αχροάσεως*, Βενετία 1816, σ. 343.

ανταλλαγματικόν γράμμα: [ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] συμφωνία που περιλαμβάνει τη διάρκεια, την πληρωτέα ποσότητα, το όνομα αυτού που θα πληρώσει, τον τόπο και χρόνο πληρωμής και τον τρόπο καταβολής της πληρωτέας ποσότητας σε μετρητά ή εμπόρευμα, σε κατάθεση λογαριασμού, κ.λ.π. (σημ.: συναλλαγματική.)

ΠΗΓΗ: Ράκου Θεοδ., *Γαλλικός Εμπορικός Κώδης...*, Παρίσι 1820, σ. 41-43.

αντανακλαστικός κύκλος: [ΝΑΥΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] όργανο που χρησιμοποιούν οι ναυτικοί για την παρατήρηση των υψωμάτων των άστρων. Το όργανο αυτό βελτιώθηκε από τον Βόρδα και υπερέχει από όλα τα άλλα σε ακρίβεια. Έχει την ιδιότητα αυξάνοντας τις παρατηρήσεις να λιγοστεύει συνεχώς τα σφάλματα που προέρχονται από τις ανισότητες των διαιρέσεων, έτσι ώστε να μπορεί να πετύχει κανείς ακρίβεια μέτρησης γωνίας μέχρι ενός δεύτερου λεπτού. *Ο κύριος Βόρδας εξέδωκε την περιγραφήν και χρήσιν τούτου του οργάνου με διαφόρους μεθόδους δια τον υπολογισμόν των ναυτικών παρατηρήσεων. Αυτός προσέδηκε και κάποιους πίνακας, δια μέσου των οποίων ο λογαριασμός γίνεται ευκολώτερος και απλούστερος. Τούτο το θαυμαστόν σύγγραμμμα, οπου πρέπει να ευρίσκηται πάντοτε εις τας χείρας των ναυτών, δια κακήν τύχην δεν ευρίσκεται εις την γλώσσαν μας ...*

ΠΗΓΗ: Ρώμπαππα Θεοδοσιου, *Μαθήματα της Ναυτικής Επιστήμης...*, τόμ. Α', Βονωνία της Ιταλίας 1806, σ. 233-234.

αντικαμπιάλη, ricambio: [ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] η αντεκδιδομένη (αντισυρομένη) συναλλαγματική (καμπιάλα). Αυτή συμβαίνει με τον εξής τρόπο: Κάποιος

πραγματευτής πουλά σε συμπολίτη του μια καμπιάλα εκδιδόμενη για ξένο τόπο και αυτός την πουλά σε άλλους πραγματευτές. Η καμπιάλα φτάνει κάποτε στο συρόμενο (δηλαδή τον οφειλέτη, που πρέπει να την πληρώσει), ο οποίος όμως δεν την αποδέχεται ούτε την πληρώνει. Τότε ο κατόχος της καμπιάλης έχει το δικαίωμα να εκδώσει μια καμπιάλα προς κάποιον από τους τελευταίους γυρωτές (οπισθογράφους) ή ορθότερα προς τον εκδότη της καμπιάλης, στην οποία υπολογίζει όχι μόνο το αρχικά καθορισμένο χρηματικό ποσό αλλά και όλα τα έξοδα που έγιναν στο μεταξύ.

ΠΗΓΗ: Αγνώστου, *Διδασκαλία Εντελής συστηματική...*, Ιάσσιον 1817, σ. 104-105.

αντικαταλλακτική: [ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] η αμοιβαία έκδοση συναλλαγματικών. [Πρόκειται για απόδοση του γερμανικού όρου *Wechselreiterei* που δηλώνει απάτη που γίνεται με την έκδοση αμοιβαίων συναλλαγματικών.] (σημ.: αμοιβαία έκδοση συναλλαγματικών.)

ΠΗΓΗ: Αγνώστου, *Διδασκαλία Εντελής συστηματική...*, Ιάσσιον 1817, σ. 113-114.

αντικεραυνιον: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] μηχανή που κατασκευάστηκε από τον Φρανκλίνιο, αποτελούμενη από μία σιδερένια ράβδο, που λήγει σε αιχμηρή άκρη πάνω στην οικοδομή και διατηρώντας επαφή με τη γη, τραβά από τα νέφη την ύλη του κεραυνού, προφυλάσσοντας με τον τρόπο αυτό την οικοδομή από τον κεραυνό. Ο Βεϋέρος, άριστος τεχνίτης τέτοιων μηχανών, επέλεξε την κατασκευή της αιχμής από λευκόχρυσο. (σημ.: αλέξικέραυνο.)

ΠΗΓΗ: Βαρδαλάχου Κωνσταντίνου, *Φυσική Πειραματική...*, Βιέννη 1812, σ. 574.

αντίποδες: [ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΑ] οι άνθρωποι που κατοικούν σε αντιδιαμετρικούς τόπους της γης (οι οποίοι βρίσκονται στα άκρα της διαμέτρου που τους ενώνει). Αν ένας άνθρωπος στέκεται όρθιος, τα πόδια του αντίποδά του θα έχουν αντίθετη προς αυτόν κατεύθυνση.

ΠΗΓΗ: Κούμα Κ. Μ. Λαρισσαίου, *Σειρά Στοιχειώδης των Μαθηματικών και Φυσικών Πραγματειών...*, τόμ. 7, Βιέννη 1807, σ. 39.

αντίποδες: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] όσοι κατοικούν σε τόπους με ίδιο μεσημβρινό και βρίσκονται σε αντιδιαμετρικά σημεία της σφαίρας της γης. Π.χ. οι πολισταί της επαρχίας Χίλι της Αμερικής και οι περί του εν τη Ασία Γάγγη ποταμών οικούντες.

ΠΗΓΗ: Θεοτόκη Νικηφόρου, *Στοιχεία Γεωγραφίας...*, Βιέννη 1804, σ. 52.

αντίποδες: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] οι αρχαίοι δεν μπορούσαν να φανταστούν ότι οι άνθρω-

ποι είχαν τη δυνατότητα να στέκονται ανάποδα και αντίθετα από τη φυσική τους στάση. Δύο χιλιάδες χρόνια αργότερα, αφού δια της περιηγήσεως οι σοφοί έμαθαν τη στρογγυλότητα της γης, δεν αμφέβαλλαν πλέον ότι υπήρχαν λαοί αντίποδες αναμεταξύ τους, ισχυρισμός που για πρώτη φορά έγινε από τον Πυθαγόρα το Σάμιο. Αίτια που μας κρατούν κολλημένους κατά κάποιον τρόπο στην επιφάνεια της γης είναι η βαρύτητα και η έλξη και η ίδια η πίεση της ατμόσφαιρας.

ΠΗΓΗ: Πύρρου Διονυσίου του Θεταλού, *Γεωγραφία Μεθοδική Απόσης της Οικουμένης...*, Βενετία 1818, σ. 30-31.

αντισκορβούτια: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] τα κάθε είδους ιαματικά φυτά που χρησιμοποιούνται για τη θεραπεία της ναυτικής νόσου *στομακάκης*. Τέτοια θεωρούνται τα κάρδαμο, σέλινο, πετροσέλινο, σόγχος (ζοχός, άγριο λάχανο) κ.α.

ΠΗΓΗ: Καπετανάκη Μ, Κ., *Εισαγωγή Γενική της Γεωγραφίας...*, τόμ. Β', Βιέννη 1816, σ. 122.

αντλία πνευματική: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] μηχανή δια της οποίας *εισαντλούμε* (εισάγουμε) και *εξαντλούμε* (εξάγουμε) τον αέρα από ένα μέγα χάλκινο ή γυάλινο κώδωνα (καμπάνα), ο οποίος έχει στόμιο, που ανοίγει και κλείνει με τη βοήθεια κοχλία, όταν τοποθετηθεί πάνω στην επιφάνεια της αντλίας. Και τότε, αφού κλειστεί η σφαίρα με το στόμιο, τη ζυγίζουμε πάνω στην πλάστιγγα και έτσι προσδιορίζουμε τη βαρύτητα του αέρος, που *εισαντλήθηκε* ή *εξαντλήθηκε*.

ΠΗΓΗ: Κανέλου Στεφάνου, *Φυσική Δημόδης εις Παύσιν της Δεισιδαιμονίας...*, Βενετία 1810, σ. 113.

άντοικοι: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] όσοι κατοικούν στην ίδια μεν ζώνη της γης, αλλά άλλοι στο Βόρειο μέρος και άλλοι στο Νότιο μέρος αυτής. Π.χ. οι κάτοικοι της Ελλάδος και οι κατοικούντες στα έσχατα σημεία της Αφρικής.

ΠΗΓΗ: Θεοτόκη Νικηφόρου, *Στοιχεία Γεωγραφίας...*, Βιέννη 1804, σ. 52.

Άνω Γουίνα: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] χώρα παραθαλάσσια της Αφρικής, που χωρίζεται από τη Σενεγαμβία με τον ποταμό Λέοντα. Χωρίζεται με βάση τα προϊόντα της σε αιγιαλό πεπέρεος (πιπέρι), ελεφάντων, χρυσού –τόπο που ελέγχεται από τους Ολλανδούς, Άγγλους, Δανιμάρκους– και ανδραπόδων (δούλων).

ΠΗΓΗ: Κούμα Κ.Μ., *Σύνοψις επιστημών δια τους πρωτοπείρους...*, Βιέννη 1819, σ. 206.

ανωτέρα δύναμις ή βιαστική εξουσία: [ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] *παρά των Γαλιταλών* ονομάζεται *force majeure* ή *forza maggiore* και σημαίνει προσταγή της

εξουσίας ή της ίδιας χώρας με αυτή του προσταζομένου πλοίαρχου ή ξένης, στην οποία ο πλοίαρχος δεν μπορεί να φέρει αντίσταση-αντίρρηση. Στην περίπτωση αυτή ο πλοίαρχος είναι κατά νόμο ελεύθερος από την πληρωμή των ζημιών των εμπορευμάτων έναντι των ιδιοκτητών εμπόρων. (σημ.: ανωτέρα βία.)

ΠΗΓΗ: Παπαδοπούλου Νικολάου, *Ο Εμπορικός Κώδηξ της Γαλλίας...*, Βιέννη 1817, σ. 86.

αξίωμα: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] γνώση γνώριμη, εναργής και *αυτόπιστος καθ' εαυτήν* (αληθής από μόνη της), που χρησιμοποιείται ως αρχή (για την παραγωγή άλλων αληθειών, θεωρημάτων, πορισμάτων, κ.λ.π.).

ΠΗΓΗ: Ραζή Δημητρίου, *Γεωμετρία νέα τάξει τε και μεθόδω...*, Βενετία 1787, σ. 9-10.

άξων κόσμου: [ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΑ] η διάμετρος γύρω από την οποία ο κόσμος περιστρέφεται. Τα πέρατα του άξονος λέγονται πόλοι του κόσμου. Από τους πόλους ο ένας λέγεται βόρειος και ο άλλος νότιος. Ο βόρειος είναι πάντοτε ορατός από τον δικό μας τόπο και ο νότιος πάντοτε αόρατος, από τον δικό μας ορίζοντα. Υπάρχουν όμως και κάποιοι τόποι στη γη, όπου συμβαίνει ο μιν φανερός πάντοτε σε μας πόλος να είναι σε εκείνους αόρατος, ο δε πόλος που σε μας είναι αόρατος να είναι σε εκείνους πάντα φανερός. Και πάλι υπάρχει τόπος στη γη, όπου οι δύο πόλοι φαίνονται ομοίως επί του ορίζοντος.

ΠΗΓΗ: Γορδάτου Κωνσταντίνου Χίου - Πρόκλου, *Εγχειρίδιον Περί της των Σφαιρών Χρήσεως...*, Βενετία 1730, σ. 73.

άξων της σφαίρας: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] η διάμετρος του κόσμου στην οποία περιστρέφεται το παν (σύμπαν).

ΠΗΓΗ: Νοταρά Χρύσανθου, *Εισαγωγή εις τα γεωγραφικά και σφαιρικά*, Παρίσι 1716, σ. 14.

άξων: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] η γραμμή που διέρχεται από το κέντρο της σφαίρας και αποπερατούται σε δύο μέρη στην επιφάνεια στην οποία περιφέρεται η σφαίρα. Τα άκρα του άξονος λέγονται πόλοι, ενώ οι γραμμές που διέρχονται δια του κέντρου της σφαίρας και τελειώνουν στην επιφάνειά της λέγονται διάμετροι.

ΠΗΓΗ: Ιωαννίδου Π. Σμυρναίου, *Γεωγραφία Αστρονομική...*, Παρίσι 1825, σ. 14.

Αουστραλία: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] σύμπλεγμα μεγάλων και μικρών νήσων, μεταξύ Ασίας και Αμερικής, οι οποίες ανακαλύφθηκαν κατά τους νεότερους χρόνους από τους *κοσμοπεριηγητές* και άλλες *εγνώσθησαν απλώς, άλλες ακριβέστερα*. Συγκροτούν το πέμπτο μέρος του Κόσμου. Αυτό ονομάζεται Αουστραλία, Πολυνήσιον και Με-

σημβριναί Ινδίαι, όμως επικρατέστερο είναι το πρώτο όνομα. Ανάμεσα στους κατοίκους της Αουστραλίας κάποιοι είναι φιλόπονοι, αγχίνους, πολύτεχνοι και άλλοι εριστικοί, άγριοι, θηριώδεις και αμβλύνοες. Και στις δύο κατηγορίες βρίσκονται ανθρωποφάγοι, ενώ όλοι είναι ειδωλόλατρες. Οι Ευρωπαίοι οικειοποιήθησαν πολλές από τις νήσους αυτές επειδή νομίζουν ότι η πρώτη ανακάλυψη ή η ακριβέστερη έρευνα ενός τόπου αποδίδει σ' αυτούς το δικαίωμα της οικειοποίησεως. Έτσι προσάπτουν στον τόπο ένα όνομα ευρωπαϊκό και καρφώνουν στο έδαφος πινακίδα με την επιγραφή της εξουσίας, πράγμα που παρέχει την απόδειξη του νομιζόμενου δικαίου, πλην λίγες χώρες εξουσίασαν ή κατοίκησαν με βεβαιότητα τους τόπους αυτούς. Δυτικότερη όλων των νήσων του συμπλέγματος είναι η Νέα Ολλανδία. Βορείως αυτής βρίσκεται η Νέα Κνιβέα (Νέα Γουινέα), της οποίας το δυτικό μέρος ονομάζεται Παπούα ή Γη του Πάπου. Ανατολικά της Κνιβέας είναι η Λουιζιάδα, η Νέα Βρετανία, η Νέα Ιρλανδία. Βορίως της Κνιβέας και ανατολικά των Φιλιππίνων βρίσκεται η σωρός των Παλαωνήσων ή Πελεβονήσων και ανατολικά αυτών οι Καρολίνοι, οι Μαριάννοι νήσοι, η Νέα Ζεελανδία, η Νέα Καλλιδονία, οι Νέες Χεβρίδες, οι Φιλικαί Νήσοι, ο σωρός (σύμπλεγμα) των Εταιρικών Νήσων. (Πρόκειται για τις νησιωτικές συστάδες της Μικρονησίας, Μελανησίας, Πολυνησίας και τη Νέα Ζηλανδία).

ΠΗΓΗ: Καπετανάκη Κυριακού, *Σχολαστική Γεωγραφία...*, Βιέννη 1808, σ. 478-486.

απάφεις των ασφαλισθέντων ειδησμάτων: [ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] η εγκατάλειψη των ασφαλισθέντων εμπορευμάτων. Αυτή μπορεί να γίνει αν ακολουθήσει αιχμαλωσία, ναυάγιο, προσάραξη στην ξηρά με συντριβή, απλευσία λόγω θαλάσσης, κράτηση από ξένη δύναμη, φθορά ή αλλοίωση των ασφαλισθέντων ειδών, αν αυτό συμβεί τουλάχιστον στα τρία τέταρτα των εμπορευμάτων, αν ακολουθήσει κράτηση από μέρος της διοίκησης, αφού αρχίσει το ταξίδι. Δεν μπορεί να γίνει απάφεις πριν αρχίσει το ταξίδι. Η απάφεις των ασφαλισθέντων δεν μπορεί να είναι μερική ή υπό συνθήκες. Κάθε άλλη ζημία θεωρείται *θαλασσοζημία* και ρυθμίζεται μεταξύ ασφαλιστών και ασφαλιζομένων βάσει των συμφωνηθέντων. (σημ.: εγκατάλειψη ασφαλισμένων εμπορευμάτων στον ασφαλιστή.)

ΠΗΓΗ: Ράκου Θεοδ., *Γαλλικός Εμπορικός Κώδηξ...*, Παρίσι 1820, σ. 153-156.

απειροδύναμον: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] η άπειρη ενεργητική δύναμη, που δεν εξισούται με καμία άλλη ενέργεια. Ο όρος χρησιμοποιείται από τους Αριστοτελικούς για να αποδώσει μια ιδιότητα της θείας φύσεως.

ΠΗΓΗ: Κορυδαλέως Θεοφίλου, *Είσοδος Φυσικής Αχροάσεως κατ' Αριστοτέλην*, τόμ. Α', Βενετία 1779, σ. 351.

άπειρον μέγεθος: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] το μέγεθος που δεν έχει πέρας.

ΠΗΓΗ: Θεοτόκη Νικηφόρου, *Στοιχεία μαθηματικών...*, τόμ. Γ', Μόσχα 1799, σ. 204.

άπειρον: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] το αμερές και άποσον, αυτό για το σχήμα του οποίου δεν είναι δυνατόν να βρούμε πέρας. Ως άπειρο επίσης θεωρείται αυτό που δεν μπορεί λόγω κατασκευής να διασχισθεί, το αέναο, αυτό του οποίου δεν είναι δυνατόν να λαμβάνουμε πάντοτε την αυτή έκφανση. Ως άπειρο στους αριθμούς θεωρείται, επί του μεγέθους, αυτό που προκύπτει κατά πρόσθεση και κατά διαίρεση (το απειροστό). Όσον αφορά το χρόνο, αυτός θεωρείται και άπειρος και απειροστός.

ΠΗΓΗ: Βλεμμίδου Νικηφόρου, *Επιτομή Λογικής...*, Λειψία 1784, σ. 53-54.

απειροστόν δευτέρας τάξεως: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] το απειροστό που έχει σχέση (λόγο) προς το απειροστό πρώτης τάξης την ίδια σχέση που έχει το απειροστό πρώτης τάξης προς το όλον.

ΠΗΓΗ: Θεοτόκη Νικηφόρου, *Στοιχεία μαθηματικών...*, τόμ. Γ', Μόσχα 1799, σ. 203.

απελευθερωτήριον γράμμα: [ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] αυτό με το οποίο ο πτωχεύσας αποκτά την ελευθερία να κυκλοφορεί αφόβως. [Ο όρος αποδίδει τον ιταλικό *Salvo condotto* και το γαλλικό *Sauf conduit*.]

ΠΗΓΗ: Παπαδοπούλου Νικολάου, *Ο Εμπορικός Κώδηξ της Γαλλίας...*, Βιέννη 1817, σ. 155.

απλά σώματα: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] όσα συνίστανται από μία μόνη ουσία, η οποία δεν μεταβάλλεται με κανένα τρόπο ούτε από τη φύση ούτε από την τέχνη, αλλά μένει πάντοτε η αυτή και έχει τους αυτούς χαρακτήρες. Οι νεότεροι διαιρούν τις απλές ουσίες σε 6 είδη: 1) ουσίες ρευστές και διακεχυμένες στο παν (φύση) χωρίς αισθητό βάρος, όπως το θερμαντικό, το φως, η ηλεκτρική ύλη), 2) οξυγόνο, 3) απλά φυτικά και μη μεταλλικά σώματα, όπως άνθραξ, υδρογόνο, φώσφορος, θείο, παυσίζωο, 4) εμπρήσιμα απλά μεταλλικά σώματα, όπως λευκόχρυσος, χρυσός, άργυρος, χαλκός, σίδηρος, κασσίτερος, μόλυβδος, ψευδάργυρος, στίμι, αρσενικόν, κοβάλτιον, νικέλλον ή νίκολον, μαγνησίον, τούγγεστον, μολύβδαινα, βισμούθιον, ουράνιον, τιτάνιον, χρώμιον, κολόμβιον, ταντάλιον, τελλύριον, υδράργυρος, 5) νέες γαίες, όπως συρίτις, άργιλος, κερκωνία, γλυκίνη, ιτρία, αλευρόγαια, τίτανος, αδαμαντίνη, γη του Σιδνεΐου, 6) έμμονα κάλλια, όπως βαρεία, πότασσα, σόδα, στροντιανή. Οι απλές ουσίες θεωρούνται οι βάσεις των τριών οξέων, του αλικού, του χρυσοκολλικού, του ρευστικού.

ΠΗΓΗ: Βαρδαλάχου Κωνσταντίνου, *Φυσική Πειραματική...*, Βιέννη 1812, σ. 45-50.

απλά σώματα: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] τα σώματα των οποίων δεν γνωρίζουμε τα ετεροειδή μέρη, μήτε μπορούμε να ανακαλύψουμε από τι σύγκεινται. Τέτοια είναι ο χρυσός, ο άργυρος, ο χαλκός, κ.λπ.

ΠΗΓΗ: Δαρβάρεως Δημητρίου Νικολάου, *Επιτομή Φυσικής...*, τόμ. Α', Βιέννη 1812, σ. 133.

απλοί υποσχέσεις: [ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] οι συναλλαγματικές εκείνες στις οποίες υπάρχει αμφιβολία ως προς το όνομα, την έδρα, τον τόπο έκδοσης, τον τόπο πληρωμής. Η υπογραφή των γυναικών και των κορών στις συναλλαγματικές, εφ' όσον δεν είναι δημοσίως έμποροι, θεωρούνται απλές ομολογίες, υποσχέσεις.

ΠΗΓΗ: Παπαδοπούλου Νικολάου, *Ο Εμπορικός Κώδηξ της Γαλλίας...*, Βιέννη 1817, σ. 39-40.

αποβατήριος λιμνή: [ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] ο λιμένας εκφόρτωσης. [Απόδοση του ιταλικού όρου *scaricatore* στα ελληνικά.]

ΠΗΓΗ: Παπαδοπούλου Νικολάου, *Ο Εμπορικός Κώδηξ της Γαλλίας...*, Βιέννη 1817, σ. 105.

απογειότης ηλίου: [ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΑ] όταν ο ήλιος βρίσκεται στη μεγαλύτερη απόσταση από τη γη, η θέση αυτή καλείται απόγειος. Την ίδια χρονική στιγμή η γη βρίσκεται στο αφήλιό της.

ΠΗΓΗ: Κούμα Κ.Μ. Λαρισσαίου, *Σειρά Στοιχειώδης των Μαθηματικών και Φυσικών Πραγματειών...* τόμ. 7, Βιέννη 1807, σ. 154.

αποκατάστασις παλιρροιών ή θέσις λιμένος ή ώρα λιμένος: [ΝΑΥΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] η ώρα εκείνη κατά την οποία συμβαίνουν οι παλίρροιες κατά την ημέρα της Νεομηνίας και της Πανσελήνου. Στα ανοικτά και εκτεταμένα παραθαλάσσια μέρη η πλημμύρα της θάλασσας συμβαίνει σχεδόν πάντοτε την ίδια ώρα. Δεν συμβαίνει όμως το ίδιο στους λιμένες και κόλπους της θάλασσας, διότι όσο περισσότερο ή λιγότερο οι λιμένες και οι κόλποι εισέρχονται μέσα στη γη και όσο η είσοδος τους είναι στενότερη ή ανοικτότερη, τόσο περισσότερο ή λιγότερο χρόνο χρειάζεται η θάλασσα για να εισέλθει και για το λόγο αυτό οι παλίρροιες εδώ συμβαίνουν ταχύτερα ή βραδύτερα.

ΠΗΓΗ: Ρώμπαππα Θεοδοσίου, *Μαθήματα της Ναυτικής Επιστήμης...*, τόμ. Α', Βονωνία της Ιταλίας 1806, σ. 215.

αποκρουστική δύναμις: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] η απωθητική δύναμη με την οποία τα σώματα απωθούν-απομακρύνουν το ένα το άλλο. Πρόκειται για δύναμη της

οποίας δεν μπορούμε να αμφισβητήσουμε την ύπαρξη, αν και αγνοούμε το αίτιο. (σημ.: απωθητική δύναμη.)

ΠΗΓΗ: Βουλγάρως Ευγενίου, *Τα ἀρέσκοντα τοις φιλοσόφοις...*, Βιέννη 1805, σ. 206.

αποκρουστική (απωθητική) δύναμη: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] δύναμη αντίθετη της ελκτικής. Με τη δική της επήρεια τα μόρια της ύλης τείνουν να απομακρυνθούν το ένα από το άλλο. Παράδειγμα αποκρουστικής δύναμης παρατηρείται στο μαγνήτη, όταν πλησιάσουμε ομώνυμους πόλους. Επίσης η αποκρουστική δύναμη φανερώνεται αν αναμιξούμε ασημόνερο με ασβεστόπετρα. Τότε εξέρχεται ένα αέριο, το οποίο ανεβαίνει με τη μορφή φυσαλίδων που πάντοτε αυξάνουν. Τα μόρια αυτού του αερίου έχουν προς εαυτά την αποκρουστική δύναμη, διότι απομακρύνονται το ένα από το άλλο και έτσι σχηματίζουν μεγαλύτερες φυσαλίδες.

ΠΗΓΗ: Δαρβάρως Δημητρίου Νικολάου, *Επιτομή Φυσικής...*, τόμ. Α', Βιέννη 1812, σ. 80-81.

απολιθώματα: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] σώματα λίθινα, έχοντα σχήμα οργανικών σωμάτων. Αρχικά οι φυσιολόγοι τα θεώρησαν ως *παίγνια της φύσεως*, έπειτα όμως εννόησαν ότι είναι λείψανα ζώων και φυτών του αρχαίου κόσμου. Δεν είναι σώματα τα οποία μεταβλήθηκαν σε λίθο, αλλά σχήμα σωμάτων τα οποία εγκλωβίστηκαν κατά τη γένεση του λίθου. Όταν τα απαλότερα μέρη του οργανικού σώματος διαλύθηκαν και αποχωρίστηκαν, τότε κατέλαβαν τον τύπο του σώματος ορυκτά, τα οποία με τον καιρό σκληρύνθηκαν.

ΠΗΓΗ: Καπετανάκη Μ., Κ., *Εισαγωγή Γενική της Γεωγραφίας...*, τόμ. Β', Βιέννη 1816, σ. 14.

απολιθώσεις: [ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ] ο ανθρώπινος νους δεν μπόρεσε και ίσως ουδέποτε μπορέσει να εξηγήσει πώς δημιουργήθηκε η γη και έλαβε την παρούσα της μορφή. Τα ενδόμυχα μέρη της αποτελούνται από στερεές πέτρες, που σχηματίζουν τα πρωτογενή όρη. Στο εσωτερικό αυτών, καθώς και στο εσωτερικό των δευτερογενών ορέων, των οποίων τα χάσματα είναι πλήρη μετάλλων, δεν σώζεται ίχνος λειψάνων ζώων ή φυτών, πράγμα που οδηγεί στο συμπέρασμα ότι, όταν αυτά δημιουργήθηκαν, δεν υπήρχαν τα διοργανισμένα σώματα. Ακολουθούν τα τριτογενή όρη, τα οποία σχηματίζουν την παρούσα επιφάνεια της γης και αποδεικνύουν ότι, κατά το σχηματισμό τους δια του ύδατος, υπήρχαν ήδη επί της γης ζώα και φυτά. Διότι σε όλες τις ηπείρους και στο εσωτερικό κάθε ύψους αυτών βρίσκονται εκτυπώματα φυτών και ζώων, ενύδρων και χερσαίων. Τα εκτυπώματα αυτά ονομάζονται απολιθώσεις, οι οποίες θεωρούμενες ως μνημεία αρχαιότατα και ενδεικτικά της αλλοιώσεως της γήινης επιφανείας, είναι πολύ αξιόλογες. Οι απολιθώσεις που πα-

ριστάνουν μορφές ζώων ονομάζονται ζωόλιθοι και εκείνες που παριστάνουν μορφές φυτών φυτόλιθοι. Βρίσκονται ζωόλιθοι γαλακτοφόρων ζώων ακόμη και ελεφάντων και μάλιστα σε τόπους όπου δεν ζουν πλέον τέτοια ζώα. Επίσης ζωόλιθοι πτηνών και αμφιβίων. Πιο συχνά όμως απαντώνται των ιχθύων. Βρίσκονται εκτυπώματα πολυπόδων από το γένος των σκωλήκων, πλήθος οστρακοδέρμων ακόμη και στα ψηλότερα όρη. Είναι δε αξιοσημείωτο ότι τα περισσότερα είδη απολιθωμένων οστρακοδέρμων, όπως είναι τα αμμώνια κέρατα, μεγάλα όστρακα θαλασσίων κοχλιών, διαμέτρου έως και 2 ποδών, δεν σώζονται πλέον μεταξύ των ζώων. Μεταξύ των φυτολίθων βρίσκονται πάμπολλα απολιθωμένα ξύλα, κάποια από τα οποία διασώζουν σαφώς τον διοργανισμό του ξύλου. Τα εκτυπώματα όμως των φυτών είναι σπανιότερα και αυτά είναι ως επί το πλείστον κάθε είδους καλάμων και πτεριδών, που συναντώνται στο εσωτερικό του μελανού σχιστού λίθου, που εμπεριέχεται σε μεταλλεία των λιθανθράκων. (σημ.: απολιθώματα.)

ΠΗΓΗ: Καπετανάκη Μανουήλ και Κυριακού, *Εικονολογία παιδική...*, τόμ. 9, Βιέννη 1812, σ. 1-2.

Αραβία: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] μεγάλη χερσόνησος που περικλείεται ανατολικά από τον Περσικό Κόλπο, δυτικά από τον Αραβικό. Στο εσωτερικό της υπάρχουν μεγάλες αμμώδεις ερημίες. Οι δυτικοί αιγιαλοί και τα βόρεια μέρη της είναι βουνώδη. Το κλίμα της θερμό. Παράγει καφέ, θυμιάματα, ίππους. Πόλεις σημαντικές η Μέκκα, η Μεδίνα, η Μόσκα.

ΠΗΓΗ: Κούμα Κ.Μ., *Σύνοψις επιστημών δια τους πρωτοπείρους...*, Βιέννη 1819, σ. 199.

αραιόμετρο: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] όργανο με το οποίο μετρούμε την ειδική βαρύτητα των υγρών.

ΠΗΓΗ: Γαζή Ανθίμου, *Γραμματική των Φιλοσοφικών Επιστημών...*, τόμ. Α', Βιέννη 1799, σ. 29.

άργιλος (η): [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] αποτελεί βάση της στυπτηρίας, που είναι θειική άργιλος. Από την στυπτυρία εξάγεται άργιλος, αν προσθέσουμε στη διάλυσή της πότασσα ή αμμώνιο, πλέονοντας το κατακάθισμα με αποσταλλαγμένο ύδωρ, για να το ελευθερώσουμε από κάθε ξένη ύλη. Η άργιλος είναι λεία στην αφή, κολλά στη γλώσσα, έλκει την υγρασία, απαλύνεται δια του ύδατος και γίνεται πηλώδης, σκληραίνει από το πυρ, όταν καεί δεν διαλύεται πλέον στο ύδωρ, αν δεν μεταβληθεί πρώτα σε άλας με την ένωση κάποιου οξέος και κατακαθίσει έπειτα με τυχόν κάλιο. Ενώνεται με τα οξέα και προκαλεί έκζεση με τα μεταλλικά, πράγμα που προέρχεται από την λίγη ανθρακική πότασσα με την οποία είναι ενωμένη. Την μεταχειρίζονται

οι τεχνίτες για την κατασκευή πήλινων αγγείων, γιατί κατά το ήμισυ είναι πυρίτις. Επειδή αντέχει στο πυρ, από αυτή κατασκευάζεται το πυρόμετρο.

ΠΗΓΗ: Βαρδαλάχου Κωνσταντίνου, *Φυσική Πειραματική...*, Βιέννη 1812, σ. 200.

άργυρος: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] μεταλλικό καύσιμο σώμα, πολύ ευάγωγο και δύσκολα οξειδούμενο. Είναι μέταλλο λευκότατο, λαμπρότατο, χωρίς οσμή και γεύση. Το βάρος του είναι $10 \frac{1}{9}$ περισσότερο σε σχέση με αυτό του ύδατος. Είναι τόσο ευάγωγο, που διατηρείται σε λεπτότατα φύλλα, όπως ο χάρτης ή σε νήματα λεπτότερα της τρίχας. Με έναν κόκκο μπορεί να κατασκευασθεί αγγείο τόσο πλατύ που να χωρά μια ουγγιά ύδατος. Τήκεται ευκολότερα από τον χρυσό, μπορεί να εξατμισθεί και να βράσει, ενώ πάνω του ενεργούν όλα τα οξέα και τον διαλύουν, οι γαίες και τα κάλια. Ενώνεται με μέταλλα. Βρίσκεται σε πολλά μέρη και μάλιστα στην Αμερική, πότε σε φυσική κατάσταση, οπότε αναγνωρίζεται από τη λαμπρότητα και το ευάγωγό του, πότε ενωμένος με θείο (άργυρος θειούχος) ή αρσενικό. Άλλοτε περιέχει χαλκό, σίδηρο ή άλλες ουσίες. Χρησιμοποιείται για την κατασκευή νομισμάτων, αγγείων της φαρμακοποιίας, ως αβλαβές και στη Γαλλία για το γάνωμα των μαγειρικών σκευών, αντί του κασσιτέρου.

ΠΗΓΗ: Βαρδαλάχου Κωνσταντίνου, *Φυσική Πειραματική...*, Βιέννη 1812, σ. 221-228.

αριθμητική πρόοδος: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] σειρά αριθμών κατά την οποία κάθε αριθμός (ηγούμενος) με τον αμέσως επόμενο του (εφεπόμενος) έχουν την ίδια διαφορά. Π.χ. 5, 8, 11, 14, 17, 20... (Η διαφορά δηλαδή μεταξύ δύο διαδοχικών όρων είναι ίση με 3.)

ΠΗΓΗ: Γοβδελά Δημητρίου, *Στοιχεία Αλγέβρας*, Χάλλη 1806, σ. 551.

αριθμητική καθόλου και γενική: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] ο κλάδος των μαθηματικών ο οποίος δεν προβάλλει τις ποσότητες με αριθμούς, αλλά με κάποια άλλα σύμβολα ανεξαρτήτως της φύσεως των μεγεθών είτε αυτά είναι αριθμοί είτε γραμμές είτε επιφάνειες είτε οποιουδήποτε άλλου είδους μεγέθη. (σημ.: αφηρημένη άλγεβρα.)

ΠΗΓΗ: Βουλγάρωφ Ευγενίου, *Των Μαθηματικών Στοιχείων αι πραγματεία...*, Λειψία της Σαξονίας 1767, σ. 262-263.

αριθμητική: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] η επιστήμη που ασχολείται με τους λόγους και τα πάθη (πράξεις) των αριθμών. Διακρίνεται σε θεωρητική, που ασχολείται με τους λόγους και τα πάθη των αριθμών και σε πρακτική, που εισηγείται τρόπους χρήσης των πορισμάτων της θεωρητικής.

ΠΗΓΗ: Θεοτόκη Νικηφόρου, *Στοιχεία μαθηματικών...*, τόμ. Α', Μόσχα 1798, σ. 259.

αριθμοί πολύγωνοι: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] το άθροισμα των αριθμητικών προόδων που αρχίζουν από τη μονάδα. Ειδικότερα δε καλούνται *τρίγωνοι*, αν η των αθροιζομένων όρων διαφορά τους είναι η μονάδα, *τετράγωνοι* αν η των αθροιζομένων όρων διαφορά τους είναι 2, *πεντάγωνοι*, αν η των αθροιζομένων όρων διαφορά τους είναι 3, *εξάγωνοι*, αν η των αθροιζομένων όρων διαφορά τους είναι 4, *επτάγωνοι* εάν 5, *οκτάγωνοι* εάν 6, κ.λ.π. Γενικότερα οι αριθμοί αυτοί συνήθως ονομάζονται *εσχηματισμένοι*. Τρίγωνοι αριθμοί είναι οι: $1, 1+2=3, 1+2+3=6, 1+2+3+4=10$, κ.ο.κ. Τετράγωνοι αριθμοί είναι οι: $1, 1+3=4, 1+3+5=9, 1+3+5+7=16$, κ.ο.κ. Πεντάγωνοι αριθμοί είναι οι: $1, 1+4=5, 1+4+7=12, 1+4+7+10=22$, κ.ο.κ.

ΠΗΓΗ: Γοβδελά Δημητρίου, *Στοιχεία Αλγέβρας*, Χάλλη 1806, σ. 587.

αριθμοί πρώτοι προς άλληλους: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] δύο ή περισσότεροι αριθμοί που έχουν ως μόνο μέγιστο κοινό διαιρέτη τη μονάδα. Π.χ. 5 και 9, 10 και 21. (σημ.: πρώτοι μεταξύ τους αριθμοί.)

ΠΗΓΗ: Βουλγάρωφ Ευγενίου, *Των Μαθηματικών Στοιχείων αι πραγματείαί...*, Λειψία της Σαξονίας 1767, σ. 52.

αριθμοί υφ' εν: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] αριθμοί που δεν διαιρούνται (*μετρούνται*) από κάποιον άλλο αριθμό. Ονομάζονται *πρώτοι προς άλληλους* και *απλοί*. (σημ.: πρώτοι μεταξύ τους αριθμοί.)

ΠΗΓΗ: Γοβδελά Δημητρίου, *Στοιχεία Αλγέβρας*, Χάλλη 1806, σ. 73.

αριθμός απολύτως πρώτος ή απλός: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] αριθμός που δεν έχει άλλο διαιρέτη παρά μόνο τον εαυτό του. (σημ.: πρώτοι αριθμοί.)

ΠΗΓΗ: Βουλγάρωφ Ευγενίου, *Των Μαθηματικών Στοιχείων αι πραγματείαί...*, Λειψία της Σαξονίας 1767, σ. 52.

αριθμός αριθμητός: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] αριθμός τον οποίο κοινώς χρησιμοποιούμε για να δηλώσουμε κάποια ποσότητα, δηλαδή ένα, δύο, τρία, κ.λ.π. Σε ένα κλάσμα ο αριθμητής είναι απόλυτος αριθμός. (σημ.: απόλυτος αριθμός.)

ΠΗΓΗ: Γοβδελά Δημητρίου, *Στοιχεία Αλγέβρας*, Χάλλη 1806, σ. 73.

αριθμός άρτιος: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] αριθμός που μπορεί να διαιρεθεί σε δύο ίσα μέρη, χωρίς να περισσεύει ούτε μία μονάδα.

ΠΗΓΗ: Γοβδελά Δημητρίου, *Στοιχεία Αλγέβρας*, Χάλλη 1806, σ. 75.

αριθμός περιττός: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] αριθμός που δεν μπορεί να διαιρεθεί σε δύο ίσα μέρη, διότι κατά το χωρισμό περισσεύει μία μονάδα.

ΠΗΓΗ: Γοβδελά Δημητρίου, *Στοιχεία Αλγέβρας*, Χάλλη 1806, σ. 75.

αριθμός σύνθετος: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] αριθμός που έχει και άλλο διαιρέτη εκτός του εαυτού του.

ΠΗΓΗ: Βουλγάρεως Ευγενίου, *Των Μαθηματικών Στοιχείων αι πραγματείαι...*, Λειψία της Σαξονίας 1767, σ. 53.

αριθμός σύνθετος: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] αριθμός που διαιρείται από κάποιον άλλον. Π.χ. ο 8 διαιρείται από τον 2. Οι διαιρέτες ενός σύνθετου αριθμού είναι όλοι οι απλοί (πρώτοι) αριθμοί από τους οποίους αυτός αποτελείται.

ΠΗΓΗ: Γοβδελά Δημητρίου, *Στοιχεία Αλγέβρας*, Χάλλη 1806, σ. 75.

αριθμός τακτός: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] αριθμός που χρησιμοποιούμε για να δηλώσουμε τάξη, σειρά. Π.χ. πρώτος, δεύτερος, τρίτος, κ.λ.π. Σε ένα κλάσμα ο παρονομαστής είναι τακτός αριθμός. (σημ.: τακτικός αριθμός.)

ΠΗΓΗ: Γοβδελά Δημητρίου, *Στοιχεία Αλγέβρας*, Χάλλη 1806, σ. 73.

αριθμός τέλειος: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] αριθμός που είναι ίσος με το άθροισμα των διαιρετών του.

ΠΗΓΗ: Γοβδελά Δημητρίου, *Στοιχεία Αλγέβρας*, Χάλλη 1806, σ. 74.

αριθμός τετράγωνος: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] ο αριθμός που προκύπτει από τον πολλαπλασιασμό ενός αριθμού με τον εαυτό του. Π.χ. ο 625 είναι τετράγωνος του 25.

ΠΗΓΗ: Βουλγάρεως Ευγενίου, *Των Μαθηματικών Στοιχείων αι πραγματείαι...*, Λειψία της Σαξονίας 1767, σ. 56.

αριθμός: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] η έννοια που προκύπτει από τη δημιουργία μιας ποσότητας (μεγέθους) από μία αρχική μοναδιαία ποσότητα, που ονομάζεται *έν ή ενάς ή μονάς*. Η έννοια του αριθμού προκύπτει ως λόγος δύο ομοειδών μεγεθών.

ΠΗΓΗ: Βουλγάρεως Ευγενίου, *Των Μαθηματικών Στοιχείων αι πραγματείαι...*, Λειψία της Σαξονίας 1767, σ. 3.

αριθμός: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] το άθροισμα των μονάδων. Από τους παλαιότερους ορίζεται ως εξής: αριθμός είναι συγκεκριμένο πλήθος ή σύστημα μονάδων. Λέγε-

ται συγκεκριμένο, γιατί ακόμη και αν επιδέχεται την επ' άπειρον προσθήκη, κανείς αριθμός δεν γίνεται στην πραγματικότητα άπειρος. Το ίδιο ισχύει και για το μέγεθος, αν και επιδέχεται την επ' άπειρον διαίρεση, στην πραγματικότητα ο αριθμός δεν γίνεται μηδέν (η διαίρεση δηλαδή δεν τερματίζεται). Καλείται *σύστημα* (σύνολο) δε μονάδων, διότι κάθε αριθμός συνίσταται από τόσες μονάδες όσες δηλώνει. Ορίζεται και ως *ποσότητος χύμα εκ μονάδων συγκείμενον* ή όπως ορίζει ο Ευκλείδης *αριθμός είναι το εκ μονάδων συγκείμενον πλήθος*. Κατά τον Ξενοκράτη που ακολουθεί τον Πλάτωνα και τους Πυθαγόρειους, στην εξέταση του θέματος περί ψυχής, ο αριθμός ταυτίζεται με αυτή και *ορίζεται ως κινούντα εαυτόν*. Ο Πλάτων θεωρούσε τον αριθμό ως ουσία και στους αριθμούς ανήγαγε τα πάντα, λαμβάνοντάς τους ως αρχές. Ο Βόλφιος ορίζει τον αριθμό ως εξής: είναι παν ό, τι προς μονάδα αναφέρεται, δηλώνοντας έτσι τη σχέση ή το λόγο του αριθμού προς τη μονάδα.

ΠΗΓΗ: Γοβδελά Δημητρίου, *Στοιχεία Αλγέβρας*, Χάλλη 1806, σ. 5-9.

αριθμός: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] μια ποσότητα, δηλαδή ένα πλήθος ενός και του αυτού πράγματος. Ο τρόπος με τον οποίο προσδιορίζουμε πόσο είναι αυτό το πλήθος, δηλαδή πόσα είναι τα υπάρχοντα μέρη, λέγεται *αριθμείν* ή *μετράν*. Το αριθμείν προϋποθέτει επομένως ένα αντικείμενο το οποίο μετρείται και ότι αυτό υπάρχει περισσότερο από μία φορές.

ΠΗΓΗ: Δούκα Κωνσταντίνου Μ., *Πρακτική Αριθμητική...*, τόμ. Α', Βιέννη 1820, σ. 1.

αριθμού λογάριθμος: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] ο εκθέτης της δύναμης του αριθμού (της βάσης) η οποία δύναμη ισούται με τον αριθμό. Π.χ. λογάριθμος του 100 (ως προς βάση 10) είναι ο 2, γιατί $10^2 = 100$.

ΠΗΓΗ: Γοβδελά Δημητρίου, *Στοιχεία Αλγέβρας*, Χάλλη 1806, σ. 652.

Άρκτος ελάσων: [ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΑ] λέγεται και κυνόσουρα. Συνίσταται από επτά αστέρες. Σε αυτήν ανήκει ο Πολικός Αστήρ, ο πλησιέστερος στο βόρειο πόλο, ο οποίος πλησιάζει προς αυτόν (τον αρκτικό πόλο) όλο και περισσότερο κάθε έτος. Ο Τύχων ο Βράνης παρετήρησε την προσέγγιση αυτή. (σημ.: Μικρή Άρκτος.)

ΠΗΓΗ: Ζαβείρα Γεωργίου του Σιατιστέως, *Μέθοδος Αστρογνωσίας...*, Πέστη της Ουγγαρίας 1815, σ. 8.

Άρκτος μείζων: [ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΑ] λέγεται και μείζων άμαξα, στα ιταλικά *orsa maggiore*. Συνίσταται από επτά ίσους αστέρες, δευτέρου μεγέθους. Αυτή είναι φανερή ακόμη και στους αδαείς και ποτέ δεν δύνει. Η ευθεία γραμμή που συνδέει τους δύο

οπίσθιους τροχούς της καταλήγει σε έναν αστέρα ίσο σχεδόν με τους τροχούς, που στο μεσουράνημά του βρίσκεται μεταξύ του κατά κορυφήν σημείου (ζενίθ) και του ορίζοντος. Αυτός είναι ο πολικός αστέρας, δευτέρου μεγέθους, που ανήκει στην Ελάσσονα Άρκτο. Ο πολικός αστέρας διατηρεί σταθερή τη θέση του και οι γειτονικοί αστέρες περιστρέφονται γύρω από αυτόν. (σημ.: Μεγάλη Άρκτος.)

ΠΗΓΗ: Ζαβείρα Γεωργίου του Σιατιστέως, *Μέθοδος Αστρογνώσις...*, Πέστη της Ουγγαρίας 1815, σ. 7-8.

αρμονική πρόοδος: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] σειρά ποσοτήτων (αριθμών), που είναι αρμονικώς ανάλογοι.

ΠΗΓΗ: Γοβδελά Δημητρίου, *Στοιχεία Αλγέβρας*, Χάλλη 1806, σ. 610.

άρον το κηλιδωτόν: [ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ] ανήκει στα φαρμακερά φυτά της Γερμανίας και φυτρώνει εκεί άγριο σε πολλούς τόπους. Η γονατώδης ρίζα του διαρκεί πολλούς χρόνους κάτω από τη γη και βγάζει την άνοιξη άνθος που μοιάζει με τυλιγμένο φύλλο. Πάνω στον κεραμιδί κορμό του φυτρώνουν κόκκινοι καρποί, που είναι οι σπόροι του. Μετά το άνθος βλαστάνουν από τη γη 4 έως 5 λογχοειδή φύλλα. Τα φύλλα και η ρίζα του φυτού περιέχουν δριμύ χυμό που δημιουργεί φυσαλλίδες στο δέρμα του ανθρώπου. Αν το πιει κανείς φρέσκο, επακολουθούν επικίνδυνα αποτελέσματα. Αν όμως το φυτό χρησιμοποιηθεί προσεκτικά σε κάποιες ασθένειες, γίνεται ιαματικό, όπως συμβαίνει και με πολλά άλλα δηλητηριώδη φυτά. Συγκεκριμένα η ρίζα του ξηραίνεται και χρησιμοποιείται στις φλεγμονές του στομάχου. Στη Φράνσα κατασκευάζουν από αυτό ένα είδος σαπουνιού.

ΠΗΓΗ: Καπετανάκη Μανουήλ και Κυριακού, *Εικονολογία παιδική...*, τόμ. 9, Βιέννη 1812, σ. 1-2.

αρσενικόν: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] μέταλλο λευκόφαιο που αντανακλά τα χρώματα της ίριδας. Είναι εύθραυστο, βαρύ, μετατρέπεται εύκολα σε οξειδίο ή οξύ. Βρίσκεται στα μεταλλεία της Σαξωνίας ή Σουηκίας (Σουηδίας). Το εκ φύσεως αρσενικό συναντάται σε μαύρους και στίλπινώδεις όγκους. Καιόμενο αφήνει μυρωδιά σκορόδου (σκορόδου). Συνήθως είναι ενωμένο με θείο: θειούχο αρσενικό, *auripigmentum*. Οι ιδιότητες του οξειδίου του αρσενικού διαφέρουν από τις άλλες των μεταλλικών οξειδίων. Είναι πάντα αιθέριο και διαλύεται όχι μόνο στα οξέα αλλά στο ύδωρ και στο πνεύμα του οίνου. Ως μέταλλο χάνει τη λαμπρότητά του, αν αφεθεί στον ανοικτό αέρα. Είτε ως οξειδίο είτε ως μέταλλο, ενώνεται με όλα τα μέταλλα. Σε όποια κατάσταση και αν βρίσκεται, αποτελεί σφοδρότατο διαβρωτικό φάρμακιο (δηλητήριο) και επειδή εύκολα διαλύεται στο ύδωρ και στον οίνο, γίνεται θανατηφόρο

ποτό. Παρ' όλη την επικινδυνότητά του το χρησιμοποιούν στην ιατρική σε μερικές ασθένειες, όπως στους συνεχείς πυρετούς, στη θεραπεία του καρκίνου. Αν ενωθεί με πίσσα, ρητίνη κ.α. μπορεί να προφυλάξει τα ξύλα από τη φθορά.

ΠΗΓΗ: Βαρδαλάχου Κωνσταντίνου, *Φυσική Πειραματική...*, Βιέννη 1812, σ. 248-252.

αρσίν: [ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] μονάδα μέτρησης μήκους υφασμάτων στην Κωνσταντινούπολη, ο *πήχυς* για τα μεταξωτά υφάσματα. Ο *πήχυς* της Βενετίας (*μπράτζον*) θεωρείται μικρότερος κατά 8 % από αυτόν της Κωνσταντινούπολης.

ΠΗΓΗ: Αγνώστου, *Ζυγόμετρον...*, Βενετία, 1803, σ. 18.

αρχαί γεννήσεως φυσικών: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] ως τέτοιες θεωρούνται το υποκείμενον, δηλαδή η *ύλη* και δύο αντικείμενα, δηλαδή το *είδος* και η *στέρσις*. Το *ον* δηλώνει και το *δυνάμει* (δυνατότητα) και το *ενεργεία* (πραγματικότητα). Η *ύλη* έχει θεωρηθεί με διάφορους τρόπους από τους διάφορους φιλοσόφους. Κάποιοι θεωρούν ότι γνωρίζεται αναλογικά προς τα άλλα όντα. Άλλοι θεώρησαν την *ύλη* ασώματη ή *σώμα* χωρίς ποιότητες. Κάποιοι τη φαντάζονται ως *άφθαρτη* και *αγέννητη*. Οι Πλατωνικοί τη θεωρούν *αναλλοίωτη* και οι περιπατητικοί *αλλοιωτή*.

ΠΗΓΗ: Βλεμμίδου Νικηφόρου, *Επιτομή Λογικής...*, Λειψία 1784, σ. 6-10.

αρχές σώματος: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] θεωρούνται τα *άτομα*, *σώματα* μικρότατα, *άνευ πόρων*, *σκληρά*, *αδιάβατα*, *παθητικά* και *κινητά*. Θεωρούνται ως *αρχές* και *στοιχεία* παντός σώματος και από τη διαφορετική τους συνδρομή συγκροτούνται όλα τα μεγαλύτερα σώματα. Καθώς δεν έχουμε στη διάθεσή μας κάποια πειραματική διαδικασία, μέσω της οποίας να επιβεβαιώσουμε τη *σμικρότητά* τους, λαμβάνουμε τα *άτομα* ως *αδιαίρετα*, με το *νου* μόνο *διαιρετά*, και τα υποθέτουμε *ομοιόσχημα* και *ισομεγέθη*, γιατί *ίδιον* της φύσης το *απλό*, όποτε από μικρότατα *ισομεγέθη*, *ομοιόσχημα* και *κατά πάντα όμοια* *σωμάτια* συνίστανται *άνόμοια* *σώματα*, *αλλήλων* *διαφέροντα* ως προς το *μέγεθος*, την *πυκνότητα* και το *σχήμα*.

ΠΗΓΗ: Θεοτόκη Νικηφόρου, *Στοιχεία Φυσικής εκ νεωτέρων συνεραμισθέντα*, τόμ. Α', Λειψία Σαξωνίας 1766, σ. 11-13.

αρχές σώματος: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] ακολουθώντας το δόγμα του Νεύτωνα και των περί αυτόν, ως *αρχή* των όντων λαμβάνεται ένας *απειροδύναμος*, *απειρόσοφος* *νους* (*το Δείον*), που θεωρείται *ασώματος*, *άμορφος*, *απερίληπτος* με το *νου*, *απειροτέλειος*, από τον οποίο *πηγάξει* κάθε *ύπαρξη*, *τελειότητα* και *κίνηση* των όντων. Ο πανσθενής αυτός νους δημιούργησε *σωματίδια* *διαφορετικά* ως προς την *έκταση*, το *σχήμα* και τη *φύση* (*ετερογενή*), *ορισμένα* ως προς τον *αριθμό*,

όσα απαιτεί η συναρμογή και η σύσταση κάθε συντάγματος των σωμάτων. Τα σωματίδια αυτά είναι απλά, χωρίς συσσωρεύσεις και επομένως χωρίς πόρους ή κενά διαστήματα, στερεότατα, σκληρότατα, από καμία δύναμη αναλυτά και τελικά άτομα, άποψη που είχε ο Επίκουρος και από τους νεότερους, οι περισσότεροι και επισημότεροι των φιλοσόφων, Γασσένδος, Βοεράβιος, Δεξαγουλέριος, Νιεββεντίτιος, Αρτσοκέριος, Μουσχεμβροέκιος. Αυτά ονομάζονται στοιχειώδη μόρια, άτομα φυσικά, φύσεις απλές, πρώτες, πρεσβυγενείς. (*Νεύτων, Οπτική, ζήτημ. λα'*) Το καθένα από αυτά συμμετέχει στις 8 καθολικές ιδιότητες των σωμάτων. Στις απλές αυτές φύσεις η ύλη δεν είναι ομοιογενής. Όλες οι μεταβολές της φύσης θα πρέπει να ερμηνευτούν μέσα από τις ποικίλες συζεύξεις και τις νέες συνάφειες των μόνιμων αυτών σωματιδίων. Τα πρεσβυγενή μόρια έχουν μέσα τους τη δύναμη της αδράνειας και τους παθητικούς νόμους της κίνησης που αναφύονται από τη δύναμη εκείνη αναγκαιώς, αλλά και την κίνηση που λαμβάνουν από κάποιες ενεργείες και δραστήριες αρχές, όπως η βαρύτης, η αιτία ζέσεως, συγκολλησεως και συνάφειας των σωμάτων. Τα σωματίδια αυτά διαφέρουν από εκείνα του δόγματος του Δημοκρίτου. Σε αυτό τα άτομα ορίζονται ως άπειρα, αιώνια, αυτοφυή, αυτοκίνητα, ομοφυή, διαφέροντα μεταξύ τους ως προς το σχήμα, την έκταση, την ορμή, ενώ στη νεότερη θεώρηση λαμβάνονται ως πεπερασμένα, καθορισμένα στον αριθμό, σύμφωνα με τις ανάγκες της συναρμογής τους, λαβόντα εν χρόνω το είναι και το κινείσθαι υπό του Δημιουργού, παρουσιαζόμενα με πολλές διαφορετικές φύσεις, όπως απαιτεί η κατά φύση διαφορά των σωμάτων, που από αυτά δημιουργήθηκαν.

ΠΗΓΗ: Βουλγάρεως Ευγενίου, *Τα αρέσκοντα τοις φιλοσόφοις...*, Βιέννη 1805, σ. 15-43.

αρχές της γεωμετρίας: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] είναι τρεις, οι ορισμοί, τα αιτήματα και τα αξιώματα. Οι ορισμοί είναι ανεπτυγμένες διατυπώσεις των παράγωγων εννοιών. Τα αιτήματα είναι διδόμενα των οποίων αιτείται η παραδοχή τους (αλήθεια τους). Τα αξιώματα είναι οι εκ φύσεως αυτολαμπείς και καταφανείς αλήθειες, που αξιώνεται η παραδοχή τους από όλους όσους σπουδάζουν γεωμετρία.

ΠΗΓΗ: Βουλγάρεως Ευγενίου, *Α. Τακουετίου Στοιχεία Γεωμετρίας μετά Σημειώσεων του Ονίστανος...*, Βιέννη 1805, σ. 2.

αρχή των συντροφιών: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] το μοίρασμα του κέρδους σε μια ομάδα μετόχων (*συντροφία*) ανάλογα με το κεφάλαιο του κάθε μετόχου. (σημ.: μερισμός μιας ποσότητας σε μέρη ανάλογα.)

ΠΗΓΗ: Γλυτζούνη Μανουήλ, *Βιβλίον Πρόχειρον τοις πάσι...*, Βενετία 1568, σ. 82.

αρχή: [ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] κατά τον Πλούταρχο ορίζεται ως αυτό που δεν χρειάζεται κάτι άλλο προηγούμενο για να υπάρξει. Κατά τον Αριστοτέλη αρχές είναι αυτές οι οποίες δεν προέρχονται ούτε η μία από την άλλη ούτε από άλλες, αλλά από αυτές τις ίδιες προέρχονται τα πάντα. Αρχή είναι εκείνο από το οποίο θα μπορούσε να κινηθεί το πράγμα πρώτο. Και επομένως εκείνο από το οποίο θα μπορούσε κάλλιστα το κάθε τι να γίνει, από το οποίο αρχίζει πρώτα η κίνηση και η μεταβολή. Κατά τον Γεράσιμο (Βλάχο) αρχή εσωτερική είναι αυτή η οποία έχει την ύπαρξη στα πράγματα και εξωτερική είναι αυτή που υφίσταται έξω από τα πράγματα. Αρχή φυσική καλείται αυτή από την οποία δημιουργείται το φυσικό σώμα. Αρχή μεταφυσική είναι η πρώτη αιτία. Αρχή πρώτη είναι αυτή η οποία δεν προέρχεται από κάποια άλλη, ενώ από αυτή προέρχονται οι άλλες αρχές και τα εκ των αρχών προερχόμενα. Αρχή δευτέρα ονομάζεται αυτή η οποία εισάγεται από την πρώτη και παρέχει ύπαρξη σε άλλα.

ΠΗΓΗ: Βλάχου Γερασίμου, *Αρμονία οριστική των όντων...*, Βενετία 1661, σ. 35.

αρχή: [ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] με τον όρο αυτό οι φιλόσοφοι αποκαλούν την περιέχουσα τον αποχρώντα λόγον ετέρου τινός. Επειδή ο αποχρών λόγος είναι άλλος μεν της υπάρξεως, άλλος της ουσίας ή της τάξεως ή της επιστήμης, έτσι και η αρχή χαρακτηρίζεται ως αρχή της υπάρξεως, της ουσίας, της τάξεως, της επιστήμης. *Το δειόν είναι πρωτίστη και παντελευθέρα αρχή της υπάρξεως του κόσμου.* Τα άτομα και οι κινητικές δυνάμεις αποτελούν την εσωτερική αρχή του σωματικού κόσμου. Αρχή τάξεως ονομάζεται εκείνη από την οποία η τάξη εξαρτάται. Και των επιστημών αρχές είναι τα αξιώματα.

ΠΗΓΗ: Βουλγάρεως Ευγενίου, *Γενουησίου Στοιχεία της Μεταφυσικής...*, Βιέννη 1806, σ. 15.

αρχή: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] αυτό από το οποίο —ως προϋπάρχον— γίνεται κάτι, π.χ. τα ξύλα και λίθοι λαμβάνονται ως αρχές της οικίας. Αρχές θεωρούνται το *καθ' ο*, όπως το σχήμα και η μορφή, το *υφ' ού*, όπως η φύση είναι αρχή των φυσικών και η τέχνη των τεχνητών, το *δι' ο ή το ου ένεκα*, όπως η νίκη είναι αρχή της αθλήσεως. Κατά τον Πλάτωνα αρχή θεωρείται και το *δι' ου*, όπως το όργανο και το *προς ό*, όπως το παράδειγμα. Κάθε αίτιο είναι και αρχή, δεν είναι όμως και κάθε αρχή αίτιο. Αντιστοίχως προς την αρχή υπάρχει και το αίτιο. Ως αίτια λαμβάνονται το *εξ ου*, δηλαδή το υλικό, το *καθ' ο*, δηλαδή το ειδικό, το *υφ' ου*, δηλαδή το ποιητικό, το *δι' ο*, δηλαδή το τελικό, το *δι' ου*, δηλαδή το οργανικό, το *προς ο*, δηλαδή το παραδειγματικό.

ΠΗΓΗ: Βλεμμίδου Νικηφόρου, *Επιτομή Λογικής...*, Λεψία 1784, σ. 1.

αρχικαί ακτίνες: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] καλούνται και *γραφίδες*. Είναι αυτές που διέρχονται δια του κέντρου του οφθαλμού και ουδεμία δέχονται διάθλαση.

ΠΗΓΗ: Ανθρακίτου Μεθοδίου, *Οδός Μαθηματικής...*, τόμ. Γ', Βενετία 1749, σ. 369.

Αρχιπέλαγος (της Ελλάδος): [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] το Αιγαίον Πέλαγος. Ανήκει στις επαρχίες της Ευρωπαϊκής Τουρκίας. Οι κάτοικοί του, εκ γενετής θαλασσοπόροι, υπόκεινται στον Καπετάν Πασά.

ΠΗΓΗ: Καπετανάκη Κυριακού, *Σχολαστική Γεωγραφία...*, Βιέννη 1808, σ. 338.

αρώματα: [ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ] τα ευώδη αρτύματα που αναμιγνύονται σε μικρή ποσότητα με τα φαγητά, για να γίνουν αυτά πιο νόστιμα και εύπεπτα. Η φύση έδωσε στους θερμούς τόπους θερμότερα και δριμύτερα αρώματα από εκείνα των εύκρατων, τα οποία οι Αφρικανοί, οι Ασιάτες και οι Αμερικανοί χρησιμοποιούν με υπερβολή. Ίσως τα θερμά κλίματα απαιτούν θερμότερα και δριμύτερα αρώματα για την ισχυροποίηση των εκεί δυσκίνητων και από τον υπερβολικό ιδρώτα εξατμιζόμενων σωμάτων, καθώς επίσης και για το διερεθισμό της δραστικότητας του στομάχου, που θα μπορούσε αλλιώς να οδηγηθεί σε αδυναμία, ανορεξία και πυρετό. Το πιπέρι και η ζιγγίβερис είναι τα γνωστά, δραστικότερα και ενδυναμωτικά μέσα του στομάχου, τα οποία μεταχειρίζονται σχεδόν όλα τα μαγειρεία. Το πιπέρι είναι σπόρος θάμνου των Ανατολικών Ινδιών, που πολλαπλασιάζεται με μεταφύτευση των κλάδων του. Υπάρχει το μαύρο πιπέρι, που προέρχεται από τον ξηραϊνόμενο σπόρο του φυτού και το λευκό πιπέρι, που όταν ο καρπός του ωριμάσει, τον επεξεργάζονται στο θαλάσσιο νερό για να πέσει το μαύρο του έλυτρο-κάλυμμα και να μείνει η εσωτερική λευκή του ψύχα. Οι Ολλανδοί διενεργούν μεγάλο εμπόριο με το πιπέρι. Η ζιγγίβερис, την οποία εμείς επισφαλώς ονομάζουμε πιπερρόριζα, προέρχεται από τον ζιγγεβερόθαμνο, ένα καλαμοειδές φυτό των δύο Ινδιών (Ανατολικών - Δυτικών). Είναι, όπως και το πιπέρι, άρωμα θερμό και ενδυναμωτικό για το στόμαχι και επωφελές στο ολλανδικό εμπόριο. (σημ.: μυρωδικά, μπαχαρικά)

ΠΗΓΗ: Καπετανάκη Μανουήλ και Κυριακού, *Εικονολογία παιδική...*, τόμ. 1, Βιέννη 1810, σ. 1-2.

Ασία: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] ο πρώτος από τους ανθρώπους κατοικηθείς τόπος. Έχει σε αφθονία όλα όσα χρειάζονται για μια ευχάριστη και πολυτελή ζωή: Χρυσό, άργυρο και πολυτίμους λίθους, αρώματα και αρωματικά είδη και μύριους άλλους καρπούς που η Ευρώπη επιθυμεί. Υποδιαιρείται στην Ασιατική Τουρκία, δηλαδή τη Μ.Ασία, Νατολία, Συρία, Αραβία, στη Βασιλεία της Περσίας, την Ινδία, την Αυτοκρατορία της Σίνας ή Κίνας, την Μεγάλη Ταρταρία τη Ρωσική, Σινική

(Κινεζική) και Αυτοκέφαλον. Κυριότεροι νήσοι: Κύπρος, Σοκοτέρα ή Διοσκουρία, μεταξύ Ευδαιμόνος Αραβίας και Αφρικής, Κέλανον ή Κεϊλάν (*Ceylan*), Μαλδίβι (*Maldives*), Σουμάτρα, Ιάβα, Βόρνεως (*Borneo, Bonae Fortunae*), Κέλεβης ή Μακάσσαρ (*Celebes*), Γίλολα (*Gilolo*), Μινδανάο (*Mindanao*), Λούκων ή Μανίλλα (*Lucon, Manille*), Φορμόσα (*Formoso*), Φιλιππίναι αι νέαι, Μαριάνναι ή Λάρρους (*Larrons*), Ιαπόννα (*Japon*), Σαγαλία (*Sagalie*). Σημαντικές πόλεις: Σμύρνη, Μέκκα, Μεδινέ, Μόκα, όπου και το επίσημο εμπόριο του εκλεκτού καφέ, Ιερουσαλήμ, Ισπαχάν, Βασσόρα, Γαμρών —πόλεις εμπορικές— το Σιάμ, Πεκίγγ, Μακάος, Καντών, Νανκίγγ —πόλεις εμπορικές, όπου διεξάγεται εμπόριο των Ολλανδών— Σαμαρκάνδη κ.α.

ΠΗΓΗ: Θεοτόκη Νικηφόρου, *Στοιχεία Γεωγραφίας...*, Βιέννη 1804, σ. 208-222.

Ασιανή Τουρκία: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] οι χώρες που περιέχονται σ' αυτή περικλείονται εκ δυσμών και ανατολών από το Αρχιπέλαγος, τον Ελλήσποντο, το στενό της Κωνσταντινουπόλεως, ως την Περσία. Από βορρά προς νότο από τη Μαύρη Θάλασσα και τη Γεωργία ως τη Μεσόγειο, τον Αραβικό και Περσικό Κόλπο. Εκτείνεται σε επιφάνεια 30 000 τ.μ. Ο πληθυσμός της φτάνει στα 11 000 000 κατοίκους. Οι επαρχίες της Ασιανής Τουρκίας είναι οι εξής: Ανατολή ή Ιδίως Ασία, Συρία, Μεσοποταμία, Τουρκομανία, Ασσυρία.

ΠΗΓΗ: Κούμα Κ.Μ., *Σύνοψις επιστημών δια τους πρωτοπείρους...*, Βιέννη 1819, σ. 189-194.

Ασσυρία: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] τουρκιστί Κουρδιστάν. Επαρχία της Ασιανής Τουρκίας, χώρα ορεινή και σκληρή κοντά στον Τίγγρη ποταμό, με έκταση 1500 τ.μ. και πληθυσμό 300 000 κατοίκους. Ωνομάσθηκε Κουρδιστάν από τους Κούρδους που κατέβηκαν από το Κουρ, χώρα του Καυκάσου. Παράγει βαμβάκι. Σημαντική πόλη της η Σερετσούρ.

ΠΗΓΗ: Κούμα Κ.Μ., *Σύνοψις επιστημών δια τους πρωτοπείρους...*, Βιέννη 1819, σ. 194-195.

αστέρες πάγιοι: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] οι απλανείς αστέρες.

ΠΗΓΗ: Ιωαννίδου Π. Σμυρναίου, *Γεωγραφία Αστρονομική...*, Παρίσι 1825, σ. 17.

αστέρες πλανώμενοι: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] ονομάζονται οι πλανήτες.

ΠΗΓΗ: Ιωαννίδου Π. Σμυρναίου, *Γεωγραφία Αστρονομική...*, Παρίσι 1825, σ. 17.

αστέρες: [ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΑ] σώματα φυσικά, απλά, τηλαυγή, σφαιροειδή και αεικίνητα, που διαφέρουν μεταξύ τους ως προς διάφορους χαρακτήρες ή σημεία. Ο Ιωάννης Καρμούηλ, θεωρεί ότι οι απλανείς αστέρες είναι αντίφωτον του ηλίου, δυνάμει

της αντανakλάσεως. Ο Αντώνιος Μάρια Συρλαίος θεωρεί ότι αποτελούν μέρος φλογώδεις του εμπυρίου ουρανού, που αναπέμπει τις μαρμαρυγές του προς όλες τις κατευθύνσεις, λάμποντας δια μέσου οπών ή μάλλον δια των διαφανών μερών του κατωτέρου ουρανού. Οι αστέρες είναι ή απλανείς ή πλανήται. Διακρίνονται πάλι σε τακτικούς ή έκτακτους, ανάμεσα στους οποίους ανήκει και αυτός που παρατηρήθηκε από τον Τύχωνα το έτος 1572 στην Κασσιόπεια. Οι πλανήτες είναι κινητοί, πλασθέντες κάτω από την όγδοη σφαίρα, μεταβάλλοντας τη θέση τους και μεταξύ τους και προς τους απλανείς. Αυτοί, αν και από τους Έλληνες θεωρήθηκαν ότι πλανώνται, εντούτοις περιφέρονται σε προσδιορισμένο διάστημα.

ΠΗΓΗ: Ζαβείρα Γεωργίου του Σιατιστέως, *Μέθοδος Αστρογνώσις...*, Πέστη της Ουγγαρίας 1815, σ. 3-4.

αστερισμός: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] η συγκέντρωση πολλών αστέρων.

ΠΗΓΗ: Ιωαννίδου Π. Σμυρναίου, *Γεωγραφία Αστρονομική...*, Παρίσι 1825, σ. 15.

Αστραχάν: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] πρότερο ταταρικό βασίλειο, τώρα όμως ρωσική επαρχία. Βρίσκεται σε νήσο στον ποταμό Βόλγα, πλησίον των εκβολών αυτού στην Κασπία θάλασσα. Μεγάλη πόλη, οι οικιστές της οποίας προέρχονται από όλα σχεδόν τα ευρωπαϊκά και ασιατικά μέρη. Τόπος διεξαγωγής σημαντικού εμπορίου με την Περσία δια της Κασπίας. Παράγει εξαιρετικό χαβιάρι και επεξεργασμένα γιδοδέρματα.

ΠΗΓΗ: Καπετανάκη Κυριακού, *Σχολαστική Γεωγραφία...*, Βιέννη 1808, σ. 408.

αστρογνώσις: [ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΑ] ο όρος δηλώνει τη γνώση των αστέρων. Είναι η επιστήμη η οποία αναπτύσσει τις φάσεις και τα σχήματα των αστέρων που βρίσκονται στον ουρανό.

ΠΗΓΗ: Ζαβείρα Γεωργίου του Σιατιστέως, *Μέθοδος Αστρογνώσις...*, Πέστη της Ουγγαρίας 1815, σ. 3.

αστρονομικά δόγματα: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] αστρονομικές θεωρήσεις περί του συστήματος του παντός (σύμπαντος), του Πτολεμαίου, Τύχωνος, Κοπέρνικου. Κατά τον Κλαύδιο Πτολεμαίο — Αλεξάνδρεια 138 μ.Χ. — οι πλανήτες κινούμενοι από τη Δύση προς την Ανατολή διαγράφουν μικρό κύκλο, επικύκλιο, του οποίου το κέντρο κείται στην περιφέρεια του κύκλου που αυτοί διαγράφουν καθώς κινούνται γύρω από τη Γη. Κατά τον Δανό Τύχωνα — Τύχο — Βραέ, 1546-1601- η Σελήνη και ο Ήλιος περιφέρονται γύρω από τη Γη. Και γύρω από τον Ήλιο περιφέρονται οι λοιποί πλανήτες, Ερμής, Αφροδίτη, Άρης, Ζευς, Δίας, Κρόνος. Υπεράνω πά-

ντων βρίσκεται η πολύαστρος σφαίρα, η οποία περιφέρεται, έχοντας κέντρο όχι τον Ήλιο αλλά τη Γη. Κατά τον Νικόλαο Κοπέρνικο, εκ Θόρνης της Πρωσίας, που ανακαίνισε το δόγμα των Πυθαγορείων, ανάμεσα στους οποίους ο Φιλόλαος και Αρίσταρχος ο Σάμιος, ο Ήλιος παρουσιάζεται ως κέντρο του παντός, γύρω από τον οποίο περιφέρονται οι πλανήτες Ερμής, Αφροδίτη, Γη, Άρης, Ζευς, Δίας, Κρόνος. Γύρω από τη Γη περιφέρεται η Σελήνη ως δορυφόρος, όπως και γύρω από τον Δία 4 δορυφόροι και γύρω από τον Κρόνο 5 δορυφόροι. Η Γη περιφέρεται περί τον άξονά της από τη Δύση προς την Ανατολή σε 24 ώρες, κίνηση που ονομάζεται *ημερήσιος περιδρομή* και περί τον Ήλιο σε ένα έτος, κίνηση που ονομάζεται *ενιαύσιος περιδρομή*. Η δοξασία του έχει οπαδούς τον Κέπλερο, Νεύτωνα και όλους τους τωρινούς αστρονόμους.

ΠΗΓΗ: Θεοτόκη Νικηφόρου, *Στοιχεία Γεωγραφίας...*, Βιέννη 1804, σ. 38-40.

αστρονομική ανάκλασις: [ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΑ] αν ένας παρατηρητής στη γη αντιλαμβάνεται ακτίνα φωτός ΜΞ από ένα αστέρα ευρισκόμενο στη θέση Μ, αυτή η ακτίνα εισερχόμενη στην ατμόσφαιρα υφίσταται ανάκλαση ΞΑ, με αποτέλεσμα ο παρατηρητής να “βλέπει” τον αστέρα στην προέκταση της ΞΑ, στο σημείο Β και τελικά το άστρο να φαίνεται υψηλότερα. Η γωνία ΒΞΜ ονομάζεται *αστρονομική ανάκλαση*. (σημ.: αστρονομική διάθλαση.)

ΠΗΓΗ: Φιλιππίδου Δ.Δ., *Επιτομή Αστρονομίας...*, τόμ. Β', Βιέννη 1803, σ. 90-91.

αστροπαραγωγοί: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] τα αλεξικέραυνα.

ΠΗΓΗ: Δαρβάρεως Δημητρίου Νικολάου, *Επιτομή Φυσικής...*, τόμ. Β', Βιέννη 1812, σ. 217.

ασφαλείας συμφωνητικόν: [ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] η έγγραφη συμφωνία στην οποία περιλαμβάνονται η ημερομηνία υπογραφής, το όνομα αυτού για λογαριασμό του οποίου γίνεται η ασφάλεια, το όνομα του πλοίου, το όνομα του ναυκλήρου (πλοιάρχου), οι τόποι φόρτωσης και εκφόρτωσης των εμπορευμάτων, η περιγραφή και χρηματική αξία των εμπορευμάτων για τα οποία γίνεται η ασφάλεια, η χρονική διάρκεια της ασφάλειας, η ασφαλιζόμενη ποσότητα, το χρηματικό ποσό της ασφάλειας, τα δικαστήρια επίλυσης τυχόν διαφορών μεταξύ των συμβαλλομένων μερών.

ΠΗΓΗ: Ράκου Θεοδ., *Γαλλικός Εμπορικός Κώδιξ...*, Παρίσι 1820, σ. 137-139.

ασφαλισται (Assicuratori): [ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] όσοι αναλαμβάνουν επί πληρωμή, με το λεγόμενο βραβείο — *Premio* [= ασφάλιστρο στα Ιταλικά], τον κίνδυνο των ξένων εμπορευμάτων στους θαλάσσιους, ποτάμιους ή χερσαίους δρό-

μους. [Ο όρος *Assicuratori* είναι απόδοση στα ελληνικά του αντίστοιχου ιταλικού.]

ΠΗΓΗ: Παπαδοπούλου Νικολάου, *Ερμής ο Κερδώς...*, τόμ. Α', Βενετία 1815, σ. 7.

άσφαλτος: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] χυλός λιπαρός, που μοιάζει με την πίσσα και εκρέει σε πολλά μέρη της γης, μαζί με ύδωρ. Αφθονεί στην Ασφαλτίτιδα λίμνη της Παλαιστίνης.

ΠΗΓΗ: Βουλγάρεως Ευγενίου, *Τα αρέσκοντα τοις φιλοσόφοις...*, Βιέννη 1805, σ. 277.

άσφαλτος: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] φυτό που έχει τόσο πολύ αναλυθεί, ώστε δεν διατηρεί κανένα σημείο διοργάνωσης. Βυθιζόμενο στη γη ή στη θάλασσα, με την έλλειψη του αέρα δεν μπορεί να υποστεί σηπτική ζύμωση. Τότε υπόκειται σε ιδιαίτερη αλλοίωση δια της οποίας τα μέρη του μεταβάλλονται σε άλλη σύνθεση, τη λεγόμενη άσφαλτο. Αυτή είναι εκ φύσεως ελαιώδης και καύσιμος. Κάποτε είναι υγρή και ελαιώδης και ονομάζεται νάφθα. Η νάφθα είναι αχρωμάτιστη και διαφανής και ρέει από τις αργιλώδεις πέτρες της Περσίας. Ως επί το πλείστον είναι στερεά, όπως η κυρίως άσφαλτος, που είναι γλυκεία, εύθραυστη, τήκεται εύκολα και όταν γίνει υγρή, αποτελεί έλαιο κατάλληλο για ζωγραφική.

ΠΗΓΗ: Βαρδαλάχου Κωνσταντίνου, *Φυσική Πειραματική...*, Βιέννη 1812, σ. 336.

ατμοί, αναθυμιάσεις: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] μόρια συστατικά των σωμάτων, εξερχόμενα ακαταπαύστως από την επιφάνεια της γης και των υδάτων, από τα φυτά και τα ζώα, σε σχήμα ορατό και αερώδες, τα οποία όταν ανεβαίνουν στην ατμόσφαιρα τη γεμίζουν με πάμπολλα και παντοειδή ξένα μόρια που επηρεάζουν την ποιότητα αέρος και καιρού. Αυτή η αδιάκοπη εξάτμιση καθιστά την ατμόσφαιρα ως χημικό εργαστήριο της φύσης, η οποία ενεργεί μέσω αυτού τις αιώνιες ασχολίες της. Αυτό επιτρέπει σε μας να βλέπουμε ένα μικρό έργο των χειρών της, τα μετέωρα φαινόμενα, ενώ το μεγαλύτερο μέρος των λοιπών έργων και επιχειρημάτων της κρύβεται από τους οφθαλμούς μας με αδιαφανές παραπέτασμα. Τα μερικά δυσδιάκριτα φαινόμενα είναι τεκμήρια αινιγματώδη. Μόλις και μετά πόνου ανεκάλυψαν οι φυσιολόγοι έν τι των διασήμων αυτής οργάνων, το ηλεκτρικόν πυρ.

ΠΗΓΗ: Καπετανάκη Μ., Κ., *Εισαγωγή Γενική της Γεωγραφίας...*, τόμ. Β', Βιέννη 1816, σ. 77-78.

ατμομηχανή: [ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] εφευρέθη στην Αγγλίαν κατά τον 18^ο αιώνα. Η σύνθεσή της είναι η εξής: ένας σιδερένιος λέβητας γεμίζεται με νερό και θερμαίνεται με φωτιά από κάτω. Το στόμιό του είναι σκεπασμένο με προσαρμο-

σμένο πώμα το οποίο έχει μια τρύπα στενή που σχηματίζει σωλήνα. Όταν το νερό αρχίζει να βράζει, μετατρέπόμενο σε ατμό, εξέρχεται δια του σωλήνος υπό πίεση και η δύναμη αυτή κινεί έναν κύλινδρο, ο οποίος θέτει σε κίνηση άλλες μηχανές, όπως αντλίες, αμάξια, γνεστήρια, κ.λπ.

ΠΗΓΗ: Αγνώστου, *Διδασκαλία Εντελής συστηματική...*, Ιάσσιον 1817, σ. 50.

ατμοσφαίρα γήινης: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] ο αέρας που περιέχει τη γη με τους ατμούς και τις αναθυμιάσεις της. Όταν η ατμόσφαιρα ηρεμεί, γίνεται σφαιροειδής, έχοντας ως κέντρο της το κέντρο της γης. Το σχήμα της όμως αλλοιώνεται, όταν διαταράσσεται από βίαιους και σφοδρούς ανέμους. Η ατμόσφαιρα δεν είναι ισόπυκνος, ισοβαρής και δεν δημιουργεί τα ίδια φαινόμενα σε όλα τα σημεία της.

ΠΗΓΗ: Θεοτόκη Νικηφόρου, *Στοιχεία Φυσικής εκ νεωτέρων συγγραμμάτων...*, τόμ. Β', Λειψία Σαξωνίας 1767, σ. 178-180.

ατμόσφαιρα: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] αποτελεί σύνθεση των 4 αέρων, η οποία περιβάλλει τη γη. Φαίνεται σαν μια μεγάλη θάλασσα του κόσμου. Κινείται πότε από την Άρκτο (Βορρά) προς τη Μεσημβρία (Νότο) και πότε από τη Δύση προς την Ανατολή. Δηλαδή κινείται στα 4 μέρη του κόσμου και αναπαύεται στα ίδια μέρη της γης.

ΠΗΓΗ: Πύρρου Διονυσίου του Θετταλού, *Γεωγραφία Μεθοδική Απόσης της Οικουμένης...*, Βενετία 1818, σ. 108.

ατμοσφαιρική θεωρία: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] τμήμα της γεωγραφίας που αφορά τη γνώση του αέρος και όλων των ανέμων. Σε αυτή υπάγεται η ανεμογραφία.

ΠΗΓΗ: Μέλετιου, *Γεωγραφία Παλαιά και Νέα...*, Βενετία 1728, σ. 1.

Αυγουστονέμητον ή Νεμωσός: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] Clermont, πόλη της Γαλλίας.

ΠΗΓΗ: Κούμα Κ.Μ., *Σύνοψις της παλαιάς γεωγραφίας...*, Βιέννη 1819, σ. 157.

Αυστραλία Ανατολική: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] ονομάζεται και Νέα Ολλανδία. Είναι μια μεγάλη ξηρά στα νοτιοανατολικά των μεσημβρινών νήσων της Ασίας. Ίση περίπου με την Ευρώπη περικυκλωμένη από πολλές μικρές νήσους.

ΠΗΓΗ: Κούμα Κ.Μ., *Σύνοψις επιστημών δια τους πρωτοπείρους...*, Βιέννη 1819, σ. 214.

Αυστραλία Δυτική: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] σύμπλεγμα νήσων μεταξύ του τροπικού του Καρκίνου και του νοτίου πολικού κύκλου, από τις οποίες πιο γνωστές είναι οι νήσοι της Φιλανθρωπίας και της Κοινωνίας. Μεταξύ των τελευταίων αξιόλογη είναι η Ταϊτή ή Οταϊίτη, που από το 1770 κατοικείται από 200 000 κατοίκους και τώρα

μόλις από 16 άτομα, μείωση που οφείλεται στις *αφροδισιακές αρρώστιες* που έφεραν εκεί οι Ευρωπαίοι.

ΠΗΓΗ: Κούμα Κ.Μ., *Σύνοψις επιστημών δια τους πρωτοπείρους...*, Βιέννη 1819, σ. 215.

Αυστραλία: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] σύμπλεγμα νήσων στο νότιο ημισφαίριο της γης από πολλά νησιά μεγαλύτερα και μικρότερα. Γι' αυτό ονομάζεται και Πολυνησία και Αρχιπέλαγος. Η επιφάνειά της είναι ακόμη απροσδιόριστος. Μάλλον είναι διπλάσια της Ευρώπης. Σε σχέση με την Αμερική διαιρείται σε Ανατολική και Δυτική.

ΠΗΓΗ: Κούμα Κ.Μ., *Σύνοψις επιστημών δια τους πρωτοπείρους...*, Βιέννη 1819, σ. 214.

αυτεξούσιον: [ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] η κίνηση των ανθρώπων είναι εκούσια. Η ύπαρξη της συνειδήσεως είναι μεταφυσικώς βέβαιη απόδειξη του αυτεξούσιου του ανθρώπου. Γιατί αν ο άνθρωπος αν δεν ήταν αυτεξούσιος, που σημαίνει αν κινούνταν βιαίως, για ποιο λόγο θα αισθανόταν λύπη, για πράξεις που άλλοι τον προστάζουν να κάνει; Ποιος ελκόμενος βιαίως μετανοεί επειδή έλκεται, εκγυμνωθείς από ληστές, μετανοεί επειδή εγυμνώθη, ραβδισθείς από κάποιον μετανοεί επειδή ερραβδίσθη; Ουδείς. Αν όμως φονεύσει τον πατέρα του και κόψει το χέρι του ή δαπανήσει τον πλούτο του ασώτως λυπάται. Άρα ο άνθρωπος είναι αυτεξούσιος. Αυτό σημαίνει ότι δεν βρίσκεται εξωτερικά η αρχή των κινήσεών του και επομένως η βούληση καθορίζεται από την όρεξη, το λογικό και το αυτεξούσιο. Όσοι θεωρούν μη αυτεξούσιο τον άνθρωπο ονομάζονται *Ειμαρμένοι*. Και επειδή εμείς τη λέξη "πράξη" δεν τη χρησιμοποιούμε ούτε στα άψυχα ούτε στα άλογα, αλλά μόνο στον άνθρωπο, επομένως η πράξη περιέχει μέσα της το αυτεξούσιο.

ΠΗΓΗ: Βενιαμίν Λεσβίου, *Στοιχεία της Μεταφυσικής*, Βιέννη 1820, σ. 298-300.

αυτηλεκτρικά σώματα (μη αγωγά): [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] τα σώματα που κρατούν την ηλεκτρική ύλη κλεισμένη στους πόρους τους και δεν τη αφήνουν να σκορπιστεί στα γύρω σώματα. Τέτοια είναι η ύαλος, το ηλεκτρον, το θείον, οι ρητίνες, η μέταξα.

ΠΗΓΗ: Βαρδαλάχου Κωνσταντίνου, *Φυσική Πειραματική...*, Βιέννη 1812, σ. 531.

αυτόματος ανάλυσις φυτικών - ζωικών υλών: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] όταν τα φυτά και τα ζώα χάσουν τη ζωή τους ή όταν τα οργανικά σώματα στερηθούν τα προϊόντα τα οποία αποτελούσαν μέρος τους, διεγείρονται σε αυτά κάποιες κινήσεις οι οποίες φθείρουν τον οργανισμό τους και μεταβάλλουν τη μίξη τους. Αυτές οι κινήσεις αποτελούν τα διάφορα είδη της ζυμώσεως. Ο σκοπός της φύσης ως προς αυτό είναι να κάνει απλούστερες τις πολυσύνθετες φυτικές και ζωτικές ύλες και να

τις μεταχειρισθεί στη συνέχεια σε άλλα είδη συνθέσεων. Οι ζυμώσεις ανάγονται σε τρία είδη: την οινώδη, την οξώδη και τη σηπτική.

ΠΗΓΗ: Ηλιάδου Θεοδοσίου, *Χημική Φιλοσοφία...*, Βιέννη 1802, σ. 168- 180.

αφαίρεσις κεφαλαίου: [ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] η μείωση της τιμής πώλησης ενός εμπορεύματος, όταν αυτό πληρώνεται σε μετρητά. Είναι καθορισμένη και ισούται με την αξία του εμπορεύματος με τόκο 8 τοις εκατό για 7 ή 13 μήνες. Ο όρος αποδίδεται και με τη λέξη *ραμπάτο* [μεταφορά από τη γερμανική *Rabatt* που σημαίνει έκπτωση.] (σημ.: έκπτωση για αγορά προϊόντων τοις μετρητοίς.)

ΠΗΓΗ: Αγνώστου, *Διδασκαλία Εντελής συστηματική...*, Ιάσσιον 1817, σ. 141-142.

αφαίρεσις: [ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ] η εύρεση της διαφοράς δύο αριθμών, κατά την οποία ο μεγαλύτερος διαφέρει από τον μικρότερο.

ΠΗΓΗ: Κοσμά, Μπαλάνου Βασιλοπούλου, *Έκδσεις συνοπτική αριθμητικής, άλγεβρας και χρονολογίας*, Βιέννη 1798, σ. 9.

αφήλιον γης: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] η μεγαλύτερη απόσταση της γης από τον ήλιο, καθόσον τότε η γη βρίσκεται στο πιο απόμακρο σημείο της έλλειψής της.

ΠΗΓΗ: Ιωαννίδου Π. Σμυρναίου, *Γεωγραφία Αστρονομική...*, Παρίσι 1825, σ. 32.

αφηλιότης πλανητών: [ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΑ] επειδή όλοι οι πλανήτες περιφέρονται γύρω από τον ήλιο σε ελλειπτικές τροχιές, στη μία εστία εκ των οποίων (στη βόρεια) βρίσκεται ο ήλιος, συμβαίνει κάθε πλανήτη σε κάποια στιγμή να βρίσκεται σε μέγιστη απόσταση από τον ήλιο, θέση η οποία καλείται αφήλιον.

ΠΗΓΗ: Κούμα Κ.Μ. Λαρισσαίου, *Σειρά Στοιχειώδης των Μαθηματικών και Φυσικών Πραγματειών...* τόμ. 7, Βιέννη 1807, σ. 150.

Αφρική: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] χερσόνησος που συνέχεται με την Ασία δια του Ισθμού Σουέζ. Οι κάτοικοι της στο μεγαλύτερο μέρος τους είναι μαύροι και πολλές χιλιάδες από αυτούς μεταφέρονται σε άλλους τόπους και μάλιστα στην Αμερική. Διαρείται σε: α) Βόρειο Αφρική, που περιλαμβάνει: 1. Φεζ και Μαρόκκο, 2. Πειρατικές Πολιτείες, 3. Αίγυπτο, 4. Νουβία, μεταξύ Νείλου και Αραβικού Κόλπου, 5. Αβυσσινία, που περιβάλλεται στα ανατολικά από τον Αραβικό κόλπο, 6. Χώρα των Φοινίκων, 7. Σαχάρα, 8. Σενεγαμβία, μεταξύ ποταμού Σενεγάλ & Γαμβία, 9. Νιγηρία, 10. Άνω Γουίνα, 11. Νήσους Β. Αφρικής, δηλαδή Αζωρία, Μαδέρα, Κανάριοι νήσοι, Πρασίνου Ακρωτηρίου Νήσοι και β) Νότιο Αφρική που περιλαμβάνει: 1. Κάτω Γουίνα, 2. Έρημος δυτικούς αιγιαλούς, 3. Ανατολικούς αιγιαλούς, 4. Εντός Χώρες,

5. Χώρα Οττεντότων, 6. Νήσους Νοτίου Αφρικής. Αυτές διακρίνονται σε Ανατολικές, όπως η Μαδαγασκάρ, η γαλλική Βουρβών, η αγγλική Άγιος Μορίττος / Μαυρίκιος και δυτικές, όπως η Αγία Ελένη, υποτελής των Άγγλων και κατά το παρόν φυλακή του Ναπολέοντος.

ΠΗΓΗ: Κούμα Κ.Μ., *Σύνοψις επιστημών δια τους πρωτοπείρους...*, Βιέννη 1819, σ. 202-208.

αφρόνιτρον: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] το νίτρο που παρουσιάζεται με τη μορφή αφρού και θεωρείται το αραιότερο νίτρο που εμφανίζεται στην επιφάνεια της γης. Το νίτρο διαμορφώνεται σε κρυστάλλους πρισματικούς οκτάεδρους. Παρουσιάζεται με τη μορφή λεπτών νημάτων ή ήλων.

ΠΗΓΗ: Βουλγάρεως Ευγενίου, *Τα αρέσκοντα τοις φιλοσόφοις...*, Βιέννη 1805, σ. 274.

βαβυλωνιακαί ώραι: [ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΑ] επειδή οι Βαβυλώνιοι λάτρευαν τον ήλιο, θεωρούσαν ως αρχή της ημέρας την εμφάνισή του, αρχίζοντας τη μέτρησή της από τη στιγμή της ανατολής και χωρίζοντας μέχρι την επόμενη ανατολή 24 ώρες.

ΠΗΓΗ: Γορδάτου Κωνσταντίνου Χίου, *Εγχειρίδιον Περί της των Σφαιρών Χρήσεως...*, Βενετία 1730, σ. 41.

Βαγδάτ: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] πόλη του Ιρακβαβελί, κοντά στον Τίγρη, μεγάλη αλλά ολιγάνθρωπος, μητρόπολη των παλαιών Καλιφών (χαλιφών). Πλησίον της υπάρχουν σωροί από πέτρες και σημεία οικοδομών που θεωρούνται λείψανα της ονομαστής πόλης Βαβυλώνας.

ΠΗΓΗ: Κούμα Κ.Μ., *Σύνοψις επιστημών δια τους πρωτοπείρους...*, Βιέννη 1819, σ. 195.

βάγκοι: [ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] οι δημόσιες τράπεζες, π.χ. ο βάγκος της Λόνδρας.

ΠΗΓΗ: Αγνώστου, *Διδασκαλία Εντελής συστηματική...*, Ιάσσιον 1817, σ. 82-85.

Βάγκοι: [ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ] οι τράπεζες. *Εις τας μεγάλας εμπορικές πόλεις, ως εις το Αμστερδάμ, Χαμβούργον, Βενετίαν, Γένουαν και εις λοιπάς, εσυστήθησαν, προς ευκολίαν των πραγματευτών και Τραπεζιτών, Βάγκοι. Είναι τόποι (οίκοι), όπου οι πλούσιοι, υπό την εγγύησιν της διοικήσεως, καταβάλλουσι τα χρήματά των πραγματικώς, δια τα οποία ο Βάγκος, δια μικράν τινα πληρωμήν, κρατεί λογαριασμόν εις τα κατάστητά του, εν οίς κρατεί λογαριασμόν (παρτίδα) δια το καθ' ένα, όστις έχει εις τον Βάγκον χρήματα, εις την οποία πιστούται δι' όσα δίδει και χρεούται δια όσα λαμβάνει. (τράπεζα)*

ΠΗΓΗ: Δούκα Κωνσταντίνου Μ., *Πρακτική Αριθμητική...* τόμ. Β', Βιέννη 1820, σ. 181.